

RIKOSSEURAAMUSLAITOKSEN LAPSI- JA PERHETYÖN LINJAUKSET

Henkilökunnan näkemyksiä linjausten toteuttamisesta Helsingin
vankilassa

Marjo Liukkonen

Opinnäytetyö, kevät 2015

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Helsingin yksikkö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Päihteet ja syrjäytyminen

Sosionomi (YAMK)

TIIVISTELMÄ

Liukkonen, Marjo. Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjaukset. Henkilökunnan näkemyksiä linjausten toteuttamisesta Helsingin vankilassa. Diak Helsinki, kevät 2015, 82 s., 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, Päihteet ja syrjäytyminen, sosionomi (YAMK).

Opinnäytetyöni tavoitteena oli selvittää Helsingin vankilan henkilökunnan näkemyksiä Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjausten toteuttamisesta sekä linjausten mukaisten työnkuvauudistusten ja tehtävänjakojen näyttäytymisestä käytännön työtehtävissä. Linjausten mukaan lapsi- ja perhetyö on jatkossa koko Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön tehtävä, ja lapsi- ja perhetyön tulee näkyä henkilökunnan työtehtävissä.

Opinnäytetyön aineiston keräsin lokakuussa 2014 Helsingin vankilan henkilökunnalta webropol-kyselyllä, johon sain 30 vastausta. Kvantitatiivisen tutkimuksen menetelmänä kyselyn monivalintakysymyksiä analysoidessani käytin suoria jakaumia ja ristiintaulukointia, ja avointen kysymysten analyysimenetelmänä käytin teoriaohjaavaa sisällönanalyysia soveltaen myös sisällön erittelyä. Kyselyn tulokset analysoin häivyttämällä vastaajien tunnistettavuuden.

Tutkimuksen perusteella Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjaukset eivät enimmäkseen näy Helsingin vankilan henkilökunnan työnkuissa. Enemmistö kyselyyn vastanneista, joista varsinkin valvontahenkilöstö, tunsikin linjaukset edelleenkin huonosti tai ei lainkaan. Myös osa kuntoutus-, koulutus- ja sosiaalsektorin edustajista tunsikin linjaukset huonosti. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukainen ja linjauksissakin määriteltä tuki vanhemman kasvatustehtävässä ja lapsen edun huomioiminen päätöksenteossa otettiin useimmiten huomioon joissain työtehtävissä.

Valvotut vanhempi-lapsitapaamiset nähtiin parhaiten hoituvan kameravalvotusti. Tuetujen vangin ja lapsen tapaamisten valmistelu- ja valvontavastuut nähtiin useimmiten vankilan sosiaalityöntekijän tai vastaavan tehtävänä, samoin kuin lastensuojeluyhteistyö. Tapaamisiin liittyvät lähestymiskieltoasiat nähtiin rikosseuraamusesimiehen vastuulla olevina. Lapsinäkökulma koettiin tärkeäksi huomioida niin vankiin liittyvissä työtehtävissä, eri ammattiryhmien välisessä työnjaossa kuin lapsen kohtaamisessakin.

Helsingin vankilan tapaamistilojen käyttöä tulisi henkilökunnan mielestä lisätä tapaa-misaikoja lisäämällä ja tihentämällä, parantamalla tilaresursseja sekä tehostamalla tapaamishakemusten käsittelyä. Yön yli kestäviä tapaamisia henkilökunta ei nähnyt Helsingin vankilassa realistisina.

Vartijoiden koulutuksen ja työnkuvan kehittämisestä perhetyötä sisältäväksi kannatettiin. Lapsi- ja perhetyön linjauksien noudattaminen edellyttää koko henkilökunnan koulutusta eri osa-alueilla. Linjausten edellyttämät vankilan perhetyöstä ja tapaamistiloista vastaavat virkailijat koettiin tärkeinä, ja molempiin sopivina nähtiin enimmäkseen vankilan sosiaalityöntekijä tai vastaava. Koska Helsingin vankilassa eikä koko Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella ko. vastuuvirkoja ole, tulee lapsi- ja perhetyö organisoida muilla keinoin, esimerkiksi moniammatillisella yhteistyöllä ja hyvin suunnitellulla vankilan sisäisellä työnjaolla.

Asiasanat: vankila, perhetyö, lapsilähtöisyys, lapsen etu, tapaamiset, Yleissopimus lapsen oikeuksista

ABSTRACT

Liukkonen, Marjo. Criminal Sanctions Agency's Alignments of Working with Children and Families. Helsinki Prison's Staff's View of the Implementation of Alignments. 82 p., 2 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Spring 2015.

Diaconia University of Applied Sciences. Higher Polytechnic Degree Programme in Social Services, Option in Intoxicants and Marginalization. Degree: Master of Social Services.

The aim of this study was to find out the implementation of Alignments of Working with Children and Families and reformed job descriptions from the Helsinki prison's personnel's point of view. According to alignments the work with children and families is a matter of each member of the whole Criminal Sanctions Agency, and the work among children and families should be seen in the personnel's everyday tasks.

The data was collected from the personnel of Helsinki Prison in October 2014 by a webropol survey, to which I got 30 replies. As a quantitative method of multiple choice question analysis I used direct distribution and cross-tabulation. To analyze the open questions the content analysis was used. The respondents' identification was eliminated.

According to the survey the Criminal Sanctions Agency's Alignments of Working with Children and Families doesn't seem to occur in the tasks of the personnel of Helsinki Prison. Most of the respondents, especially prison officers, still knew the alignments poorly or not at all. Also some of the social and rehabilitation staff knew the alignments poorly. In agreement with the UN Convention on the Rights of the Child and the Alignments of Working with Children and Families the support of the parenthood and paying attention to the best interest of the child in decision making were the most observed matters in some tasks.

According to the personnel the controlled inmate-child-meetings should be organized with camera surveillance. Supported meetings with the children were seen as the prison's social worker's responsibility, as well as the co-operation with the Child protection. The restraining orders were seen as the Senior Criminal Sanctions Official's responsibility. The viewpoint of children was seen as an important issue among tasks concerning inmates, division of work and encountering the child.

The utilization of the meeting rooms should be upgraded by increasing the number of meetings, offering the meetings more frequently, improving the meeting rooms and intensifying the applying process of the meetings. Overnight meetings weren't seen as a realistic option in Helsinki Prison.

Including family work in the education of prison officers was seen as a good thing. Following the Alignments of working with children and families also requires the education of the whole personnel in different fields. The persons in charge of the family work and the meeting rooms also defined in the Alignments were found important, and the prison's social worker was seen suitable for both of those tasks. There are no such accountable workers either in Helsinki Prison or in the whole Criminal Sanctions Region of Southern Finland, so the work concerning children and families should be organized by other means, for example with multi-professional co-operation and a well planned division of work.

Keywords: prison, family work, child-orientation, best interest of the child, meetings, UN Convention on the Rights of the Child

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 PERHETYÖ	7
2.1 Perhetyö vankeusaikana	9
2.2 Vankeusaikaisen perhetyön haasteita	13
2.2 Perhetyö Helsingin vankilassa	16
3 LAPSILÄHTÖISYYS VANKILASSA	19
3.1 Vankeuden vaikutukset lapseen	20
3.2 Lapsen edun huomioiminen vankilan perhetyössä	22
4 RIKOSSEURAAMUSLAITOKSEN LAPSI- JA PERHETYÖN LINJAUKSET	23
4.1 YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen huomioiminen ja lastensuojelulaki	24
4.2 Lapsiystävälliset tapaamistilat	26
4.3 Lapsi- ja perhetyön organisointi vankilassa	26
4.4 Läheisille ja yhteistyötahoille annettava informaatio sekä alalletulokoulutus	27
4.5 Työnkuvauudistukset ja työn kohdentaminen	27
5 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	29
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	30
6.1 Aineiston hankinta	31
6.2 Kyselylomakkeen muodostaminen	33
6.3 Aineiston analyysimenetelmät	35
7 OPINNÄYTETYÖN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	36
8 TUTKIMUSTULOKSET	38
8.1 Vastaajien taustatiedot	39
8.2 Lapsi- ja perhetyön linjausten toteutuminen Helsingin vankilassa	40

8.2.1 YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen huomioiminen lapsi- ja perhetyössä	42
8.2.2 Lapsiystävälliset tapaamiset	45
8.2.3 Lapsiystävälliset tapaamistilat	50
8.3 Lapsi- ja perhetyön organisointi Helsingin vankilassa	52
8.3.1 Lapsi- ja perhetyö vartijoiden työnkuvassa	53
8.3.2 Vankilan perhetyöstä vastaavan virkailijan työnkuva	55
8.3.3 Lapsi- ja perhetapaamistiloista vastuussa olevan virkailijan työnkuva	56
8.3.4 Ulkomaalaisten vankien perhetyö	57
8.3.5 Perhetyö parisuhteen ylläpitämiseksi	59
8.3.6 Henkilökunnan näkemyksiä linjauksista ja lapsi- ja perhetyön organisoinnista Helsingin vankilassa	60
9 YHTEENVETO	61
10 POHDINTA	66
LÄHTEET	70
LIITE 1: KYSELYLOMAKKEEN SAATEKIRJE	75
LIITE 2: WEBROPOL-KYSELYLOMAKE	76

1 JOHDANTO

Suomen eduskunnan vuonna 1991 ratifioima YK:n lapsen oikeuksien sopimus (LOS) on Suomessa oikeudellisesti velvoittava (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2014, 15). Se velvoittaa kaikessa lasten kanssa työskentelyssä, myös vankiloissa. Rikosseuraamusvirasto (nyk. Rikosseuraamuslaitos) asetti jo vuonna 2002 perhetyöryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää, miten vankeinhoidossa voidaan edistää vankien ja heidän perheidensä välisiä suhteita. Perhetyöryhmän vuonna 2003 valmistelleessa Perhe muurin toisella puolella-mietinnössä todettiin Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa korostuvan uusintarikollisuuteen vaikuttamisen, jolloin vankien sosiaalisten verkostojen merkitys jää vähälle huomiolle. Perheen merkitys vankeusaikana ja vapautumisen jälkeen huomattiin yhteiskuntaan sijoittumisen kannalta tärkeäksi, jolloin Rikosseuraamuslaitokselle jää merkittävä rooli tuomitun perhesuhteiden tukemisessa. Hyvien perhesuhteiden ylläpidon nähtiin tukevan myös Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteiden toteuttamista. Perinteisesti rikosseuraamusalan perhetyössä on korostunut vangin näkökulma, mutta Perhe muurin toisella puolella-mietinnössä tuotiin esiin, että jatkossa tulisi kiinnittää huomiota lasten oikeuksiin ja lapsen etuun vankilan perhetyössä. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 6.)

Syyskuussa 2011 Rikosseuraamuslaitoksen pääjohtaja Esa Vesterbacka asetti työryhmän valmistelemaan rikosseuraamusalalla toteutettavia lapsi- ja perhetyön periaatteita. Työryhmän tehtävänä oli kirjata YK:n lapsen oikeuksien toteuttaminen Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa, lapsimyönteisyys tapaamisissa, lapsi- ja perhetyön organisointi ja työstä vastaavan virkamiehen tehtävät. Lisäksi työryhmän tarkoituksena oli ottaa kantaa yhteistyötahoille ja vangin läheisille annettavaan informaatioon sekä alalautakoulutuksen sisältämään perhetyön näkökulmaan.

Työryhmän ehdotus valmistui loppuvuodesta 2012, ja valmiit Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjaukset julkistettiin 8.2.2013. Nyt nämä linjaukset ohjaavat valtakunnallisesti Rikosseuraamuslaitoksessa tehtävää lapsi- ja perhetyötä ja muodostavat suunnan sen kehittämiseksi. Linjaukset koskevat kaikkia Suomen vankiloita sisältäen mm. kirjaukset YK:n lapsen oikeuksien toteuttamisesta Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa, lapsimyönteisyydestä tapaamisissa, lapsi- ja perhetyön organisoinnista, työstä

vastaavan virkamiehen tehtävistä, yhteistyötahoille annettavasta informaatiosta ja lapsinäkökulman huomioimisesta henkilöstön koulutuksessa.

Olen ollut nimettynä Helsingin vankilan lapsi- ja perhetyön yhdyshenkilöksi kesäkuusta 2013 alkaen. Rikosseuraamuslaitoksen Keskushallintoyksikön Etelä-Suomen Rikosseuraamusalueen vankiloiden perhetyöstä vastaavalta erityisasiantuntijalta saamani tiedon mukaan lapsi- ja perhetyön linjaukset eivät vielä juurikaan näy vankiloiden käytännöissä. Hän ehdottikin linjausten vaikutusten selvittämistä käytännön työtehtävissä Helsingin vankilassa. Linjausten mukaisen lapsi- ja perhetyön yhdyshenkilön, eikä myöskään muiden perhetyöhön liittyvien vastuuhenkilöiden toimenkuvia ole esimies-alaistasolla konkreettisten työtehtävien tasolla määritelty. Myöskään eri virkailijoiden toimenkuvia ei ole läpikäyty linjausten vaatimiin muutoksiin tai työtehtäväpainotuksiin liittyen.

Linjaukset tulevat lähtökohtaisesti muuttamaan työnjakoa ja työskentelymalleja tai ainakin jollain tavalla vaikuttamaan suhtautumiseen lapsi- ja perhetyöhön osana koko vankeinhoidon henkilöstön työtehtäviä. Opinnäytetyöni liittyy näihin koko Rikosseuraamusalaa koskeviin Lapsi- ja perhetyön periaatteisiin. Työssäni tarkastelen miten Helsingin vankilan henkilökunta näkee lapsi- ja perhetyön linjausten toteuttamisen käytännön työssään mahdolliseksi.

2 PERHETYÖ

Perhettä voidaan pitää yhteiskunnan perusyksikkönä, joka edustaa sellaista yhdessä asumisen ja elämisen muotoa, joka nähdään tavallisena lapsen kasvuympäristönä. Perheessä eletään saman katon alla. Kotitaloudessa on työnjako, ja parisuhteen, sukupolvien ja sukulaisuuksien väliset suhteet ovat selkeät. (Lehto, Kananoja, Kokko & Taipale 2001, 46.) Perheen määritelmä voidaan nähdä sekä kulttuurisidonnaisena että aika- ja paikkasidonnaisena. Yhteiskunnan muutos muokkaa perheen käsitteellistämistä ja näin ollen myös perhetyötä. Vankiloiden perhetyössä perheen määritelmä on tärkeä esimerkiksi perhetapaamisiin ja muuhun yhteydenpitoon liittyen. Sukulaisuus on nähty merkittävänä tekijänä, mutta myös samassa taloudessa asuminen voi olla yhteinen nimittäjä. Erilaiset perhemallit kuten avo- ja avioliitot, yksinhuoltajaperheet, lapsettomat parit se-

kä lapselliset homoparit ovat nykyisyyden perhemalleja myös vankeinhoidossa. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 15.)

Perhetyölle ei ole olemassa tarkkaa määritelmää tai vakiintunutta työmuotoa. Perhetyössä työskentelee monia eri tahoja, monenlaisissa työtehtävissä ja erilaisin tavoittein. Perhetyötä voidaan tehdä muuallakin kuin perheen kotona, ja se on muutakin kuin lastensuojelua. Se voi näyttäytyä monin tavoin; se voi olla perheiden epävirallista tukea, tai laajempaa puuttumista perheen elämään erilaisten virallisten väliintulojen avulla. Perhetyö on joka tapauksessa työntekijän ammatillista ja tavoitteellista työskentelyä perheen erilaisissa elämäntilanteissa. Perhetyön kohteena ovat erilaiset perheet, joissa tuen ja avun tarve ja intensiivisyys vaihtelevat. Kontekstisidonnaisuudesta huolimatta sillä on erityinen tehtävänsä; perheen tukeminen muutoksessa. Työn tavoitteet ovat jokaisen perheen kohdalla yksilölliset perheen tarpeista, tilanteesta ja kriisiytymisen asteesta riippuen. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2012, 12–13, 15.)

Perhetyön kolmena keskeisenä periaatteena voidaan nähdä olevan asiakaslähtöisyyden, perhelähtöisyyden ja lapsilähtöisyyden. Asiakaslähtöisyys on käsitteenä sosiaali- ja terveyspalveluita ohjaava käsite. Se on myös johtava periaate asiakkaan asemasta ja oikeuksista liittyvässä laissa. Perhelähtöisyys tarkoittaa sitä, että yhden perheenjäsenen ollessa sosiaali- tai terveyspalveluiden asiakkaana kiinnitetään huomiota myös muihin perheenjäseniin ja pyritään näkemään perhe kokonaisvaltaisesti. Lapsilähtöistä perhetyötä on silloin, kun perhetyö on erityisesti lapsen näkökulman huomioon ottavaa ja lapsen hyvinvointia tukevaa toimintaa. (Järvinen ym. 2012, 17, 27.)

Perhetyö on usein moniammatillista työtä, jossa yhdistetään useamman erikoistuneen alan ja organisaation osaaminen ja tieto. Kaikkien näiden työn kohteena on perhe ja sen jäsenet, joiden ongelmia ehkäistään tai korjataan. Perhetyöllä voidaan pyrkiä yhdistämään tai erottamaan perheenjäseniä tai korvaamaan joitain perheen huonoja toimintoja. (Nätkin & Vuori 2007, 7–8.) Perhetyö nähdään usein lähinnä työmenetelmänä tehtiinpä sitä minkä organisaation nimissä tahansa. Lait potilaan ja sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja alan työntekijöiden eettiset ohjeet antavat yleisiä periaatteita siitä, mitä kaikkea perhetyön asiakastyössä on otettava huomioon. (Järvinen ym. 2012, 13–14.)

2.1 Perhetyö vankeusaikana

Jo vuonna 2002 Rikosseuraamusvirastossa (nyk. Rikosseuraamuslaitos) asetettiin perhetyöryhmä tehtävänänsä selvittää kuinka vankeinhoidossa voidaan edistää vankien ja heidän perheenjäsentensä suhteita vankila-aikana ja vähentää perheelle vankeudesta koituvia haittoja. Jo tuolloin perhetyöryhmän mietinnössä todettiin, että vankila-aikaisen perhetyön tulee pohjautua kansainvälisiin ihmisoikeuksiin ja lasten oikeuksia koskeviin julistuksiin ja sopimuksiin, eikä pelkästään tuomion täytäntöönpanoa ja Vankeinhoitolaitosta (nyk. Rikosseuraamuslaitos) koskevaan lainsäädäntöön. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 3.) Vankeinhoidon perhetyötä on kehitetty 2000-luvun aikana useilla tavoilla. Alkunsa on saanut muun muassa vankiloissa tehtävä vuorovaikutustyön kehittäminen sekä lähisuhdeväkivallan ehkäisy. Vuorovaikutustyyöhön on panostettu erityisesti perheleireillä. Viimeisimmäksi vankeinhoidossa on ruvettu korostamaan vangin lapsen näkökulman huomioon ottamista. (Karsikas 2014, 100.)

Vankilassa tehtävää perhetyötä säätelee vankeuslaki (767/2005), jonka mukaan vankia vankilaan sijoitettaessa on otettava huomioon rangaistusajan suunnitelman mukaisesti myös vangin yhteyksien säilyminen lähiomaisiin ja muihin läheisiin (8§). Tämä koskee myös vangin alaikäisiä lapsia. Vankeuslain lisäksi vankilan sisällä tehtävään perhetyöhön vaikuttaa lastensuojelulaki (417/2007), jonka mukaisesti lapsi voidaan joissain tapauksissa jopa sijoittaa vankilaan vanhempansa kanssa hänen hoidettavakseen (13 a §, 37§, 49§). Edellä mainittujen lakien lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen määräys 12/004/2012 ohjeistaa tilanteita, joissa tuomittu haluaa ottaa lapsensa vankilaan. Edellä mainitun määräyksen lisäksi vankeuden alkaessa tulee selvittää vangin huollettavien lasten määrä ja näiden vankeusaikainen hoidon ja tuen tarve lastensuojelulain (417/2007) 10 §:n mukaisesti.

Vankeusaikaisen perhetyön vaikuttavuus on eurooppalaisten tutkimusten ja projektien valossa varsin suuri. Scharff-Smith ja Gampell (2011) ovat toimittaneet julkaisun *Children of Imprisoned Parents*, jossa EUROCHIPS-projektin lopputuotoksena vertaillaan Tanskan, Irlannin, Italian ja Puolan vankeinhoidon perhetyötä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumiseen. Julkaisussa esitetään maakohtaisia johtopäätöksiä ja yhteen-veto vankilan perhetyön käytäntöihin liittyvistä suosituksista EU:n laajuisesti.

Suomessa vankien läheisiä ja vankeusajan vaikutuksia perhesuhteisiin on tutkittu vähän. Läheisten asema kuntoutumiseen liittyvänä seikkana on tunnistettu, mutta konkreettinen, etenkin numeraalinen tieto läheisten lukumääristä puuttuu. Ryynänen ja Suomela (2012, 4) esittävät Rikosseuraamuslaitoksen Naiset näkyviksi-työryhmän mietintöön kerättyä tilastotietoa vuonna 2007 vankiloissa tehtyjen riski- ja tarvearvioiden pohjalta. Vankien riski- ja tarvearvioiden sosiaalisesta taustasta ilmeni esimerkiksi, että ongelmia vanhemmuuden taidoissa oli kirjattu 41 prosentille miesvangeista, ja noin 35 prosentilla kaikista vangeista oli ongelmia suhteessa perheenjäseniinsä. Näiden lukujen kattamat ongelmat tuovat haasteita vankiloissa tehtävälle perhetyölle.

Vankilassa on väkivaltaisuutta ja väärinkäytöksiä ehkäisevää toimintaa, mutta siellä tehdään myös perheitä tukevaa työtä. Vankilassa tehtävän perhetyön tarkoituksena voi sanoa olevan vankeudesta aiheutuvien haittojen vähentäminen ja vangin yhteiskuntaan integroitumisen edistäminen. Vangin lasten ja perheen asioiden hoitoa ja perhesuhteita tuetaan vankilan kuntoutus- ja sosiaalityöntekijöiden tarjoamalla ohjauksella ja neuvonnalla, yhteydenpidon mahdollistamisella, perhekuntoutuksella perheleirein, kriisiavulla ja muulla perhesuhteita edistävällä toiminnalla. (Sassi & Huhtimo 2006, 22; Vankien Omaiset ry 2012, 28.) Sassi ja Huhtimo eivät tarkemmin määrittele muuta perhesuhteita edistävä toimintaa, ja se voikin olla yleisesti ottaen kaikkea sitä, mitä vankilassa voidaan vangin perhetilanteen hyväksi tehdä esimerkiksi ulkopuolisten toimijoiden kanssa verkostoitumalla. Vankilan perhetyöllä tuetaan vangin ja hänen perheensä psyykkisten, sosiaalisten ja taloudellisten asioiden hoitoa ja perhesuhteita (Perhe muurin toisella puolella 2003, 97).

Vankeus koettelee vangin psyykkistä jaksamista. Sosiaalisen verkoston puute saattaa altistaa itsetuhokäyttäytymiselle jopa siinä määrin, että vanki saattaa harkita itsemurhaa ratkaisukeinona epätoivoiseen elämäntilanteeseen. Muita itsemurhaan altistavia riskitekijöitä voivat olla sosiaaliset tekijät, kuten esimerkiksi avioero tai muut menetyskokemukset ja kielteiset elämäntapahtumat. (Aarnio ym. 2014, 1, 12–13, 29.) Raninen (2013, 152) tuo omaelämäkerrassaan esiin perhesuhteiden ylläpitämisen oikea-aikaisuuden merkityksen vangille. Tarve perheyhteyksien tukemiseen voi joskus olla suurin vankeustuomion alussa, kun vankeuden aiheuttama muutos perheessä saa vangin lisäksi sekä puolison että mahdolliset lapset epätietoisiksi. Tuomion alun jälkeenkin vangin perhesuhteiden ylläpitämisen jatkaminen on tärkeää, koska muutoin koko perhe voi vankeusrangaistuksen edetessä tulla ikään kuin tottuneemmaksi vankeustuomioon ja

sen mukanaan tuomiin rajoituksiin. Duwe ja Clark (2012, 47) tuovat esiin Balesin ja Mearsin (2008) tutkimustuloksen, jonka mukaan varsinkin tuomion viimeisen vuoden aikana tapahtunut säännöllinen yhteydenpito ja tapaamiset omaisten kanssa vähensivät huomattavasti vankilasta vapautuvien perheenjäsenten uusintarikollisuuden riskiä.

Huoli perheen yhdessä pysymisestä nousee usein esiin varsinkin pitkän vankeustuomion aikana. Tieto perheen ja lapsen hyvinvoinnista vapaudessa huojentaa vangin mieltä ja helpottaa vankeusrangaistuksen suorittamista. Lisäksi vankeuden käsitteleminen lapsen kokemusmaailmasta käsin voi vaikuttaa positiivisesti vangin kokemukseen omasta vanhemmuudestaan. (Sassi & Huhtimo 2009, 44.) Toisaalta voi myös olla, että lapsien tapaaminen luo stressiä ja muistuttaa vankia siitä, ettei hän itse ole kykenevä tarjoamaan käytännön apuaan lasten kasvattamisessa (Duwe & Clark 2012, 48). Nämä seikat tulisi pystyä huomioimaan vangin kanssa perhetyöhön liittyviä asioita työstettäessä.

Vangitun lisäksi myös hänen perheensä tarvitsee tukea. Vankeusrangaistus voi johtaa epäterveisiin ja ennalta odottamattomiinkin ilmiöihin ja ongelmiin vankien perheissä, kuten esimerkiksi leimautumiseen tai eristämiseen sosiaalisessa ympäristössä. Vankeustuomiosta johtuen puoliso ja perhe jäävät ilman läsnä olevaa toista puolisoa ja lasten vanhempaa, minkä johdosta myös vangin perheen voi tavallaan nähdä tulevan rangaistuksi. Vankeudella on nähty olevan myös ylisukupolvisia vaikutuksia. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 16–17.)

Arvioiden mukaan vankien perhesuhteiden on arvioitu olevan suurimmalla osalla kuntoutumista tukevia. Pitkä vankeusaika voi kuitenkin aiheuttaa tuen ja yhteydenpitomahdollisuuksien kehittämisen tarvetta. Huonot vankeusaikaiset perhesuhteet voivat viitata heikompaan menestymisen vapautumisen jälkeen, ja vaikeuksia myös vankilasta vapautuneen omaisille. Myönteiset perhe- ja myös muut ihmissuhteet tuleekin nähdä vangin voimavarana, joka palvelee myös vankeinhoidon uusintarikollisuuden vähentämiseen liittyviä tavoitteita. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 78–79, 96.) Perheen sosiaalisen verkoston antamalla tuella on keskeinen vaikutus perheen mukautumisessa erilaisiin elämän muutosvaiheisiin. Sosiaalisten verkostojen puute saattaa jopa vähentää halua ja kykyä vaikuttaa oman elämän kulkuun. Uusien verkostojen luominen ei useinkaan ole helppoa varsinkaan perheen voimavaroja kuluttavan kriisin, kuten esimerkiksi vankilaan joutumisen jälkeen. (Järvinen ym. 2012, 149–150.)

Perhe on lapsen hyvinvoinnin keskeinen perusta. Perheen ulkoiset ja sisäiset resurssit joko suojaavat tai ovat riskiä lisäävä tekijä lapsen hyvinvoinnin suhteen. Lapseen vaikuttavia perheen ulkoisia resursseja ovat taloudellinen tausta, asumistaso ja vanhempien koulutus ja ammatti. Perheen sisäisiä resursseja ovat perhehistoriaan liittyvät tapahtumat sekä vanhempien ja lasten persoonallisuuteen ja lapsi-vanhempi-suhteeseen liittyvät seikat. (Forssén, Laine & Tähtinen 2002, 88.) Osa vankiperheistä selviää toisia paremmin sosiaalisen verkostonsa avulla. Vanhempien hyvät vuorovaikutustaidot sekä kyky lasten kohtaamiseen ja huolenpitoon ovat vahvuuksia, jotka tukevat myös vankien lapsia. Pelkät vanhemman vankeuden aiheuttamat aineellisen hyvinvoinnin puutteet eivät vielä merkitse vääjäämätöntä uhkaa lapsen hyvinvoinnille, kasvulle ja kehitykselle. Eri-tyisen riskialttiita ovat perheet, joissa aineellinen köyhyys ja lasten huolenpidon ja kohtaamisen vajeet eli hoivaköyhyys vallitsevat yhtä aikaa. Tällöin sosiaalisten verkostojen puute, heikot perheen sisäiset vuorovaikutustaidot sekä lasten huolenpidon vaje kärjistyvät aineellisen köyhyyden vaikutuksia. Rahahuolet yhdessä terveysongelmien tai parisuhdekriisien kanssa voivat kuluttaa vanhemman voimavarat loppuun. (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2014, 144.) Perheiden moniongelmaisuuksien vuoksi vankilassa tehtävän perhetyön merkitys onkin suuri.

Perhetyön yhtenä osa-alueena voi nähdä olevan vanhemmuuden ja sen tukemisen. Pietilä-Hella (2010, 52–53) tuo esiin seikkoja, joita yleisesti liitetään hyvän vanhemmuuden käsitteeseen. Hyvä vanhemmuus-ilmaisu sisältää sekä pysyviä, että muuttuvia elementtejä. Pienen lapsen tarve hoivaan ja huolenpitoon edellyttää staattisia hyvän vanhemmuuden piirteitä, mutta hyvä vanhemmuus ei kuitenkaan ole muuttumaton. Käsitys siitä, kuka on lapselle hyvä tai paras hoivan antaja missäkin tilanteessa, voi vaihdella. Myös hyvän vanhemmuuden kriteerit voivat vaihdella. Kyse on monimutkaisesta normien ja asenteiden muokkaamasta käsityksestä. Hyvää vanhemmuutta voi kuvata myös vastuulliseksi vanhemmuudeksi, jota on ilmaisuna käytetty varsinkin silloin, kun viitataan lapsen oikeuksiin ja tarpeisiin.

Vanhemmuuteen vaikuttavat parisuhteen lisäksi elämäntilanne ja perheen elämänkaaren vaihe. Lisäksi siihen vaikuttavat perheen sisäiset voimavarat, joita ovat muun muassa tietämys lapsen kasvusta ja kehityksestä, kyky dialogiseen vuorovaikutukseen lapsen kanssa sekä herkkyys huomioida lapsen tarpeet. Vanhemmuuden ulkoisina voimavaroina toimivat sosiaalinen tukiverkosto ja mahdollisuus ammattiapuun tarvittaessa. Aikaisemmat henkilökohtaiset kokemukset sekä kulttuuriset ja yhteiskunnalliset piirteet vai-

kuttavat osaltaan siihen, että vanhemmuus ja siihen kohdistuvat odotukset ovat jatkuvassa muutoksessa. (Järvinen ym. 2012, 124–125.)

Raninen (2013, 137–138) kuvailee omaan kokemukseensa perustuen, kuinka vaikea isän rooliin on vankilasta käsin eläytyä, kun ei pääse olemaan mukana perhe-elämässä vaan jää jatkuvasti paitsi arkisista asioista. Hankalaksi isänä olon vanki voi kokea varsinkin silloin, kun ei ole tullut isäksi siviilissä vaan vankeusaikana. Suhdetta lapseen voi olla vaikea rakentaa, eikä vanhemman roolin omaksuminen onnistu pelkkien perhetapaamisten avulla, vaan se vaatii paljon vangin perheen lisäksi myös vankilassa tehtävältä perhetyöltä.

2.2 Vankeusaikaisen perhetyön haasteita

Perhetyöhön liittyvä lapsen hoidon ja tuen tarpeen selvittäminen on koettu Rikosseuraamuslaitoksessa haasteelliseksi, koska vankeinhoidossa ei aikaisemmin ole juurikaan työskennelty vangin perheen kanssa. Perhesuhteiden suunnitelmallinen hoito ja edistäminen ovat toistaiseksi jääneet melko vähäisiksi, ja siksi vankeinhoidon perhetyön tueksi onkin alettu kehittää erilaisia menetelmiä ja toimintaohjelmia. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on laatinut Lapset puheeksi-menetelmän, jota voidaan käyttää apuna lapsen tilanteen selvittämisessä, ja jonka käyttämistä myös rikosseuraamusalalla on suunniteltu. Lisäksi vankilan perhetyössä käytettäväksi on kehitetty erityisiä toimintaohjelmia kuten esimerkiksi lähisuhdeväkivallan ehkäisy-käsikirjaohjelmat Unbeatables ja MOVE. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 12, 19; Perhe muurin toisella puolella 2003, 64.)

Puolison joutuessa vankilaan perheen ulkopuolisen avun hakemisen esteenä voivat olla häpeän ja syyllisyyden tunteet, sekä joskus myös tunne siitä, että tilanne on ammattiauttajallekin liian vieras. Perheenjäsenillä ei välttämättä ole tietoa siitä, mistä apua voisi saada, ja tiedonkulku eri viranomaistahojen välillä voi katketa. Vanhemman ollessa vankilassa ja perheen eläessä siviilissä perheen kanssa työskentelyssä korostuvatkin verkostotyö ja sen tarjoamat mahdollisuudet. Verkostoitumista ei vankilan perhetyössä tunnuta riittävässä määrin hyödynnettävän, minkä taustalla saattaa osittain olla yleinen viranomaisyhteistyötä rajoittava asenne vankiperhetyötä kohtaan. Vankilan ja siviilin

välillä verkostoituvan perhetyön esteenä voi olla myös ammattilaisten puutteellinen erityistietous vankiperheistä ja heidän lapsilleen ominaisista ongelmista. (Sassi & Huhtimo 2009, 42–43.) Kostiainen (2014, 8–12) tuo artikkelissaan esille järjestöjen merkityksen nopeana reagoijana ja kentän ja vankilan välisten viestien eteenpäin viejinä. Organisoidulla ja ammatillisesti ohjatulla vapaaehtoistyöllä voidaan paikata viranomaistahojen kapenevia taloudellisia resursseja. Muun muassa projektityöskentelyllä voidaan huomioida perheelliset vangit ja vankiloissa olevien perheet entistä paremmin. Järjestöillä on oma muotoutunut roolinsa vankilassa olevien ja vapautuneiden auttajina, mutta kumpanuuden ja käytäntöjen luomiseen nähdään yhä tehostamisen tarvetta.

Järvisen ym. (2012, 12) mukaan perhetyössä tulee hyödyntää eri ammattiryhmien taitoja ja osaamista, jotta perhe saa parhaan mahdollisen tuen ja avun. Lasten puheeksi otto ja huomioiminen on tärkeää nimenomaan mielenterveys- ja päihdeasiakkaiden kanssa työskennellessä. Vankilan perhetyössä joudutaankin keskittymään enimmäkseen vangin asioiden kautta työskentelyyn, mutta perheenjäsenille voi silti tarvittaessa osoittaa tukitahoja. Monet järjestöt sekä seurakunnat tarjoavat apua ja tukea läheisille. Kohdenne-tuimpana näistä voisi nähdä olevan Vankien Omaiset VAO ry:n, joka on omaisten itsensä perustama valtakunnallinen vapaaehtoisyhdistys. (Vankien omaiset ry 2012, 59–60.)

Vankilan perhetyö eroaa esimerkiksi lastensuojelussa tehtävästä perhesuhteisiin vaikuttamisesta siten, että vankilassa asiakkaiden perhesuhteet eivät ole työskentelyn ytimessä tai henkilöstön erityisasiantuntemuksen kohde (Enroos 2012, 45). Koska vankilassa tehtävän perustyön kohteena on miltei poikkeuksetta yksittäisiä aikuisia ihmisiä, voi vankilavirkailijan olla vaikea hahmottaa kuinka lapsisuhdetta, vanhemmuutta tai perhettä kokonaisuutena voisi käytännössä tukea. Suorien neuvojen antamisen voi helposti kokea olevan kasvatusalan ammattilaisen osaamisaluetta. Niiden sijaan vankien kanssa työskentelevä henkilökunta voisiakin käyttää ns. moraalisia kannanottoja eli suositella tietynlaiseen yhteiskunnalliseen arvomaailmaan pohjautuvia ajattelu- ja toimintatapoja. Tällöin vankilavirkailijan ei tarvitse suorien neuvojen tapaan ottaa kantaa mihinkään ammattitaitonsa ulkopuoliseen spesifiin toimintaan, vaan hän voi esimerkiksi keskustella eri tavanomaisiin arkisiin asioihin liittyvistä menettelytavoista. Neuvojen normatiivisuutta vähentää ohjeiden tarjoaminen esimerkkeinä ja mahdollisina ratkaisuvaihtoehtoina. (Vidén 2007, 111–115.)

Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjauksissa (2013, 17) tuodaan esille tarve vankien vanhemmuuden taitojen tukemiseen vankeustuomion aikana konkreettisina ta-

voin esimerkiksi verkostopalavereissa, arjen taitojen vahvistamisella, päihdekuntoutuksella ja perheleireillä. Yksittäisiä työtehtäviä tarkasteltaessa vankeinhoidosta löytyy yllättävän monia kohtia, joissa otetaan kantaa vankien perhesuhteisiin. Vanhemmuuskäytännöt ja perhesuhteet arvioidaan esimerkiksi tapaamisten myöntämisten, sijoituspäätösten ja valvotun koevapauden suunnittelun yhteydessä tai silloin, kun laaditaan riski- ja tarvearvio tai harkitaan lapsen sijoittamista vankilaan yhdessä vangitun vanhempansa kanssa. Myös vankeuslain ja lastensuojelulain muutoksilla sekä vankiloiden sisäisten käytäntöjen kehittämisenä on pyritty vahvistamaan perhesuhteiden roolia vankeinhoitotyössä. Vankeinhoidossa tehtävässä perhesuhteiden tarkastelussa ei arvioinnin kohteena ole enää pelkkä perhe, vaan sen vaikutus rikosten uusimisen ehkäisyyn. (Enroos 2012, 46–50.)

Enroos (2012, 56–59) esittää tutkimustuloksissaan myös erään vankilan perhetyötä leimaavan näkökulman; vankeinhoitokontekstissa ei aina voida lähtökohtaisesti ajatella, että kaikki vangin perhesuhteet olisivat tavanomaisia rikoksettomuutta tukevia, joita tulisi ylläpitää tuomion aikana. Vankeustuomioon johtanut rikos on voinut kohdistua perheenjäseneseen tai perhe on voinut olla myötävaikuttamassa tuomitun rikolliseen käyttäytymiseen. Myös vangittu voi olla lähisuhdeväkivallan uhri, tai perheessä esiintyy laiminlyöntejä tai muita perhesuhteita kiistanalaistavia tekijöitä. Perheellä saattaa olla vangille välineellinen rooli, jolloin hän perhesuhteisiin vetoamalla pyrkii tavoittelemaan omaa etuaan. Vankilan perhetyössä tulee usein useita mahdollisia tulkintoja samalta näyttävälle tilanteelle. Kun perhesuhteen laatu ja aitous ovat edellytyksenä esimerkiksi lupaharkinnassa, voi tilanteen todellisuus näyttäytyä erilaisena riippuen vangin, vangin perheenjäsenen ja vankilan työntekijän tulkinnasta. Myös Perhe muurin toisella puolella-työryhmän mietinnössä (2003, 97) todetaan, että vankilan perhetyötä on toteutettava yhteistyössä yhteiskunnan toimijoiden kanssa huomioiden mahdolliset väärinkäytösten ehkäisy ja kontrolli, joista edellä on Enroosin esittämiä esimerkkejä.

Vankeinhoito ottaa kantaa perhetyöhön omasta näkökulmastaan, kuten muutkin vangin perheen parissa toimivat tahot, esimerkiksi oikeuslaitos, ulosotto ja sosiaalitoimi. Vankilassa suoritettavaksi voi joissain tapauksissa jäädä näiden muiden instituutioiden ammattilaisten määrittelemien menettelytapojen toteuttaminen silloinkin, kun vankeinhoidon omassa harkinnassa ja päätöksenteossa perhesuhteiden ylläpitoon olisi suhtauduttu toisin. Perhetyön sisältämä ristiriitaisuus voi näyttäytyä näin myös instituutiotasolla. (Enroos 2012, 70.)

Epätasaisesti määritellyt työtehtävät vaikuttavat henkilökunnan työskentelyyn, mutta loppujen lopuksi sekalaisista ja vankiloittain vaihtelevista perhetyön käytännöistä kärsii vanki läheisineen. Ekholm (2014, 129–133) kirjoittaa omakohtaisista kokemuksistaan vangin omaisena. Kaikkea kanssakäymistä kuvaavaa on, että yhteydenpidosta vankilassa olevaan omaiseen puuttuu kaikki yksityisyys. Ensikontakti henkilökuntaan vankilan portilta alkaen, heidän suorittamansa tarkastustoiminta ja suhtautumistapansa vangin läheiseen luovat omaiselle vaikutelman siitä, mitä hänen vankilassa oleva perheenjäsenensä vankeusaikanaan kohtaa. Tapaamiskäytännöt saattavat tuntua perheenjäsenestä ontuvilta, koska ne vaihtelevat vankiloittain, eikä jatkuvuutta voida taata omaisen siirtyessä vankilasta toiseen. Vangin omaisen saattaa mieltää henkilökunnan käytöksen halveksuvaksi tai jopa kiusanteoksi, jos esimerkiksi tapaamisiin liittyviä käytäntöjä ei heille voida perustella. Viranomaisen kuunteleminen ei aina ole omaiselle helppoa, koska viranomaisen ja vangin omaisen kokemusmaailmat samasta asiasta ovat hyvin erilaiset. Vankiloiden vaihtelevat käytännöt, jotka saattavat aiheuttaa vangin perheenjäsenissä hämmennystä ja jopa pelkoakin, tulevat usein esiin Vankien Omaisat VAO Ry:n neuvontatyössä.

2.3 Perhetyö Helsingin vankilassa

Olen työskennellyt Helsingin vankilassa sosiaalityössä erityisohjaajan virassa vuodesta 2001 alkaen. Perustyönkuvaani vankilan sosiaalityössä kuuluu myös vankien perheiden kanssa tehtävä työ sekä sosiaali- ja perhetyön verkostoissa työskentely vankilan ulkopuolelle. Yhteistyö eri vankiloiden sosiaalityötä tekevien virkailijoiden kanssa on ollut kiinteää, jonka ansiosta vankilan perhetyöhön liittyvien tehtävien moninaiset käytännöt ja linjaamattomuus ovat nousseet esille.

Vankilassa on helppo pysytellä perinteisessä sektoriajattelussa, jonka mukaan valvontapuoli eli vartijat, rikosseuraamusesimiehet ja muut vankilaturvallisuuteen liittyvät virkamiehet vastaavat turvallisuudesta, kun taas kuntoutus-, koulutus- ja sosiaalsektori (myöhemmin kks-sektori) vastaa sosiaalityöstä mukaan lukien vankien perheenjäsenten ja heihin liittyvien yhteistyötahojen kanssa tehtävän työn. Tämä ajattelumalli on varmasti jonkin verran muuttunut viime vuosien aikana vartijoiden ammatillisen koulutuksen sisällöllisten muutosten myötä; vanginvartijan työssä painotetaan nykyään yhä

enemmän kuntouttavia tehtäviä ja kuntouttavaa työtettä valvontatehtävien ohella (Rikosseuraamusalan koulutuskeskus 2013). Kuten Raninenkin (2013, 153) tuo vangin näkökulmana esiin, että vankilaturvallisuuden ja perhetyön välillä olisi löydettävä jonkinlainen kompromissi, jotta esimerkiksi lapsen oikeuksien toteutuminen voitaisiin taata kuitenkin unohtamatta vankilalle ominaisia turvallisuusseikkoja.

Nyt noin puolitoista vuotta Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjausten voimaantulemisen jälkeen on huomattavissa, etteivät ne juurikaan näy Helsingin vankilan arjessa tai henkilöstön työtehtävissä. Vain muutama linjausten määrittämä seikka on Helsingin vankilassa selkeästi otettu käyttöön. Linjausten edellyttämä vankilan perhetyöstä vastaava virkamies nimettiin Helsingin vankilaan kesäkuussa 2013. Varsinaista työnkuvaa vankilan perhetyöstä vastaavalle virkailijalle ei kuitenkaan ole määritelty Lapsi- ja perhetyön linjauksissa (2013, 29) määritellyn tehtäväsisällön pohjalta. Sen sijaan Helsingin vankilan perhetyön vastuutehtävän tueksi päätettiin perustaa moniammatillinen perhetyöryhmä. Siihen kuuluu perhetyön vastuuvirkailijan (sosiaalityön erityisohjaaja) lisäksi vankilan sosiaalityöntekijä, päihdetyön erityisohjaaja, pastori, kolme vartijaa, kaksi rikosseuraamusesimiestä sekä kuntouttavaa työtä tekevä ohjaaja. Ryhmän kokoonpanossa pyritään rikkomaan entisenlainen sektoriajattelua korostava malli ja hyötymään mahdollisuuksien mukaan ruohonjuuritason työntekijöiden ja päätöksentekijöiden yhteistyöskentelystä perhetyön hyväksi.

Perhetyöryhmä kokoontuu epäsuunnitelmallisesti perhetyön vastuuvirkailijan kokoon kutsumana noin kerran kahdessa kuukaudessa. Vaikka varsinaista toimintaa ohjaavaa suunnitelmaa ei ole, on perhetyöryhmässä jo saatu joitain uudistuksia aikaiseksi: Helsingin vankilan perhetapaamisen valmisteluohjeet, tapaajien tapaamisohjeet sekä ohjeet lastensuojeluilmoituksen tekemisestä on päivitetty ja saatettu julkisesti nähtäviksi. Lisäksi tapaajien odotustilaan on laadittu kaksi kansiota, josta omaiset saavat lukea ajankohtaista informaatiota kaikesta vangeille järjestettävästä toiminnasta Helsingin vankilassa. Edellisten lisäksi linjausten mukaiseksi toiminnaksi voi katsoa sen, että vankien perheleirihakemukset ja jatkossa myös muu vankilan lapsi- ja perhetyöhön liittyvä toiminta valmistellaan ja käsitellään perhetyöryhmässä ennen varsinaista jo rutiiniksi muotoutunutta vankilan esittely- ja päätöksentekoprosessia.

Edellä mainittuja linjauksenmukaisia toimintoja lukuun ottamatta perhetyö näyttäytyy Helsingin vankilassa edelleen enimmäkseen kks-sektorin työtehtävissä. Grundtvik-oppimiskumppanuushankkeen projektiraportissa FLIP-Family Learning in Prison (Lit-

manen, Liukkonen, Hynninen & Lindström 2013) on kuvattu Helsingin vankilassa tehtävää perhetyötä tarkemmin ammattinimikkeittäin konkreettisten työtehtävien tasolla.

Perhetyöryhmätoiminnan lisäksi onnistunut vankilan perhetyö edellyttää moniammatillista verkostoitumista myös vankilan ulkopuolelle. Sassi & Huhtimo (2006, 23) toteavatkin oppaassaan rikostaustaisten kanssa toimiville, että vankiloiden henkilöstöresurssit ovat pienet vanki- ja työmäärään nähden, mistä syystä työskentelyn painopistettä olisi hyödyllistä kehittää moniammatillisen verkostoyhteistyön suuntaan. Koska kokonaisvaltaiseen perheiden tukeen ei ole vankilassa resursseja, tukea on haettava myös vankilan ulkopuolisilta toimijoilta. Järvisen ym. (2012, 93) esittämää moniammatillisen perhetyön määritelmää mukaillen moniammatillisuuden tarkoituksena vankilassa on yhdistää eri toimijoiden osaaminen vangin perheen hyväksi ja sovittujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Asiakastyöstä karsiutuvat tällöin päällekkäisyydet, jolloin perheen muutosta on helpompi tukea, ja vangin perhekin tietää yhteistyökumppanien työnjaon ja vastuualueet. Tarkoituksena on työskennellä resurssien puitteissa mahdollisimman tehokkaasti ja asiakaslähtöisesti, mutta asiantuntijoiden määrä on silti kyettävä pitämään kohtuullisena ja asiaankuuluvana.

Perheiden palveluissa on yleisesti ottaen havaittu tarvittavan lapsi- ja perhelähtöistä, erikäisten tarpeet huomioivaa tuen tarjontaa nykyistä laajempaan ja nimenomaan hallinnonalarajat ylittävänä kokonaisuutena (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2014, 6). Saman lapsi- ja perhetyön linjauksissa (2013, 34) painotetaan sitä, että vankilan perhetyötä on tehtävä laajasti kuntapalveluiden lisäksi myös järjestö- ja muiden kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Moniammatillisesti toimivasta verkostosta on apua, kun vankilan työntekijä kokee subjektiivista huolta työnsä piiriin tulleesta lapsesta, mutta epäroii, mitä tehdä (Nätkin & Vuori 2007, 20). Helsingin vankilassa verkostoyhteistyö on pääsääntöisesti kks-sektorin työntekijöiden vastuulla.

Helsingin vankilalla on ollut edustus Rikosseuraamusasiakkaan läheistyön verkostossa, joka on perustettu vuonna 2008 vankiperhetyön osaamisen kokoamiseksi. Kriminaalihuollon tukisäätiön koordinoiman verkoston tarkoituksena on levittää hyviä yhteistyökäytäntöjä sekä pitää esillä vankilan perhetyössä esiintyviä ongelmakohtia. (Kriminaalihuollon tukisäätiö i.a.). SPR:n vankilavierailijatoiminnalla on Helsingin vankilassa pitkät yli kaksikymmenvuotiset perinteet, jonka toiminnasta osa liittyy suoranaisesti vankilan perhetyöhön (isä-lapsi-ryhmä). Vuonna 2013 Helsingin vankilan ja VAO (Vankien Omaiset) ry:n kanssa aloitettiin yhteistyön kehittäminen vankilan perhetyön näkökul-

man syventämiseksi, ja yhdessä työskentelyn pyrkimyksenä on tukea vankien ja omaisten välistä yhteyttä ja tiedonkulkua. Lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjausten odotetaan tuovan selkeyttä vankilassa tehtävään perhetyöhön myös vankien perheenjäsenten näkökulmasta.

Ulkomaalaisten vankien perhetyö on kiinnittänyt huomiota viime vuosina ulkomaalaisten vankien määrän lisääntyessä. Ulkomaalaiset vangit ovat yleisen linjauksen mukaan voineet soittaa maksimissaan kerran kuussa kotimaassaan olevalle perheelleen esimerkiksi sosiaalityöntekijän toimesta. Lisäksi ulkomaalaisten perhetapaamisaikoja on voitu yhdistää siten, että vanki on voinut käyttää ulkomailla asuvan perheensä tapaamiseen kaksi perhetapaamisaikaa kerrallaan eli kuusi tuntia joka toinen kuukausi. Erityistä käytäntöä tai linjausta ulkomaalaisvankien perhetyöhön ei ole ollut käytössä.

3 LAPSILÄHTÖISYYS VANKILASSA

Vangeista noin puolella tai kahdella kolmanneksella on lapsia. Arvion mukaan vankeus koskettaa vuosittain keskimäärin noin 12 500 lasta, joista arviolta 7800 on alaikäistä. Näihin lukuihin on laskettava lisäksi samassa taloudessa elävät vangin puolison lapset, ja on huomioitava myös, että eri vuosina vankilassa on vankeina eri henkilöitä, jolloin vanhemman vankeuden kokeneiden lasten lukumäärät kertautuvat huimasti. (Ryynänen & Suomela 2012, 9, 55.) Vangilla voi olla lapsia useammasta edellisestä liitosta, jonka lisäksi vangin elämään ja lähipiiriin voi kuulua paljon muitakin perheenjäseniä ja lähisukulaisia. Rikosseuraamuslaitoksen vankitietojärjestelmään ei systemaattisesti ole merkitty vankien lasten tai huollettavien määriä, joten tarkkaa tilastotietoa lapsien lukumääristä ei ole kerättynä.

Vankien perheitä on tutkittu Suomessa verraten vähän, ja tehdyt selvitykset ovatkin keskittyneet lähinnä vankiloiden perhetyön kehittämiseen, vanhemman mukana vankilassa olevan lapsen elämään, tai vankeusajan vaikutuksia lapsiin on lähestytty vapaudessa elävien naisten kautta. (Kaurala 2009, 1; Ryynänen & Suomela 2012, 4). Vankien lapset ovat ryhmä, joiden oikeuksien toteutumisesta ei ole Suomessa kokonaisvaltaisesti juurikaan tarkasteltu, vaikka vanhemman vankeusrangaistuksen suorittaminen vaikut-

taakin olennaisesti lapseen, hänen elämäänsä ja hyvinvointiinsa. Kuten Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjauksetkin, myös lapsiasianeuvottelukunta perustaa aloitteensa YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen sekä lastensuojelulakiin. (Lapsiasianeuvottelukunnan aloite vankiperheiden lasten oikeuksien huomioimisesta 2011.)

Lapsiystävällisyyden (myös lapsimyönteisyys, lapsilähtöisyys) voi määritellä monilla tavoin riippuen asiayhteydestä ja määrittelijästä. Kun ajatellaan vankilaoloja ja lapsen kanssa työskentelyä vankilassa, voisi lapsiystävällisyyttä kuvata lapsilähtöiseksi toiminnaksi. Järvinen ym. (2012, 26–28) määrittelee lapsilähtöisyyden pohjautuen lapsen oikeuteen olla turvallisessa ympäristössä, jossa ei ole hänen fyysistä tai psyykkistä kehitystään vaarantavia uhkia. Lapsilähtöisyys ei siis tarkoita pelkästään lapsimyönteisyyttä, vaan sitä, että lapsi otetaan perhetyössä huomioon moniulotteisesti -niin prosessien tasolla, kuin kohtaamisessakin. Lasta on kuunneltava häntä koskevissa asioissa, ja esiin tulevat asiat on pyrittävä näkemään lapsen näkökulmasta. Lapsi on huomioitava ikä ja kehitystaso huomioon ottaen, jonka vuoksi lapsilähtöisessä työskentelytavassa on tärkeää tuntea lapsen kehitysvaiheet ja niihin liittyvät haasteet. Myös lapseen liittyvät kulttuuriset kontekstit ja niiden vaikutukset lapsen kehitykseen ja kasvuun on tärkeä tunnistaa.

3.1 Vankeuden vaikutukset lapseen

Vankilassa tehtävän perhetyön voi ajatella olevan lapsilähtöistä ja ulottuvan vankilan ulkopuolella elävään lapseen vanhempien tukemisen kautta. Usein lasten pahoinvoinnissa on kyse siitä, etteivät heidän vanhempansa ole saaneet ajoissa tukea omiin mielen-terveyden, uupumuksen ja päihteiden käytön tai parisuhteen ongelmiinsa. Kyse voi olla myös siitä, että vanhemmat tarvitsisivat neuvoja ja ohjausta kotikasvatuksen taidoissa, lasten huolenpidossa sekä vuorovaikutuksessa lastensa kanssa. Se, ettei vanhempien ja lasten tuen tarpeita ei havaita tai niihin ei anneta tukea, sekä siihen liittyvät vanhempien kuntoutuksen puutteet ovat myös valtakunnallisten huostaanottolukujen taustalla. (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2014, 148.) Savolainen (2013, 13, 16) kuvaa vangin lapsen elävän lapsuuttaan yhdellä tai useammallakin tavalla marginaalissa, kun molemmat vanhemmat eivät vankeustuomion takia ole läsnä kodissa. Vanhemman joutuessa vanki-

laan voi lapsi tuomion aikana kärsiä leimautumisesta jopa enemmän kuin tuomittu itse, koska hän joutuu elämään arkea ulkopuolisen yhteisön keskellä kuten ennenkin, ja pakon sanelemana pyrkien selviämään arjestaan jopa entistä itsenäisemmin.

Lapsen kannalta vanhemman vankeuden aiheuttamat ongelmat liittyvätkin useimmiten hänen arkeensa vankilan ulkopuolella. Hän voi kokea häpeää, kiusaamista tai epätietoisuutta vanhemman kohtalosta. Perheelle voi syntyä toimeentulo-ongelmia, jotka heijastuvat myös lapsen arkielämässä. Näiden asioiden lisäksi ja johdosta Oikeusministeriön lausunnossa liittyen Lapsiasianeuvottelukunnan aloitteeseen vankiperheiden lasten oikeuksien huomioimisesta (OM 7/912/2011) todetaankin, että vankilaviranomaisten ja vankilan ulkopuolisten palveluiden, etenkin lastensuojeluviranomaisten yhteistyönä tulee varmistaa, että vanhemman vankeudesta koituu mahdollisimman vähän haittaa hänen lapselleen. Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjaukset ovat lapsen haittojen minimointiin liittyen lapsiasianeuvottelukunnan aloitteen kanssa huomattavan samankaltaiset.

Pienikin lapsi reagoi menetykseen, jonka vanhemman vankeustuomio aiheuttaa. Vankeuden negatiivisia vaikutuksia lapseen voidaan vähentää järjestämällä vangeille ja heidän lapsilleen mahdollisuuksia säännölliseen yhteydenpitoon. (Ryynänen & Suomela 2011, 10.) Vangeille ei voi soittaa tai lähettää tekstiviestiä vankilaan, ja lapsi voi olla aloitteellinen ainoastaan kirjoittamalla, jos siihen kykenee. Aloitekyvyttömydestään johtuen lapset voivat helposti jäädä perheiden kanssa työskentelyssä taustalle, vaikka halu lapsen näkökulman huomioimiseen olisikin esillä. (Sassi & Huhtimo 2006, 34.)

Lapsi voi tavata vanhempaansa tämän vankeuden aikana mielellään, mutta silti vankilassa vierailuun voi liittyä ristiriitaisia tunteita. Savolainen (2013, 39–40) tuo tutkimuksessaan esille, että lapset ikävöivät ja ovat huolissaan vanhemmastaan, mutta vankilaan paikkana liittyy negatiivisia mielikuvia eikä sitä pidetä paikkana miellyttävänä. Vankilassa vierailevat lapset kuvailevat vankilaa ahdistavaksi ja oudoksi, jopa pelottavaksi paikaksi. Vankilan käytännöt sisältävät useita kieltoja ja tarkastuksia, joiden yhteydessä lapsia ei pystytä tai edes pyritä huomioimaan, jolloin vanhemman tapaamisista ei jää lapsille positiivista mielikuvaa. Ajatus omasta vanhemmasta pelottavassa ympäristössä muiden vankien keskellä voi saada lapset kantamaan huolta varsinkin ensimmäisen kerran vankilamaailman kanssa tekemisiin joutuessa. Vankilan ilmapiirillä ja vierailuolosuhteilla on suuri merkitys sille, millaiseksi lapsi kokee vankilan ja siellä vanhemman luona vierailun. Vuorovaikutus vankilan henkilökunnan kanssa luo perheelle ja lapselle

käsityksen siitä, millaista vankilassa oikeastaan on. Tämän vuoksi lapsen huomioiva toiminta on myös vankilaolosuhteissa merkityksellistä.

3.2 Lapsen edun huomioiminen vankilan perhetyössä

Hyvinvointivalttiolliset etuudet ja suomalainen perheymmärrys rakentuvat hyvin pitkälti lapsiperheiden ympärille. Valtaosa perhetyöstä kohdistuu lapsiperheisiin, ja usein parisuntienkin kanssa työskennellään, jotta vanhemmuus jatkuisi ja lasten hyvä turvattaisiin. Lapsilainsäädäntöä on rakennettu ja tarkennettu pitkän aikavälin kuluessa, ja lapset ovat saaneet yksilöllisiä oikeuksia. Perhetyön muotojen moninaisuus voi herättää kysymyksiä perhetyön oikeutuksista, ja sitä perustellaankin usein hyvin yleisesti lapsen edulla. (Nätkin & Vuori 2007, 9-10.) Lasten hyvinvoinnin toteutumista tulee tarkastella myös niiden toiminta-areenoiden kautta, joihin lapsuus kulloinkin paikantuu. Näitä voivat olla perheyhteisön lisäksi esimerkiksi päivähoito, koulu tai esimerkiksi vankilaympäristö. Lapsilta edellytetään näissä instituutioissa tiettyjä toimintatapoja, mutta esimerkiksi vankila ei toiminta-areenana ole ominainen vastaamaan lapsen vaatimuksiin. Lasten tulee saada riittävästi toiminta- ja osallistumismahdollisuuksia samalla kun pyritään turvaamaan lapsen hyvinvoinnin toteutuminen. (Forssén ym. 2002, 88.) Näihin vaatimuksiin myös Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjaukset pyrkivät vastaamaan.

Parisuhteen tukeminen voi auttaa myös perheessä olevaa lasta. Vankilassa yleisinä perheen sisäisinä ongelmina esiintyvät mustasukkaisuus, päihdeongelmat ja parisuhdeväkivalta tuovat parisuhteeseen suuria haasteita. Parisuhteen vaikeudet heijastuvat väistämättä koko perheeseen, myös lapseen. Lapsen kannalta onkin olennaista se, että hän voi kokea arjen turvalliseksi, vaikka perhettä olisikin kohdannut kriisi. (Järvinen ym. 2012, 118–119, 122.) Lapsen kärsiessä toisen vanhemman vankilassaolon aiheuttamasta erosta on syytä kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, ettei lasta käytetä aseena erotilanteessa. Vaikka vankivanhemmilla on samat oikeudet kuin kaikilla muillakin vanhemmilla, on heidän erotilanteessaan vaikeampi järjestää lapsen tapaamisiin liittyviä asioita vankilasta käsin. Vanki voi myös kokea lastensuojelun pitävän häntä huonona vanhempana, johon liittyviä ennakkoluuloja voi vankina olla vaikea murtaa. Vaarana on myös lapsen ja vankilassa olevan vanhemman vieraantuminen toisistaan. Eroperhe tai ei, van-

hempi-lapsisuhteen uudelleenrankentaminen vaatii paljon vankeusrangaistuksen loppuessa ja vapauden koittaessa. Jo ennen sitä lapsen ja vanhemman tarpeet tulisi arvioida, ja lapsen vuoksi panostaa vankeusaikaiseen perhetyöhön. (Raninen 2013, 155–157.)

Savolainen (2013, 37) tuo esiin Smithin ja Jakobsenin (2011) näkemyksen siitä kuinka tärkeää yhteydenpidon säännöllisyyden tukeminen perhesuhteiden tai tuomion vaiheesta riippumatta lapsen kannalta on; varsinkin lapsella vankilasta vapautumiseen liittyy suuria odotuksia, ja hän saattaa muistaa vankeutta edeltäneen ajan todellisuutta parempana. Paluu entiseen on sitä helpompi, mitä säännöllisempi yhteys vangitulla on lapseensa ollut koko vankeuden ajan. Jos lapsi on syntynyt vankeuden aikana, voi lapsi vanhemman vapautuessa vankilasta joutua ensi kertaa opettelemaan molempien vanhempien kanssa elämistä (Ryynänen & Suomela 2011, 10).

Lapsen näkökulma on epätarkka käsite ja vaikeasti määriteltävissä, mutta nykylainsäädäntö alleviivaa sitä korostaessaan lasten näkemysten kuulemisen välttämättömyyttä. Lapsen kuulemista varten on lastensuojelun piirissä luotu erilaisia toimintamalleja. (Pössö 2012, 85–86.) Vankeinhoidossa ei lapsen kuulemiseen ole vielä muotoutunut toimivia käytäntöjä. Vankilan lapsiystävällisyys näyttäytyy ennen kaikkea tiloissa, joissa lapset oleskelevat, kuten esimerkiksi portti ja sisäänvalo sekä erilaiset tapaamistilat. Lapsiystävällisyyden merkitys korostuu myös lapsen kohtaamisessa (esimerkiksi monikulttuuriset perheet, eri-ikäiset lapset). Vankilan lapsilähtöisyyden haasteena on se, että henkilökunnan tulisi tuntea vankeinhoidon lainsäädännön ja vankien oikeuksien lisäksi myös hyvinvointijärjestelmää, sosiaalilainsäädäntöä ja sitä kautta myös lapsen oikeuksia (Enroos 2008, 141). Huomattavaa on, että lapsiystävällinen näkökulma on Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjauksissa määritelty konkreettisesti ja hyvin käytäntölähtöisesti.

4 RIKOSSEURAAMUSLAITOKSEN LAPSI- JA PERHETYÖN LINJAUKSET

Rikosseuraamuslaitoksen linjaustyöryhmä julkisti 8.2.2013 valtakunnalliset vankiloiden lapsi- ja perhetyön linjaukset, koska rikosseuraamusalan perhetyössä on aiemmin korostunut hyvin selkeästi vangin näkökulma vankeuslain toteuttamisen ollessa keskiössä.

Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjausten pohjana on YK:n yleiskokouksessa vuonna 1989 hyväksytty YK:n sopimus lasten oikeuksista (tässä työssä jatkossa lyhenne LOS). Lisäksi linjauksissa on erityisesti huomioitu lastensuojelulain 10 §, joka koskee lapsen hoidon ja tuen tarpeen selvittämistä sekä 4 §, jossa ilmenevät lastensuojelun keskeiset periaatteet. Vankilan, ja koko rikosseuraamusalan perhetyössä tulisi kuitenkin jatkossa kiinnittää entistä enemmän huomiota lasten oikeuksiin ja lapsen etuun. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 6, 9, 11.)

Nätkinin ja Vuoren mukaan (2007, 18) perhetyön motiivina on useimmiten huoli perheestä, ja erityisesti lapsesta. Linjauksissa korostetun lapsen edun turvaaminen tarkoittaa käytännössä sitä, että perheen kanssa työskentelevän ammattihenkilön vastuulla on huolehtia lapsen oikeuksien toteutumisesta lastensuojelulain sekä lain lapsen oikeuksista mukaisesti. Ammattilaisella on oltava kyky tunnistaa lasta syrjivä ja epäinhimillinen kohtelu, ja velvollisuus puuttua lasta millään tavoin vahingoittaviin tilanteisiin. (Järvinen ym. 2012, 138.) Seuraavissa kappaleissa esitetään ne Lapsi- ja perhetyön linjaukset, jotka ovat asetettu koskemaan lapsen oikeuksia, lastensuojelulakia sekä tapaamisiin, virkamiesten tehtäväkuviin, tiedottamiseen ja koulutukseen liittyviä asioita. Linjausryhmän kehittämistarpeet ja –ehdotukset liittyvät näihin nimenomaisiin linjauksiin.

4.1 YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen huomioiminen ja lastensuojelulaki

Yksi YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen (LOS) tärkeimmistä periaatteista on lapsen edun asettaminen ensisijalle. Lapsi- ja perhetyön linjauksissa (2013, 20 – 23) todetaan, että Rikosseuraamuslaitoksen työskentelyssä kaikilla tasoilla tulee ottaa huomioon kaikki ne LOS:n artikkelit, jotka millään tasolla koskevat Rikosseuraamuslaitoksessa tehtävää työtä.

Lapsi- ja perhetyön linjauksissa annetaan muutamia käytännön soveltamisohjeita. Rikosseuraamuslaitoksen on toiminnallaan suojeltava lasta LOS:n 19. artiklan mukaisesti muun muassa tehtäessä vankilassa olevaan vanhempaan liittyviä päätöksiä. 3. artiklan mukaan vankilassa lapsen etua on arvioitava tehtäessä esimerkiksi valvomatonta tapaaamista, valvottua koevapautta tai poistumislupia koskevia päätöksiä. Päätöksiä tehtäessä on myös otettava lapsen mielipide huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.

Lisäksi tulee kunnioittaa vanhemman ja laillisen huoltajan vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia tarjota lapselle asianmukaista ohjausta ja neuvoa (5. artikla). 9. artiklaan liittyen vankilassa tulee mahdollistaa säännölliset tapaamiset vanhemman ja lapsen välillä lapsen etu huomioiden, eli vankilassa on kunnioitettava vanhemmastaan erossa asuvan lapsen oikeutta ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä vanhempaansa säännöllisesti, ja myös mahdollistettava puhelut ja yhteydenpito kirjeitse vanhemman ja lapsen välillä, paitsi jos se on lapsen edun vastaista. 9. artiklassa määritellään myös lapsen ja vanhemman eron aiheuttavista toimenpiteistä kuten esimerkiksi vangitsemisesta tiedottaminen – käytännössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi ns. tulosoiton soittamista lapselle vankilan kustannuksella. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 20–23, 35.)

Linjauksissa esitetyn LOS:n 18. artiklan mukaan vanhemmilla tai laillisilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Vankeusaikana tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että vankilahenkilökunnan on annettava vankilassa olevalle vanhemmalle asianmukaista apua hänen hoitaessaan lastenkasvatustehtäväänsä sekä huolehdittava lastensuojelupalvelujen kehittämisestä. Linjauksien mukaan vankilan virkamiehen on myös arvioitava onko vanhemmuus tukemisen arvoista ottaen tässä arvioinnissa huomioon lapsen etu. Artiklassa 18 esiintyvä vanhemmuuden tukeminen voi linjausten mukaan olla käytännössä esimerkiksi keskusteluapua, ryhmätyöskentelyä, perheleiritoimintaa, verkostotapaamisia tai palveluohjausta. Vankilassa olevan vanhemman vastuuta lapsen kasvatuksesta tulee siis kaikin mahdollisin keinoin edesauttaa. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 21–22.)

Jos Rikosseuraamuslaitoksen virkamies saa työtehtävissään tietoonsa jotakin sellaista, jonka hän arvioi vaarantavan lapsen turvallisuuden, tulee hänen tehdä lastensuojeluilmoitus lapsen asuinkunnan lastensuojeluviranomaiselle. Lisäksi lastensuojelulain 10 § edellyttää Rikosseuraamuslaitosta selvittämään lapsen hoidon ja tuen tarvetta vanhemman ollessa suorittamassa vankeusrangaistusta, tai alaikäisten lasten kohdalla viimeistään siinä vaiheessa, kun vanhempi tulee vankilaan. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 20, 22.)

4.2 Lapsiystävälliset tapaamistilat

Lapsi- ja perhetyön linjaukset määrittelevät lapsinäkökulman huomioimista vankilan tapaamisissa; tapaamiseen tulevan lapsen tarkastaminen tulee tehdä lapsiystävällisesti, ja henkilökunta tulee kouluttaa lapsen kohtaamiseen. Linjausten mukaan myös kaikissa vankilan tapaamisiloissa tulee huomioida lapsiystävällisyys siten, että vankilassa on oltava erilliset tapaamistilat lasten kanssa oloa ja parisuhteen hoitoa varten erityisesti valvomattomien tapaamisten yhteydessä. Jos molemmat vanhemmat ovat paikalla, tulee linjausten mukaan jollain tavoin varmistua siitä, että tapaaminen on lapsiystävällinen, eli aidosti lasta varten. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 24.)

Valvomattomassa tapaamistilassa tulisi lapsiystävällisyyden varmistamiseksi olla esimerkiksi lasi ovelta siten, että henkilökunnan on helppo tarkastaa tilanne tapaamisen kuluessa. Lisäksi valvomattomassa tapaamistilassa ei tulisi olla sänkyä tms., jolloin vanhempien seksuaalisia tarpeita ei todennäköisemmin tyydytetä lapsen nähden. Vanhempien erosta johtuen voi olla, että lapsen oikeus tavata molempia vanhempiaan vaikeutuu. Vankilan henkilökunnan on silloin tärkeää arvioida, onko valvottoman tapaamisen vanhemman ja lapsen välillä kahdestaan oikea ratkaisu. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 24–25.)

4.3 Lapsi- ja perhetyön organisointi vankilassa

Rikosseuraamusalueilla ei Länsi-Suomen aluetta lukuun ottamatta ole erikseen nimettyä perhetyöntekijää. Lapsi- ja perhetyön linjauksissa todetaan, ettei alueellisia perhetyön virkoja tarvitse edelleenkään perustaa, vaan kaikissa Rikosseuraamuslaitoksen yksiköissä tulee olla useampi henkilö, jonka työkuvaan perhetyö on kirjattu osaksi työtehtäviä. Näihin ns. muun henkilöstön tehtäviin perhetyön osalta on linjauksiin kirjattu seuraavaa:

”Muun henkilöstön tehtäviin perhetyön osalta kuuluu mm. lastensuojeluilmoitusten tekeminen, lapsen kohtaaminen, yhteydenpidon mahdollistaminen, yhteistyö esim. lastensuojelun, sijaisperheen tai vangin vanhempien kanssa, vankilan perheleirien

suunnittelu sekä osallistuminen niille, perhesuhteissa opastaminen ja ohjaaminen, arjen taitojen opettaminen sekä palveluohjaus siviilitoimijoiden palveluiden piiriin.”

Lapsi- ja perhetyön linjauksissa korostuu se, että perhetyö on jatkossa jokaisen Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen tehtävä. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 29–30.)

4.4 Läheisille ja yhteistyötahoille annettava informaatio sekä alalletulokoulutus

Tällä hetkellä yhteistyötahojen edustajat ja vankien läheiset saavat tietoa internetistä ja vankiloiden omista esitteistä. Linjausten mukaan lapsille ja muille läheisille tarjolla olevan tiedon ajankohtaisuuteen on kiinnitettävä huomiota. Nettisivujen sisällöissä tulee olla nimenomaan omaisille suunnattua tietoa, ja jatkossa kunkin yksikön tulee omalta osaltaan huolehtia, että nettisivut päivitetään säännöllisesti. Tärkeätä on, että muiden perheenjäsenten ohella lapsille on tarjolla ajankohtaista tietoa rikosseuraamusjärjestelmästä. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 30.)

Lapsi- ja perhetyön linjauksissa todetaan, että kaikilla alalle tulevilla täytyy olla perusteet perhetyöstä Rikosseuraamuslaitoksessa, joten jo alalletulokoulutuksen tulee sisältää perhetyön koulutusta. Työssä jo oleville on organisoitava alueellisia perhetyön koulutuksia. Linjausten mukaan vankiloiden henkilöstö tulee kouluttaa lapsiystävällisten tarkastusten tekemiseen ja lapsen kohtaamiseen. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 30–31.)

4.5 Työnkuvauudistukset ja työn kohdentaminen

Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön uusien linjausten mukaan on yleisesti ottaen tärkeää, että koko henkilöstö omaksuu lapsi- ja perhetyön osaksi omaa työtänsä. Vankilassa tehtävän perhetyön kehittäminen vaatii näinollen myös työnkuvien tarkistelemista. Lapsi- ja perhetyö tulee huomioida jatkossa myös vartijan työnkuvassa mm. alalletulokoulutuksen päivittämisen keinoin. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 29–31, 39.) Sen lisäksi, että linjauksissa painotetaan perhetyön olevan jatkossa Rikosseuraamuslaitoksen jokaisen virkamiehen tehtävä, esitetään niissä myös kahden uuden vas-

tuualueen kuvaukset. Lisäksi perhetyöhön sisällytetään lapsityön ohella ulkomaalaisten vankien perhetyö ja parisuhteen ylläpitämiseksi tehtävä perhetyö.

Linjauksista ilmenee, että *vartijoiden työnkuvaa* ollaan kehittämässä, ja kehittämistyössä tulee huomioida myös lapsi- ja perhetyön sisällyttäminen vartijan toimenkuvaan. Käytännössä vartijat ovat vankilassa henkilöitä, jotka ovat eniten tekemisissä vankien perheenjäsenten kanssa. He pystyvät havainnoimaan asioita esimerkiksi tapaamisten yhteydessä. Käytännössä vartijoiden tehtävien kehittäminen lapsi- ja perhetyötä huomioivaksi tarkoittaisi esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen tekemistä ja lapsen kohtaamista. Lapsi- ja perhetyön tulee olla kirjattuna entistä useamman henkilön työnkuvaan, myös vartijoiden. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 29, 38.)

Jokaiseen yksikköön tulee nimetä *perhetyöstä vastaava henkilö*, jonka tehtävät määritellään Lapsi- ja perhetyön linjauksissa (2013, 28–29, 38) seuraavasti:

”Perhetyöstä vastaavan tehtäviin kuuluu mm. edistää omassa yksikössään YK:n lapsen oikeuksien huomioimista, informoida henkilöstöä ja johtoa lapsiin liittyvistä asioista, suunnitella ja ylläpitää lapsiystävällistä ympäristöä ja vastata yksikön lapsi- ja perhetyön rutiineista, joita ovat: tietojärjestelmiin tehtävät kirjaukset, yhteistyö eri tahojen kanssa, perheenjäsenten välisen yhteydenpidon varmistaminen, lastensuojeluilmoitusvelvollisuuden toteuttaminen ja henkilöstön informointi lapsiystävällisestä näkökulmasta. Sen lisäksi henkilö osallistuu alueellisen perhetyön ja -leirien suunnitteluun sekä mahdollisten vankilan omien perheleirien valmisteluun. Perhetyön vastuuhenkilön tulee jakaa koko henkilöstölle tietoa perhetyöstä.”

Tämän lisäksi vankilassa tulee olla nimettynä henkilö, jonka vastuulle kuuluu *tapaamistilojen* lelujen ja muiden tarvikkeiden kunnosta huolehtiminen ja uusien tarvikkeiden hankinta. Lapsi- ja perhetyön linjaukset eivät tarkemmin määrittele kyseisiä vastuutehtäviä hoitavien virkailijoiden ammattinimikkeitä, joten ne ovat sovittavissa vankila- ja työnkuvakohtaisesti.

Koska *ulkomaalaisvankien* määrä on viime vuosina kasvanut huomattavasti, huomioidaan Lapsi- ja perhetyön linjauksissa (2013, 16–17) myös heidän parissaan tehtävät perhetyön tukimuodot. Linjauksissa todetaan, että ulkomaalaisvangille tulisi tarjota mahdollisuus soittaa lapsilleen esimerkiksi kerran kuussa vankilan laskuun. Tulevaisuudessa myös tekniikan käyttö yhteydenpidossa tulisi mahdollistaa esimerkiksi Skypen avulla. Ulkomaalaisvängin vanhemmuutta tulee tukea mahdollisuuksien mukaan, vaikka

kielitaito saattaakin asettaa rajoituksia. Esimerkiksi tapaamiset voisivat olla tavallista pidempiä, jos ne eivät fyysisen välimatkan vuoksi voi olla säännöllisiä.

Rikosseuraamuslaitoksen Lapsi- ja perhetyön linjaukset korostavat lapsiin liittyvää perhetyötä, mutta vankeus vaikuttaa vankilaan joutuneen ja lapsen lisäksi muihinkin perheenjäseniin. Vankeusaika saattaa usein rikkoa parisuhteen. Sosiaaliset suhteet ovat tärkeä rikoksettomuutta tukeva asia, ja *parisuhteiden ylläpito* näin ollen tärkeä osa vankeusaikaista perhetyötä. Linjausten (2013, 19) mukaan vankeusaikana vangin parisuhdetta voidaan tukea vankilan käytännöissä tapaamisten ja puheluiden tarjoamisen lisäksi keskusteluavun tarjoamisella sekä lähisuhdeväkivallan ehkäisyllä esimerkiksi toimintaohjelmien (MOVE, Unbeatables) avulla.

5 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Lapsi- ja perhetyön linjauksien julkistamisen jälkeen lapsiin ja perheisiin liittyvää työtä ja työtehtäviä ei tulisi enää nähdä entiseen tapaan pelkästään vankilan sosiaalityöntekijöiden tai muiden kuntoutus- koulutus ja sosiaalisektorin virkamiesten vastuulla olevana asiana, vaan lapsi- ja perhetyö on jatkossa koko Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön tehtävä ja osa jokapäiväistä arkityötä (Rikosseuraamuslaitos tiedottaa 6.3.2013). Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää, mitä Helsingin vankilan henkilökunnan keskuudessa lapsi- ja perhetyön linjauksista tiedetään, kuinka ne koetaan, ja kuinka niitä uskotaan olevan mahdollista soveltaa vankilan arkityössä.

Opinnäytetyöni tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Millaisia näkemyksiä Helsingin vankilan henkilökunnalla on lapsi- ja perhetyön linjausten toteuttamisesta käytännön työtehtävissä?
- 2) Millaisena linjaustenmukaiset työnkuvauudistukset ja tehtävänjaot näyttäytyvät henkilökunnalle?

Kohteena on ainoastaan Helsingin vankila. Tutkimus keskittyy henkilökuntaan, koska linjaukset liittyvät nimenomaan virkailijoiden tehtäviin perhetyön parissa. Lisäksi Helsingin vankilassa on vuonna 2013 päättynyt kaksivuotinen Grundtvig-

oppimiskumppanuushanke, jossa on selvitetty vankien ja heidän omaistensa ajatuksia Helsingin vankilan perhetyöhön liittyen. Henkilökunnan näkemysten esiintuominen oli linjausten julkaisemisen jälkeen ajankohtainen aihe.

Myös Etelä-Suomen aluevankilan Aluekeskuksen mielenkiinto linjausten jalkautumiseen vankiloissa on yleisessä tiedossa, joten opinnäytetyöni on ajankohtainen ja sille on myös ”tilausta”. Olin maaliskuussa 2014 yhteydessä Rikosseuraamuslaitoksen Keskushallintoyksikön (Rise/Keha) perhetyöstä vastaavaan erityisasiantuntijaan. Hänen mukaansa lapsi- ja perhetyön linjausten jalkauttaminen käytäntöön ei ole noin puolentoista vuoden aikana Helsingin vankilassa vielä onnistunut. Olen toiminut sosiaalityön erityisohjaajana Helsingin vankilassa vuodesta 2001 lähtien, ja työkokemukseeni pohjautuen olen tehnyt saman havainnon.

Opinnäytetyöni aihealueen raja-alue Keskushallintoyksikön intressien mukaisesti on oleellista. Keskushallintoyksikköä kiinnostavia teemoja ovat esimerkiksi lastensuojelulain 10 §:n toteuttamisen näkyminen vankilan arjessa, lapsi- ja perhetyön näkyminen henkilöstön työkuviissa linjausten jälkeen, sekä linjaustenmukaisten lapsiystävällisten tapaamisten järjestämisen toteuttaminen ja lapsen edun huomioiminen tapaamisjärjestelyissä. Koska linjaukset eivät todetusti ole vielä näkyvissä vankilan käytännöissä, en voinut tutkia nimenomaisesti sitä, kuinka eri linjauksia noudatetaan eri käytännön työtehtävissä. Henkilökunnan näkemyksiä ei linjauksia laadittaessa ole tutkittu, joten mielestäni opinnäytetyöni tärkeä tehtävä on tuoda nyt, puolitoista vuotta linjausten julkistamisen jälkeen, käytännön ehdotuksia siihen, kuinka linjauksia voitaisiin Helsingin vankilassa toteuttaa.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Vaikka Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjaukset ovat valtakunnalliset, tein opinnäytetyön koskien vain Helsingin vankilaa jättäen Suomen muut vankilat tutkimuksen ulkopuolelle. Huolimatta siitä, että vankiloiden lapsi- ja perhetyötä tehdään jatkuvasti laajenevassa mitassa ulkopuolisten viranomaistahojen ja muiden toimijoiden kanssa yhteistyössä, keskittyy opinnäytetyöni tutkimuksellinen suunta vankilan sisällä

työskenteleviin ammattilaisiin jättäen vankilan ulkopuolella toimivat lapsi- ja perhetyön ammattiryhmät tutkimuksen ulkopuolelle. Lisäksi rajasin perhetyönäkökulman vankilalähtöiseksi jättäen vangit perheineen tutkimuksen ulkopuolelle. Keskityn kuvaamaan sitä, kuinka henkilökunta kokee linjausten näkyvän Helsingin vankilassa tehtävässä perhetyössä ja eri ammattiryhmien työnkuissa. Halusin tutkia nimenomaan vankilan henkilökunnan näkemyksiä, koska linjausten näkyminen vankilan käytännöissä oli Rikosseuraamuslaitoksen Keskushallintoyksiköstä saamani tiedon mukaan vielä heikkoa.

Tutkimukseni on pääosin kvantitatiivinen eli määrällinen. Kvantitatiivisen tutkimuksen tarkoitus on selittää, kuvata, kartoittaa, vertailla tai ennustaa asioita, ominaisuuksia ja ilmiöitä. Tutkimuksessani on kuvailevan ja kartoittavan tutkimuksen piirteitä, joita ovat kyselyn käyttäminen aineistonkeruumenetelmänä, kyselyyn vastaajien käsitysten kuvailu, uusien näkökulmien etsiminen ja vähän tunnettujen asioiden selvittäminen. (Vilka 2007, 19–20.) Tutkimuksessani tuon esiin Helsingin vankilan henkilökunnan näkemyksiä Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjauksista ja niiden soveltamisesta käytännön työtehtävissä.

6.1 Aineiston hankinta

Kvantitatiivisella tutkimuksella pyritään selvittämään lukumääriin ja prosenttiosuuksiin liittyviä seikkoja. Usein aineiston keruussa käytetään standardoituja kyselylomakkeita valmiine vastausvaihtoehtoineen, jolloin saadaan kartoitettua olemassa oleva tilanne. (Heikkilä 2004, 16.) Opinnäyteyöni aineiston keräsin lokakuussa 2014 Helsingin vankilan henkilökunnalta webropol-kyselylomakkeella, johon sain 30 vastausta.

Koska Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjaukset korostavat lapsi- ja perhetyön olevan jatkossa koko Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön tehtävä (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 36), on tutkimukseni kohteena Helsingin vankilan koko henkilökunta. Palkkalaskennasta saamani tiedon mukaan kyselyn julkistamispäivänä 8.10.2014 Helsingin vankilan henkilöstömäärä oli 174. Henkilöstöstä vanginvartijoita oli 108, rikosseuraamusesimiehiä ja johtoa yhteensä 18, ja kuntoutus-, koulutus- ja sosiaalisektorin henkilökuntaa 16, eli kyselylomakkeen ammattiryhmäjaon (kyselylomakkeen kysymys 1.) mukaista henkilökuntaa oli yhteensä 142. Osa työntekijöistä oli erilai-

silla vapailla (virka-, opinto-, vuorottelu- tai vanhempainvapaa tms.), vuosilomilla tai sairauslomajaksoilla, joista en saanut yksityiskohtaisempaa tietoa. Muuta henkilöstöä (työtoiminta, kiinteistö- ja tukitoimi) oli 32. Rikosseuraamusesimiehistä seitsemän toimii vankiosastolla ollen osastonsa vartijoiden lähiesimiehiä. Loput rikosseuraamusesimiehistä vastaavat esimerkiksi työaikakirjanpidosta, päivystyksestä tai muista vankeja epäsuoraan koskevista asioista. Valvontahenkilökunnan esimiehenä toimii turvallisuudesta vastaava apulaisjohtaja.

Helsingin vankilan kuntoutus-, koulutus- ja sosiaalisektorilla (kks-sektori) työskenteli kyselyn julkistamishetkellä 16 virkailijaa: sosiaalityöntekijä, neljä sosiaalityön erityisohjaajaa, kaksi päihdetyön erityisohjaajaa, opinto-ohjaaja, kaksi psykologia, pastori, neljä eri alueilla toimivaa ohjaajaa/erityisohjaajaa, sekä heidän lähiesimiehenään vankitoiminnoista vastaava apulaisjohtaja. Kks-sektorin perustyö on vankien parissa tehtävää yksilö- ja ohjelmatyötä, jolloin ko. henkilökunnan edustajat ovat luonnollisesti kyselyn kohteena.

Linjauksissa painotetaan lapsi- ja perhetyön huomioimista vartijoiden toimenkuissa, jonka takia vartijoiden työnkuvaa ollaan kehittämässä. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 29, 36, 38.) Lapsi- ja perhetyön huomioiminen myös alalletulokoulutuksessa nousee esiin uutena asiana (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 31). Rikosseuraamusesimiehet toimivat vartijoiden lähiesimiehinä ollen siten vastuullisia kehittämään vartijoiden toimenkuvat linjausten mukaisiksi. Esimiestason virkamiehet, eli rikosseuraamusesimiehet ja apulaisjohtajat määrittelevät alaisilleen linjausten mukaisia työnkuvia, ja sen takia on oleellista huomioida myös heidän näkemyksiänsä linjauksiin liittyen. Tämän vuoksi kyselylomake osoitettiin kaikille vankityötä tekeville vartijoille ja myös rikosseuraamusesimiehille toimintapaikasta riippumatta.

Linjauksissa kuvataan kaksi uutta vastuutehtävää (-aluetta) ilman spesifejä virkanimikkeitä, jolloin työnkuvauudistusten voi katsoa koskevan koko vankien kanssa eri tehtävissä työskentelevää henkilökuntaa. Tiedonkeruu valvontahenkilöstöltä oli tärkeää, koska linjausten mukainen perhetyön lisääminen heidän perustyönkuvaansa on uusi, kokemusta ja varmasti kehittämistäkin vaille oleva asia. Apulaisjohtajat, johtajat ja rikosseuraamusesimiehet ovat päättämässä työnkuvauudistusten lisäksi myös vankeja ja heidän perheitään koskevista asioista, joten kysely oli oleellista suunnata myös heille.

Huomioin sen, että ne, jotka eivät ole vankien kanssa suoranaisesti tekemisissä (esim. toimistosihteerit, siivoojat, keittiöhenkilökunta) voivat jättää vastaamatta kyselyyn. Vaikka ei ole oletettavaa, että ko. henkilöstöryhmät soveltaisivat lapsi- ja perhetyön linjauksia työtehtävissään millään tavoin, oli mahdollista että heiltä kuitenkin tulisi joitain aiheeseen liittyviä kehittämisideoita tai huomionarvoisia kommentteja, joten en nähnyt tarpeelliseksi rajata heitä kyselyn saajien ulkopuolelle.

Lapsi- ja perhetyön linjaukset ovat käsitemaailmaltaan suhteellisen laajat, joten halusin tehdä kyselystä mahdollisimman ytimekkään ja käytännön työtehtävälähtöisen. Päädyin web-kyselyn tekemiseen sen yksinkertaisen ja laajan tavoittavuuden vuoksi. Aiemmin ajattelemani puolistrukturoidut haastattelut olisivat henkilöstön koon vuoksi vieneet aivan liikaa aikaa. Myös vapaaehtoisen haastateltavien vähäisen osanoton tai ryhmähaastattelun käytännönjärjestelyiden hankaluuden vuoksi informaation määrä olisi voinut jäädä vähäiseksi.

Lähetin webropol-kyselyn linkin saatekirjeen kanssa Helsingin vankilan henkilökunnan työsähköpostiin lokakuussa 2014. Vastausaikaa kyselyn vastaamiseen oli kymmenen päivää, jolloin kolmivuorotyötä tekeville valvontahenkilökunnan jäsenille jäi enemmän kuin yksien työvuorojen verran vastausaikaa. Viikon kuluttua kyselyvastauksia oli tullut seitsemäntoista kappaletta, jolloin laitoin muistutussähköpostiviestin kyselyyn osallistumisesta. Sulkiessani kyselyn kymmenen vuorokauden päästä sen avaamisesta, oli vastauksia tullut kolmekymmentä.

Kyselylomake lähetettiin koko henkilökunnalle, eli 174 sähköpostiosoitteeseen. Kyselyn vastaanottaneiden määrä riippuu tuolloin työssä olleiden määrästä. Varsinaiseen kyselyn kohderyhmään (vanginvartijat, koulutus-, kuntoutus ja sosiaalisektori, esimiesasemassa olevat) kuuluvien lukumäärä oli 142. Vastanneiden kokonaismäärän ollessa 30 kyselyn vastausprosentiksi tuli 21 %.

6.2 Kyselylomakkeen muodostaminen

Kyselytutkimus on strukturoitu ja muistuttaa lomakehaastattelua. Lomakkeen kysymysten muotoilu ja järjestys ovat kaikille samat, ja vastausvaihtoehdot ovat valmiina. Näistä vastaaja voi valita itselleen sopivimman/-at ohjeistuksesta riippuen. (Eskola & Suoranta

1998, 87; Vilkkä 2007, 28.) Koska en pyrkinyt kyselytutkimuksellani tyypittelemään henkilökuntaa, on taustakysymyksiä vain kaksi; ammattinimike ja rikosseuraamusalan työkokemus vuosina. Sukupuolen ja ikäryhmän kysyminen olisi mahdollistanut vastaajan tunnistamisen ja näin ollen mahdollisesti vaikuttanut vastauksien määrään vähentävästi.

Hyvän kyselylomakkeen kysymysten tulee olla yksiselitteisiä, eikä niihin saa sisältyä vääринymmärryksen mahdollisuutta (Valli 2001, 30; Vilkkä 2007, 37). Tämän takia johdin kysymykset suoraan Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjauksista. Laadin myös kaikki kyselylomakkeen kysymykset siten, ettei etukäteistuntemusta linjauksista tarvittu, vaan kyselyyn pystyi vastaamaan linjauksia tuntematta. Lisäksi liitin kyselyn saatekirjeeseen linkin linjausten pdf-versioon, jolloin vastaajalle tarjoutui mahdollisuus tutustua linjauksiin halutessaan ennen kysymyksiin vastaamista.

Valitsin valmiista aineistosta (=lapsi- ja perhetyön linjaukset) luokitusyksiköksi (=kyselyn kysymys) lausuman tai ajatuksellisen kokonaisuuden suorana lainauksena lapsi- ja perhetyön linjauksista. Tämä tarjosi valmiin rungon kyselylomakkeelle, jolloin mietittäväkseni jäi vastausvaihtoehtojen luominen. Kysymyksenasettelussa päädyin tarjoamaan valmiit vastausvaihtoehdot. Kuten Valli (2001, 44–45) toteaa, on tutkijalla valmiita vastausvaihtoehtoja käyttäessään oltava mielikuva mahdollisista vastauksista. Koska tutkija ei näitä voi varmuudella tietää, on vastausvaihtoehtoihin usein hyvä lisätä ”muu, mikä?”-vaihtoehto. Halusin välttää samaa mieltä-eri mieltä-tyyppisiä asteikkokysymyksiä, koska en halunnut tehdä mielipidetutkimusta. Kyselylomake sisälsi enimäkseen monivalinta- ja asteikkokysymyksiä. Neljästä asteikkokysymyksistä kolme oli Likertin asteikon mukaisia 5- ja 6-portaisia skaalakysymyksiä ja yksi kyllä-ei-en tiedä-asteikkokysymys (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003, 187; Valli 2001, 34–35; Vilkkä 2007, 46). Valli (2001, 35) tuo esiin ns. pakkovastaamisen ongelman, joka muodostuu silloin, kun vastaajan on valittava jokin vaihtoehto, vaikkei hänellä olisi mielipidettä asiasta. Pohdinnan jälkeen päädyin siihen, etten laita ”en osaa sanoa”-vastausvaihtoehtoa suurimpaan osaan kysymyksistä, vaan ”pakotan” vastaajan valitsemaan itselleen sopivimman valmiiksi annetuista vaihtoehdoista. Näen, että vastaajilla oli ammattinsa ja työnkuvansa puolesta olemassa jonkinlainen näkemys asiasta.

Monivalintakysymysten lisäksi kyselyssä oli viisi avointa kysymystä, joilla hain uusia näkökulmia. Avointen kysymysten etu on se, että vastausten joukosta voi löytyä hyviä ideoita, ja vastaajan mielipide on mahdollista saada esiin perusteellisesti (Valli 2001,

46). Avoimilla kysymyksillä pyrin saamaan konkreettisia esimerkkejä henkilökunnan näkemyksistä (kvalitatiivinen tulos) useimmiten mainittujen vastausvaihtoehtojen esiin nostamisen lisäksi (kvantitatiivinen tulos).

Onnistuneen kyselylomakkeen laadinnassa on tärkeintä varmistaa etukäteen, että kohde-ryhmällä on kiinnostus aihepiiriä kohtaan ja tarpeeksi asiaan liittyvää pohjatietoa. Lisäksi vastaajien mahdollisuudet vastata kyselyyn on varmistettava esimerkiksi selvittämällä sähköpostin ja tietokoneen käyttömahdollisuudet. (Vilka 2007, 63–64.) Tutkimukseni tarkoitus oli selvittää nimenomaan tutkittavien tietotasoa ja näkemyksiä, ja pyrin tarjoamaan tarvittavan pohjatiedon saannin laittamalla lapsi- ja perhetyön linjausten www-linkin kyselyn saatteeseen. Vastaajien osittain huonot mahdollisuudet käyttää työvuoronsa aikana tietokonetta olivat tiedossani kysymyslomaketta laatiessani, mutta en nähnyt muita aineisokeruumenetelmiä realistisina.

Kyselytutkimuksen onnistuminen edellyttää onnistunutta kyselylomaketta, koska kysymystenasetteluun liittyviä virheitä ei voi enää aineiston keräämisen jälkeen korjata. Tämän vuoksi lomake tulee aina testata mieluiten useampaan kertaan ennen varsinaista aineiston keräämistä. (Vilka 2007, 78.) Testasin kysymysten loogisuutta ja lomakkeen teknistä toimivuutta työyhteisöni ulkopuolisilla ihmisillä sekä opinnäytetyöryhmäni jäsenillä ennen kyselylomakkeen varsinaista käyttöön ottoa.

6.3 Aineiston analyysimenetelmät

Kyselyn monivalintakysymyksien analysoinnissa käytin kvantitatiivisena tutkimusmenetelmänä suoria jakaumia ja webropol-ohjelman ristiintaulukointia. Ristiintaulukoinnilla selvitetään kahden muuttujan välistä yhteyttä ja vaikutuksia toisiinsa (Heikkilä 2004, 210; Vilka 2007, 129). Suoralla jakaumalla taas voidaan esittää muuttujien yleisyyttä aineistossa (Heikkilä 2004, 149).

Kyselylomakkeen monivalintakysymysten puoliavoimia ”muu, mikä?”-kysymyksiä analysoidessani sovelsin Tuomen ja Sarajärven (2009, 105–107) esittämää Kyngäksen ja Vanhasen (1999) tulkintaa sisällönanalyysistä, jonka avulla pystytään kvantifioimaan tutkittavaa ilmiötä. Sisällönanalyysin tuloksena pystyin tuottamaan aineistosta joitain määrällisiä tuloksia, eli pystyin kuvaamaan kvantitatiivisesti kuinka moni vastaaja vas-

tasi samoin, eli mitä vastauksia oli esimerkiksi eniten tai vähiten, tai millainen vastaus oli yksittäinen ja muista poikkeava. Tätä voidaan lähteestä ja asiayhteydestä riippuen kutsua myös sisällön erittelyksi, ja olenkin soveltanut aineiston analyysissä myös sisällön erittelyä Eskolan ja Suorannan (1998, 186–187) kuvaaman mallin mukaisesti. Olen pilkkonut vastaukset osiin ja liittänyt ne teemoihin eli yläkäsitteisiin. Opinnäytetyössäni analyysin luokittelu rakentuu lapsi- ja perhetyön linjauksista, jonka mukaan määrittelin myös tutkimuksessa käytettävät keskeiset käsitteet ja kyselylomakkeen kysymykset.

Puntaroin avoimilla kysymyksillä keräämäni aineiston analyysimenetelmää teoriaohjaavan ja teorialähtöisen analyysitavan välillä, koska niistä molemmat etenevät valmiin aineiston ehdoilla. Kyselylomakkeen viiden avoimen kysymyksen sekä muu, mikä?-kohtien vastausten analyysimenetelmänä päädyin käyttämään kvalitatiivisen tutkimuksen teoriaohjaavaa sisällönanalyysimenetelmää, jossa käsitteet tuodaan valmiina, ilmiöstä jo tiedettynä. Teoriaohjaavassa analyysissä aikaisemman tiedon merkitys ei ole varsinaisesti teoriaa testaava, vaan pikemminkin uusia ajatusuria aukova. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97, 108, 117.) Tähän pyrin kyselyn avoimilla ja muu, mikä?-kysymyksillä. Vastausten joukossa oli yksittäisiä vastaamattomuutta osoittavia merkkejä ja ”en osaa sanoa”-vastauksia, ja useat vastaajat esittivät monta eri asiaa tai aihealuetta yhdessä avoimen kysymyksen vastauksessa. Purin vastaukset sisällön erittelyä käyttäen osiin, jolloin esitettyjä näkemyksiä tuli lukumääräisesti enemmän kuin vastaajien kokonaismäärä kolmekymmentä. Huomasin avoimien kysymysten vastausten sisällöissä yhdistäviä tekijöitä. Etsimällä vastauksista samankaltaisuuksia pystyin pelkistämään vastauksista kokonaisuuksia eli alaluokkia. Tuomen ja Sarajärven (2009, 119) esittämän teoriaohjaavan päättelyketjun mukaisesti samoista elementeistä syntyi olemassa olevaan malliin perustuva näkemys eli Lapsi- ja perhetyön linjauksiin perustuva henkilökunnan näkemys. Analysoin tulokset häivyttämällä vastaajien tunnistettavuuden.

7 OPINNÄYTETYÖN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Tutkimuksen objektivismilla tarkoitetaan sellaista selittämistä, jossa tutkimuskohdetta katsellaan ikään kuin ulkoapäin, puolueettoman päältä katsojan näkökulmasta. Tutkijan

ei tule sekoittaa omia uskomuksiaan, asenteitaan tai arvostuksiaan tutkimuskohteeseen, eikä millään tavoin vaikuttaa esimerkiksi kyselyllä saataviin vastauksiin. (Eskola & Suoranta, 1998, 17; Vilka 2007, 16.) Tein opinnäytetyöhöni liittyvän kyselytutkimuksen omalla työpaikallani, ja tutkittavat Lapsi- ja perhetyön linjaukset liittyvät kiinteästi myös omaan työnkuvaani. Työyhteisöni jäsenet vastasivat kyselyyn anonymisti keskustelematta asiasta kanssani. Itse en vastannut kyselyyn, vaikka olen yksi kohderyhmästä. Analysoin ja tein kyselyn yhteenvedon välttämättä tietoisesti tuomasta esiin omia kuntoutus-, koulutus-, ja sosiaalisektorilla työskentelyn muovaamia ajattelumallejani.

Tutkimuksen hypoteesittomuus tarkoittaa sitä, ettei tutkijalla ole lukkoon lyötyjä ennakkoolettamuksia tutkimuskohteesta tai tutkimuksen tuloksista (Eskola & Suoranta, 1998, 19). Pitkään ja koko lapsi- ja perhetyön linjaustyöryhmän kehittämisprosessin ajan Helsingin vankilassa työskennelleenä oli minulle luonnollisesti muotoutunut oma näkemykseni kollegoideni ajatuksista koskien voimaantulleita Lapsi- ja perhetyön linjauksia. Linjauksista tiedotettiin, ja ne herättivät työyhteisössäni keskustelua kuten mikä tahansa muukin asiakastyöhön vaikuttava kehitteillä oleva uudistus. En kuitenkaan keskustellut niistä kollegoideni kanssa varsinaisesti opinnäytetyöhöni kytkeytyen.

Vilka (2007, 59) tuo esiin Alkulan et al. (1995) suosituksen siitä, että tutkijan tulee kyselytutkimuksessa varautua vähintään 10–20 prosentin katoon. Lähetin kyselyni koko vankilan henkilökunnalle, joista varsinaista kyselyn kohderyhmää (kysymys 1.) oli kyselyn julkistamishetkellä 142. Vastauksia sain 30, joten vastausprosentin voi nähdä olevan alhainen. Vilka (2007, 59) esittää myös Vealin (1997) havainnot itse tutkimusaineiston ja tutkimuksen kohdejoukon vaikutuksesta katoon; esimerkiksi hallinnon suunnitteluun ja kehittämiseen liittyvissä kyselyissä vastausprosentti saattaa olla 3–4, eli samaa luokkaa kuin omassa kyselyssäni. Syitä tälle hallinnon tutkimukselle ominaiselle ilmiölle Vilka ei esitä.

Vankilan vartijahenkilöstön päivävuorovahvuus on keskimäärin viisikymmentä. Kuntästä määrästä vähennetään erilaisilla lomilla ja vapailla olijat sekä muut päivävuorua pienentävät resursoimattomat poissaolot, työskentelee päivävuorossa keskimäärin 40–50 valvontahenkilökunnan edustajaa kerrallaan. Valvontapuolen esimiehiä (rikosseuraamusesimiehet) on päiväaikaan töissä yhdestä viiteen henkilöä. Iltaisin ja öisin töissä on pääasiassa vain valvontahenkilökuntaa, ja sitä on päivävuoroa runsaasti vähemmän. Vaikka henkilökunnan kokonaismäärä on suuri verrattuna vastaajien lukumäärään, on yhden työpäivän aikana paikallaolevien työntekijöiden määrä henkilökunnan kokonais-

määrään verrattuna vähäinen. Vastanneista vain kahdeksan ilmoittaa työskentelevänsä vartijana, joten valvontapuoli on kyselyyn vastaajissa aliedustettuina.

Vastausten vähäisyyteen henkilöstön kokonaismäärään nähden voi vaikuttaa henkilöstöresurssien vähentämisestä johtuva kiire. Valvontahenkilöstön työ ei ole varsinaisesti tietokoneella tapahtuvaa työskentelyä. Työpisteissä on usein vain yksi koko työvuoron vartijoiden yhteiskäytössä oleva tietokone ja vartijoiden työ sisältää tehtäviä myös vankilan ulkopuolella. Nämä seikat ovat varmasti vaikuttaneet vähentävästi sähköiseen kyselylomakkeeseen vastaamiseen. Myös uusi, valvontahenkilöstön perustyönkuvan ulkopuolinen ja vastaajalle tuntematon tutkimusaihe voi vaikuttaa vähentävästi vastausten määrään.

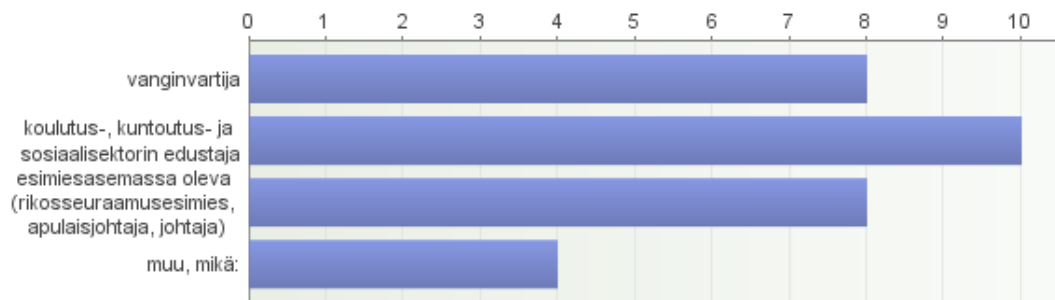
Tutkittaessa tietyn ammattiryhmän, kuten esimerkiksi vartijoiden tai rikosseuraamusesimiesten näkemyksiä on vastausten suuri lukumäärä oleellista luotettavan tutkimustuloksen aikaansaamiseksi. Tutkimuskysymysteni asettelu mahdollisti sen, että opinnäytetyöni luettavuus ei kärsinyt vastausten verrattaen vähäisen lukumäärän vuoksi. Halusin selvittää koko henkilökunnan näkemyksiä, ja 30 vastauksesta niitä tuli-kin hyvin esille. Ammattikuntakohtaiset näkemykset lapsi- ja perhetyön linjausten toteutumisesta käytännön työssä olisi arvokas, mutta kenties toisen tutkimuksen esiintuoma tieto.

8 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimukseni tarkoitus on vastata kahteen tutkimuskysymykseen: Millaisia näkemyksiä Helsingin vankilan henkilökunnalla on lapsi- ja perhetyön linjausten toteuttamisesta käytännön työtehtävissä? Millaisena linjaustenmukaiset työnkuvauudistukset ja tehtävänjaot näyttäytyvät henkilökunnalle?

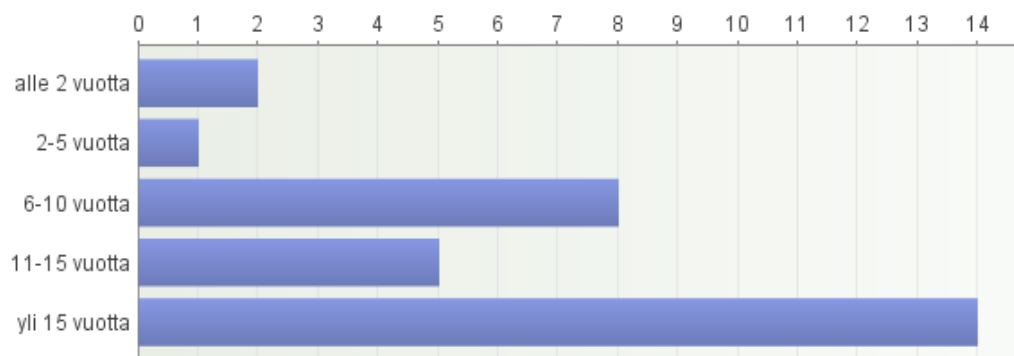
8.1 Vastaajien taustatiedot

Vastauksia kyselyyn tuli yhteensä 30. Kahdeksan (27 %) vastaajista oli vanginvartijoita, kymmenen (33 %) kks- eli kuntoutus-, koulutus- ja sosiaalisektorin edustajaa, kahdeksan (27 %) esimiesasemassa olevaa (rikosseuraamusesimies, apulaisjohtaja tai johtaja) ja neljä (13 %) muuhun ammattiryhmään kuuluvaa (täytäntöönpanon, työnjohdon tai sihteeritehtävissä toimivat).

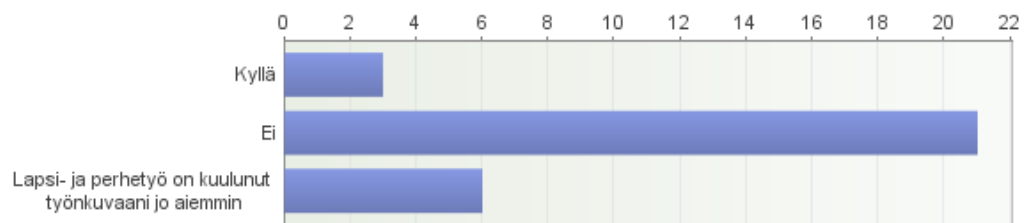
KUVIO 1. Kyselyyn vastanneiden ammattiryhmät

Kyselyyn vastaajista kolme (10 %) on työskennellyt rikosseuraamusalalla viisi vuotta tai vähemmän. 14 (47 %) eli miltei puolet vastaajista on työskennellyt rikosseuraamusalan tehtävissä yli 15 vuoden ajan, eli vastaajista suurin osa oli pitkään alalla työskennelleitä.

KUVIO 2. Kyselyyn vastanneiden työskentelyaika Rikosseuraamusalalla

Lapsi- ja perhetyön linjaukset (2013, 29, 36, 38) määrittelevät lapsi- ja perhetyön liittyvän jatkossa koko Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön tehtäviin siten, että se on kirjattu useamman henkilön työnkuviin, myös vartijoiden. Helsingin vankilassa työnkuvia tarkastellaan jokaista henkilökunnan jäsentä koskevissa vuosittaisissa esimies-alais- ja kehityskeskusteluissa. Lapsi- ja perhetyön linjaukset on julkistettu helmikuussa 2013, joten ko. keskusteluja on jo ehditty käydä. Tästä huolimatta 21 vastaajaa (70 %) ilmoittaa, ettei lapsi- ja perhetyötä ole heidän työnkuviinsa millään tavoin vielä kirjattu. Vain kolme (10 %) kertoo työnkuviensa muuttuneen linjausten jälkeen niiden mukaisiksi, ja kuuden vastaajan (20 %) työnkuvaan lapsi- ja perhetyö on ollut kirjattuna jo ennen Lapsi- ja perhetyön linjauksien asettamista.

KUVIO 3. Linjausten julkaisemisen jälkeen työnkuvaan kirjattu perhetyö

8.2 Lapsi- ja perhetyön linjausten toteutuminen Helsingin vankilassa

Vastaajat kokivat tuntevansa Rikosseuraamusalan lapsi- ja perhetyön linjaukset enimmäkseen jokseenkin huonosti, kuten yhdeksän (30 %) vastanneista ilmoitti (TAULUKKO 1). Viisi vastaajaa (17 %) ilmoitti tuntevansa ne erittäin huonosti, samoin viisi vastaajista (17 %) koki, ettei tunne niitä lainkaan. Erittäin hyvin linjaukset ilmoitti tuntevansa neljä (13 %) vastaajaa.

Kyselyn mukaan 11 vastaajaa (37 %) tuntee Rikosseuraamusalan lapsi ja perhetyön linjaukset vähintäänkin hyvin. 19 (63 %) kertoo tuntevansa linjaukset jokseenkin tai erittäin huonosti, tai ei tunne niitä lainkaan.

TAULUKKO 1. Lapsi- ja perhetyön linjausten tunnettuus Helsingin vankilassa

	1 erittäin hyvin	2 jokseenkin hyvin	3 hyvin	4 jokseenkin huonosti	5 erittäin huonosti	6 en tunne	Yhteensä
Miten tunnet Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjaukset?	4	6	1	9	5	5	30

Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjausten tuttuus henkilökunnalle jakaantui selkeästi ammattiryhmittäin (TAULUKKO 2). Kyselyyn vastanneesta kahdeksasta vanginvartijasta vain yksi koki tuntevansa lapsi- ja perhetyön linjaukset jokseenkin hyvin. Suurin osa (75 %) eli kuusi vanginvartijoista tunsikin linjaukset jokseenkin huonosti tai erittäin huonosti. Yhdelle linjaukset olivat täysin tuntemattomat.

Kks-sektorin kymmenestä vastaajasta viisi eli puolet ilmoittaa tuntevansa lapsi- ja perhetyön linjaukset hyvin, jokseenkin hyvin tai erittäin hyvin. Loput viisi eli myöskin 50 % vastanneista kokee tuntevansa linjaukset jokseenkin huonosti tai erittäin huonosti, mutta yhdellekään kks-sektorilta vastanneelle ne eivät ole täysin tuntemattomat.

Taulukosta 2. ilmenee, miten esimiesasemassa olevat tuntevat lapsi- ja perhetyön linjaukset. Viisi kahdeksasta (63 %) esimiesasemassa olevasta vastaajasta tuntee linjaukset jokseenkin tai erittäin hyvin. Yksi tuntee jokseenkin huonosti, ja kaksi (25 %) ei tunne lainkaan.

Muuhun ammattiryhmään kuuluvat neljä vastaajaa edustivat täytäntöönpanon, työnjohdon tai toimistosihteerin tehtävissä toimivia, ja he tunsivatkin linjaukset jokseenkin tai erittäin huonosti, jos ollenkaan.

TAULUKKO 2. Lapsi- ja perhetyön linjausten tunnettuus ammattiryhmittäin

	1 erittäin hyvin	2 jokseenkin hyvin	3 hyvin	4 jokseenkin huonosti	5 erittäin huonosti	6 en tunne
vanginvartija	0	1	0	3	3	1
koulutus-, kuntoutus- ja sosiaalisektorin edustaja	2	2	1	4	1	0
esimiesasemassa oleva (rikosseuraamusesimies, apulaisjohtaja, johtaja)	2	3	0	1	0	2
muu, mikä:	0	0	0	1	1	2

8.2.1 YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen huomioiminen lapsi- ja perhetyössä

Lapsi- ja perhetyön linjauksissa tuodaan esiin käytännön työtehtäviin vaikuttavia seikkoja, jotka pohjautuvat suoraan YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen (LOS), ja näinollen velvoittavat myös Rikosseuraamuslaitoksen henkilökuntaa. Helsingin vankilan henkilökunnasta seitsemän vastauksen mukaan LOS:n 9. artikla eli vanhemmistaan erossa asuvaan lapsen oikeus tavata ja pitää yhteyttä kumpaankin vanhempaansa sen ollessa lapsen edun mukaista otetaan huomioon joissain työtehtävissä (23 %) ja neljä (13 %) huomioi sen työtehtävissään jatkuvasti (TAULUKKO 3). Kuusi vastaajaa (20 %) kokee, ettei juurikaan tarvitse ottaa työtehtävissään huomioon ko. artiklaa. Yhdeksässä (39 %) vastauksessa todettiin, ettei kyseinen artikla liity omiin työtehtäviin.

Yhteensä 17 vastaajaa (57 %) ei siis näe huomioivansa 9. artiklaa työtehtävissään juurikaan tai tekee niin vain satunnaisesti, tai se ei liity hänen työtehtäviinsä. Jatkuvasti tai joissain työtehtävissään 9. artiklan huomioi yhteensä 11 (37 %) vastaajaa. Kaksi vastaajaa ei osaa sanoa, huomioiko tätä työtehtävissään vai ei.

LOS:n 19 artiklan mukaan Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön on suojeltava lasta kaikenlaiselta väkivallalta, vahingoittamiselta, välinpitämättömältä kohtelulta ja hyväksikäytöltä silloin kun hän on vanhempansa tai muun laillisen huoltajansa hoidossa. Vastaajista yhdeksän (39 %) kertoo huomioivansa tämän työtehtävissään jatkuvasti (TAULUKKO 3). Kuusi (20 %) ottaa tämän huomioon joissain työtehtävissään, ja vain yksi (3 %) vastaaja satunnaisesti. Kuuden (20 %) vastaajan ei tarvitse juurikaan ottaa tätä artiklaa huomioon työtehtävissään, ja seitsemän (23 %) vastaajaa näkee, ettei se liity omiin työtehtäviin lainkaan.

Vastaajista 14 (47 %) ei näe huomioivansa 19. artiklaa työtehtävissään juurikaan tai tekee niin vain satunnaisesti, tai se ei liity hänen työtehtäviinsä. Jatkuvasti tai joissain työtehtävissään 19. artiklan huomioi yhteensä 15 (50 %) vastaajaa, ja yksi vastaaja (3 %) ei osaa sanoa.

18. artiklan mukaan Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstöllä on velvollisuus tukea vanhempaa hänen tehtävässään lapsen kasvatuksessa vanhemman ollessa vankilassa, johon myös 5. artikla kiinteästi liittyy. Vastaajista kaksi (7 %) kertoo huomioivansa tämän työtehtävissään jatkuvasti. Viisitoista henkilöä eli puolet vastaajista ottaa tämän huomi-

oon joissain työtehtävissään, ja yksi (3 %) satunnaisesti. Viiden (17 %) vastaajan näemyksen mukaan heidän ei tarvitse juurikaan ottaa tätä artiklaa huomioon työtehtävissään, ja seitsemän (23 %) vastaajaa näkee, ettei se liity omiin työtehtäviin lainkaan.

Jatkuvasti tai joissain työtehtävissään 18. artiklan huomioi yhteensä 17 (57 %) vastaajaa. Yhteensä 13 vastaajaa (43 %) ei näe huomioivansa 18. artiklaa työtehtävissään juurikaan tai tekee niin vain satunnaisesti, tai se ei liity hänen työtehtäviinsä.

3. artiklassa määritellään lapsen edun ja mielipiteen huomioiminen Rikosseuraamuslaitoksessa tehtävissä päätöksissä. Vastauksista ilmenee (TAULUKKO 3), että vastaajista vain yksi (3 %) kertoo huomioivansa lapsen edunmukaisen päätöksenteon työtehtävissään jatkuvasti. Kymmenen (33 %) ottaa tämän huomioon joissain työtehtävissään, ja vain kaksi (7 %) vastaajaa satunnaisesti. Viiden (17 %) vastaajan ei tarvitse juurikaan ottaa tätä artiklaa huomioon työtehtävissään, ja yhdeksän (30 %) vastaajaa kokee, ettei lapsen edun huomioiminen päätöksenteossa kuulu omiin työtehtäviin lainkaan.

Kolme (10 %) ei osaa sanoa kuinka lapsen edun huomioiminen liittyy omiin työtehtäviin. Yhteensä 16 vastaajaa (53 %) ei näe huomioivansa 3. artiklaa (lapsen etu päätöksenteossa) työtehtävissään juurikaan tai tekee niin vain satunnaisesti, tai se ei liity hänen työtehtäviinsä. Jatkuvasti tai joissain työtehtävissään ko. artiklan huomioi yhteensä 11 (37 %) vastaajaa.

Lapsen mielipiteen huomioimisen Rikosseuraamuslaitoksessa tehtävissä päätöksissä kertoo liittyvän työtehtäviinsä jatkuvasti vain kaksi (7 %) vastaajaa. Kahdeksan (27 %) ottaa lapsen mielipiteen selvittämisen huomioon joissain työtehtävissään, ja vain yksi (3 %) vastaaja satunnaisesti. Kahden (7 %) vastaajan ei tarvitse ottaa tätä juurikaan huomioon työtehtävissään, ja jopa viisitoista henkilöä eli puolet vastaajista ilmoittaa, ettei lapsen mielipiteen selvittäminen liity omiin työtehtäviin lainkaan. Kaksi (7 %) ei osaa sanoa.

TAULUKKO 3. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen huomioiminen Helsingin vankilassa

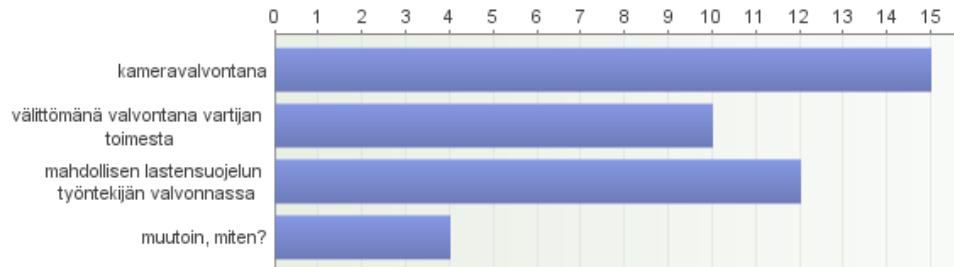
	1 otan huomioon työtehtävissäni jatkuvasti	2 otan huomioon joissain työtehtävissäni	3 otan huomioon satunnaisesti	4 ei juurikaan tarv. ottaa huom. työt:ssä	5 ei liity työtehtäviini	6 en osaa sanoa	Yht.
a) "Vanhemmistaan erossa asuvalla lapsella on oikeus tavata ja pitää yhteyttä kumpaankin vanhempaansa. Tapaamiset voidaan estää, jos tapaaminen on lapsen edun vastaista." (9 artikla)	4	7	2	6	9	2	30
b) "Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön on suojeltava lasta kaikelta väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta ja hyväksikäytöltä." (19 artikla)	9	6	1	6	7	1	30
c) "Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstöllä on velvollisuus tukea vanhempaa hänen tehtävässään lapsen kasvatuksessa vanhemman ollessa vankilassa." (5 ja 18 artikla)	2	15	1	5	7	0	30
d) "Rikosseuraamuslaitoksessa tehtävissä päätöksissä on huomioitava ensimmäiseksi lapsen etu silloin, kun päätöksellä on jotakin vaikutusta lapseen." (3 artikla)	1	10	2	5	9	3	30
e) "Rikosseuraamuslaitoksessa tehtävissä päätöksissä on otettava huomioon lapsen mielipide hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti." (3 artikla)	2	8	1	2	15	2	30

Yhteensä 18 vastaajaa (60 %) ei siis näe huomioivansa 3. artiklan sisältämiä seikkoja työtehtävissään juurikaan tai tekee niin vain satunnaisesti, tai se ei liity hänen työtehtäviinsä. Jatkuvasti tai joissain työtehtävissään ko. artiklan huomioi yhteensä kymmenen (33 %) vastaajaa. Kaksi (7 %) ei osaa sanoa kuinka lapsen edun huomioiminen liittyy omiin työtehtäviin.

8.2.2 Lapsiystävälliset tapaamiset

Linjausryhmän esityksessä lapsi ja perhetyön periaatteista tuodaan esille tapaamisten lapsiystävällisyyden tärkeys. Konkreettisenä seikkana mainitaan se, että vankiloissa tulee olla erityiset tilat alaikäisille lapsille tarkoitettuihin *valvottuihin vanhempi-lapsi-tapaamisiin*, joissa koskettaminen on sallittua. Valvonnasta todetaan, että se tulisi hoitaa samoin periaattein, kuin normaalit tapaamiset lukuun ottamatta rakenteellisia esteitä koskettamiseen. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 25, 35–36.)

Helsingin vankilan henkilökunnan näkemyksen mukaan valvottujen lapsi-vanhempi-tapaamisten valvonta tulisi hoitaa kameravalvontana, jota mieltä oli puolet kyselyyn vastanneista (KUVIO 4). Mahdollinen kunnan lastensuojelun työntekijän valvonta oli seuraavaksi yleisin ehdotus valvonnan järjestämiseksi, ja valvonta vanginvartijan toimesta sai kolmanneksi eniten kannatusta. Muita ehdotuksia valvonnan järjestämiseksi käytännössä olivat vartijan sijaan jonkin muun vankilan virkamiehen valvonta, tai erillisen lapsi- ja perhetyöntekijän suorittaman valvonta.

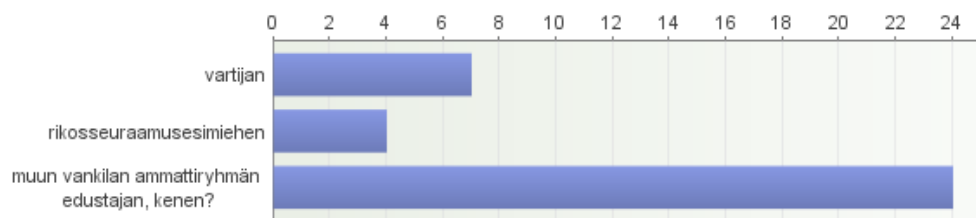

KUVIO 4. Valvottujen lapsi-vanhempi-tapaamisten valvonta

Toisena konkreettisenä tapaamisten lapsiystävällisyyttä korostavana seikkana Lapsi- ja perhetyön linjauksissa (2013, 27) mainitaan, että vankiloissa tulee järjestää tarvittaessa, esimerkiksi vangin ja lapsen pitkän erossaolon jälkeen tai vanhempien ristiriitojen vuoksi *tuettuja vanhempi-lapsi-tapaamisia*, jolloin tapaamisessa on mukana vankilan virkamies. Virkamiehen ammattinimikkeeseen ei linjauksissa oteta kantaa.

Yksitoista vastaajaa kannatti valvontahenkilökunnan vastuuta tuetun lapsi-vanhempi-tapaamisen valvonnan hoitamisessa; seitsemän vastaajan mielestä tapaamisen valvonta

tulisi hoitaa vartijan ja neljän vastaajan mielestä rikosseuraamusesimiehen toimesta (KUVIO 5). 24 vastausta sisälsi ehdotuksen siitä, kenen muun vankilan ammattiryhmän edustajan tulisi vastata lapsi-vanhempi-tapaamisen valvonnasta. Sosiaalityöntekijä ja/tai sosiaalityön erityisohjaaja mainittiin useimmin. Seuraavaksi yleisin vastaus oli perhetyöhön erikoistunut työntekijä tai perhetyöntekijä, jollaista ei Helsingin vankilassa kuitenkaan tällä hetkellä ole. Myös pastoria ja psykologia ehdotettiin. Tuettujen tapaamisten valvojiksi esitettiin lisäksi ammattinimikettä erittelemättä virkailijaa, joka tuen tarpeen ja vangin tilanteen tuntemisen huomioiden olisi paras asiantuntija tapaamista valvomaan. Tämä voinee tilanteesta ja vangista riippuen olla kuka tahansa virkailija, joka on ollut vangin ja hänen asioidensa kanssa tekemisissä ja hänen voidaan näin ollen olettaa tuntevan vangin parhaiten.

KUVIO 5. Tuettujen lapsi-vanhempi-tapaamisten valvonta

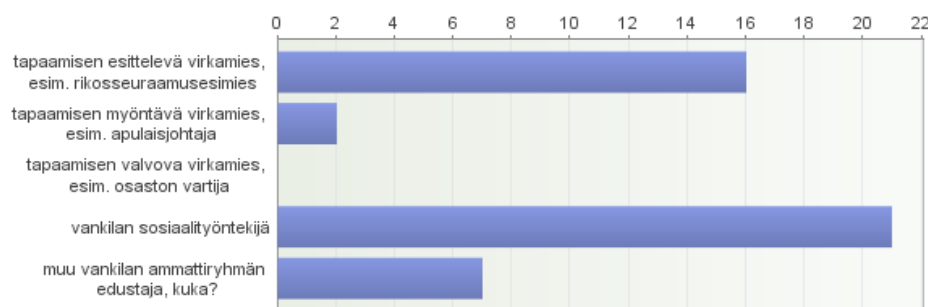
Helsingin vankilan vakiintuneesta tapaamiskäytännöstä poikkeavana ehdotuksena neljässä (13 %) vastauksessa tuotiin esiin lapsinäkökulman painoarvo vangin valvomattomien tapaamisten lisäämisen perusteena. Käytännön toteutukseksi ehdotettiin valvomattomien tapaamisten tihentämistä useammaksi kuin kerran kuukaudessa tapahtuvaksi niissä tapauksissa, kun tapaaajana on vangin lapsi. Lapsi- ja perhetyön linjausten (2013, 25 – 26, 35) mukaisesti tapaamisia myönnettäessä on otettava huomioon lapsen etu. Sekä valvomattomien tapaamisten, että valvottujen lapsitapaamisten suunnitteluvaiheessa on tehtävä tarvittavaa *yhteistyötä kunnan lastensuojelun kanssa*. Asiasta vastaavaa ammattiryhmää ei ole tarkemmin linjauksissa yksilöity.

Myös tapaamisanomusten käsittelyä tulisi henkilökunnan näkemyksen mukaan nykyisestään muuttaa. Tällä hetkellä vastuukysymykset nähdään osin epäselvinä, ja valvomattomien tapaamisten käsittely- ja päätöksentekoprosessiin ehdotetaan selkeämmän mallin luomista. Valvomattomia tapaamisia voisi Lapsi- ja perhetyön linjausten mukaisesti lisätä myös, jos myöntämiskynnystä madallettaisiin esimerkiksi siten, että myös

loma-oikeuden omaaville voitaisiin myöntää joissain tilanteissa valvottoman tapaaminen lapsen kanssa.

Henkilökunta näki myös esteitä Helsingin vankilan valvomattomien tapaamisten lisäämiseen. Vastauksissa korostui henkilöstöresurssien puutteellisuus, johon liittyen nykyistä tapaamiskäytäntöä pidettiin joissain vastauksissa riittävänä. Lisäksi nähtiin, että valvomattomien ja/tai lapsiystävällisten tapaamisten lukumäärä on kiinni lähinnä vangin omasta aktiivisuudesta ja tahdosta tavata lasta. Tapaamisten lapsen edun mukaisuuden rinnalle nousi esiin myös turvallisuusnäkökulma liittyen mahdolliseen päihteiden lisääntymiseen valvomattomien tapaamisten lisäämisen myötä.

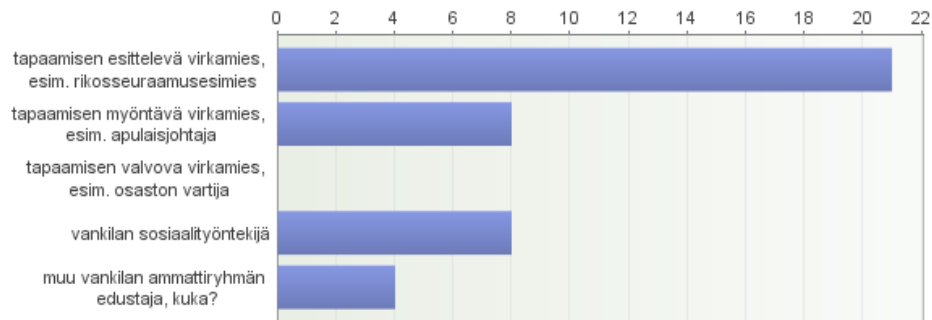
Helsingin vankilan henkilökunnan näkemyksen mukaan vastuu lastensuojeluyhteistyöstä valvomattomien ja valvottujen tapaamisten valmisteluvaiheessa tulisi olla vankilan sosiaalityöntekijöillä (KUVIO 6). Tapaamisten valmistelunaikaisen lastensuojeluyhteyden nähdään useassa vastauksessa olevan myös tapaamista esittelevän virkamiehen, joka Helsingin vankilassa on rikosseuraamusesimies, vastuulla. Myös tapaamisasiaan päättösentekevää virkamiestä (apulaisjohtaja) ehdotettiin. Muiksi lastensuojeluyhteistyöstä vastaaviksi ammattiryhmiksi ehdotettiin neljässä vastauksessa perhetyöntekijää, jos sellainen virka Helsingin vankilassa olisi, tai yleisluonteisesti erityisohjaajaa, jolla olisi soveltuva sosiaalialan koulutus.

KUVIO 6. Vastuu lastensuojeluyhteistyöstä valvomattomien ja valvottujen tapaamisten valmisteluvaiheessa

Ennen vangin ja lapsen tapaamisia on selvitettävä *lähestymiskiellot*. Tämä koskee myös vanhentuneita lähestymiskieltoja. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 26.) Helsingin vankilan henkilökunnan näkemysten mukaan vastuu lähestymiskieltoon liittyvien asioiden selvittämisestä olisi tapaamisen esittelevällä virkamiehellä eli rikosseuraamusesi-

miehellä (KUVIO 7). Seuraavaksi yleisimmät vastaukset olivat tapaamisen myöntävä virkamies (apulaisjohtaja) ja vankilan sosiaalityöntekijä. Muita esitettyjä vaihtoehtoja olivat turvallisuudesta vastaava rikosseuraamusesimies tai vartija, ko. vangin asioita hoitava virkamies tai erityisohjaaja, jolla on aiheeseen liittyvä koulutus.

KUVIO 7. Vastuu voimassaolevien ja vanhentuneiden lähestymiskieltojen selvittämisestä valvomattomien ja valvottujen tapaamisten valmisteluvaiheessa

Lasten tullessa tapaamiseen on heidän *kohtaamisessaan otettava huomioon lapsinäkökulma, ja heidät tulee kohdata ikä huomioon ottaen* (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 26–27, 36). Kysyttäessä kuinka henkilökunnan eri edustajat voivat ottaa lapsinäkökulman huomioon omissa työtehtävissään Helsingin vankilassa 11 vastaajaa (37 %) ei osannut sanoa tai ilmoitti, ettei se liity omiin työtehtäviin tai toimenkuvaan. Kymmenessä (33 %) vastauksessa tuli esiin lapsinäkökulman ottaminen huomioon virkamiehen omaan asenteeseen ja käytökseen liittyen. Asenteen ollessa ”vähemmän virkamiesmäinen”, voi ottaa kontaktia paremmin ja kiinnittää huomiota lapsen eleisiin ja ilmeisiin. Kohtaamisessa on hyvä muistaa, ettei lapsi ole syyllistynyt rikokseen, eikä ole lapsen vika, jos vanhempi on vankilassa. Lapsen kohtelun tulisi olla kuten vankilan ulkopuolellakin, lapsena eikä tapaajana. Jos lapsi tulee ilman saattajaa, neuvominen ja auttaminen käytännön asioissa on tärkeää. Jos lapsi kysyy jotain, vastaukset ovat rehellisiä ja ikätason huomioivia. Lasta kohdellaan työtehtävissä iänmukaisesti ja arvostavasti, ja tarkastustoiminta hoidetaan lapsi huomioiden.

Vastauksista ilmeni, että vankilan henkilökunta voi omalla käytöksellään vaikuttaa turvallisuustunteen ilmapiiriin luomiseen ja vankilan pelottavan vaikutuksen vähentämiseen. Omissa työtehtävissä niihin pystyttiin kiinnittämällä huomiota rauhalliseen puheeseen ja ystävälliseen käytökseen sekä lasta, että mukana olevaa vanhempaa kohtaan.

Hymy nähtiin yksinkertaisimpana keinona. Jännittyneen ja hermostuneen lapsen kanssa tilannetta on pystytty rauhoittamaan ystävällisellä juttelulla ja kuulumisten kyselyllä.

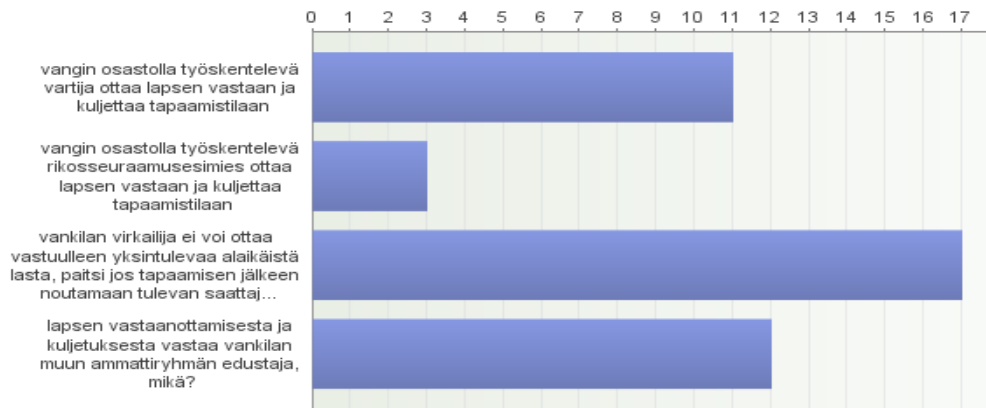
Seitsemässä (23 %) vastauksessa tuotiin esiin lapsinäkökulman huomioiminen *vankiin liittyvässä työtehtävissä*. Lapsinäkökulma huomioidaan esimerkiksi yhteydenpidon varmistamisessa, vapautumisen suunnittelussa ja yleisen päätöksenteon lisäksi myöskin sellaisten poistumislupa-anomusten yhteydessä, joita ei ole anottu lapseen liittyen. Lapsinäkökulman huomioiminen työtehtävissä koettiin helpommaksi, kun lapseen liittyvistä asioista on riittävästi tietoa. Käytännössä tämä tarkoittaa keskustelua vangin kanssa lapsesta ja mahdollisista lapseen liittyvistä sellaisista seikoista, jota vankilassa tulisi erityisesti huomioida. Myös vangin tunteisiin ja vanhemmuuden asenteisiin vaikuttaminen nähtiin osana lapsinäkökulman huomioimista omissa työtehtävissä. Sekä vankiin, että lapsinäkökulmaan liittyen tuotiin esiin myös vangin ja lapsen välisen tapaamisen turvallisuuden varmistaminen.

Lapsinäkökulman huomioiminen *liittyen eri ammattiryhmien työnjakoon* tuli esiin kahdessa (7 %) vastauksessa. Vartijan työtehtäväksi nähtiin valvonnan suorittaminen ja lapsinäkökulman huomioonottamisen kuuluvaksi lasta saattavalle henkilölle. Toisaalta esiin nousi myös pohdinta virkailijoiden ammatin ulkopuolisten kokemusten ja taustojen vaikutuksista valmiuksiin työskennellä vankien lasten kanssa; tulisi kiinnittää enemmän huomiota siihen, ketkä yksittäiset virkamiehet asioivat lasten kanssa virkatehtäviä suorittaessaan, jolloin lapsinäkökulman huomioimiseen kiinnitettäisiin enemmän huomiota.

Lapsen, lähinnä kouluikäisen, on voitava tulla tapaamaan vanhempansa yksin valvomattomaan tai lapsi-vanhempi-tapaamiseen silloin, kun se on lapsen edun mukaista. Tällöin lapsen vastaanottamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota mm. portilta tapaamistilaan ja takaisin saatettaessa. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 25, 35.) Vähiten kannatusta sai se, että vangin osastolla työskentelevä rikosseuraamuskeskuksen edustaja vastaanottaisi lapsen ja vastaisi hänen kuljettamisestaan (KUVIO 8). Seuraavaksi vähiten mahdolliseksi nähtiin vaihtoehdot, että yksin saapuvan lapsen ottaa vastaan vangin osastolla työskentelevä vartija tai muu vankilan ammattiryhmän edustaja, joka oli puolissa vastuusta vankilan sosiaali- tai perhetyöntekijä. Kahdessa vastauksessa esitettiin lapsen ottamista vastaan yhdessä sosiaalityöntekijän ja osaston vartijan kanssa, ja yhdessä vastauksessa tuotiin esiin siviilistä tulevan saattajan vastuu lapsen kuljettamisesta tapaamisti-

laan saakka. Joissain vastauksissa lapsen oikeuksien tiedostaminen ja lapsen oikein koh-
telu nähtiin tärkeämpänä kuin lapsen vastaanottavan virkailijan ammattinimike.

Useimmin vastattiin, että yksin tulevan lapsen vastaanottamisen sisälle vankilaan näh-
dään olevan mahdollista ainoastaan, jos lapsen saattajan yhteystiedot ovat saatavilla.

KUVIO 8. Tapaamiseen yksinsaapuvan lapsen vastaanottaminen ja kuljetus tapaamistilaan

8.2.3 Lapsiystävälliset tapaamistilat

Valvomattomien tapaamisten määrää voitaisiin usean vastauksen perusteella kasvattaa lisäämällä tapaamisaikoja arkiaamupäiviin ja viikonloppuajankohtiin, jolloin valvomattomat tapaamistilat ovat nykyisin käyttämättöminä. Yhdessä vastauksessa esitettiin yönylitapaamisia, ja yhdessä tapaamisen keston lyhentämistä kolmesta tunnista kahteen, jolloin tarjolla oleva valvomattomien tapaamisten päiväkohtainen määrä lisääntyisi. Valvomattomien tapaamistilojen käyttöastetta voitaisiin tuolloin lisätä määrällisesti kahdesta kolmen tunnin tapaamisajasta kolmeen kahden tunnin tapaamisaikaan.

Vastauksissa esitettiin myös tapaamistilojen yleistä parantamista valvomattomien tapaamisten tehostamisen edellytyksenä. Henkilökunnan mielestä valvomattomien tapaamisten lisääminen edellyttäisi enemmän tarkoitukseen soveliaita tiloja; joko uusien tilojen rakentamista tai esimerkiksi erillisen kodinomaisen perhehuoneen remontoimista.

Valvomattomien tapaamistilojen käyttöasteen nostamiseksi tulee myös suljetuissa vankiloissa harkita mahdollisuutta yön yli kestävien valvomattomien tapaamisten järjestä-

miseen (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 26). Henkilökunnalta kysyttäessä yön yli kestävien tapaamisten edellytyksiä Helsingin vankilassa oli puolet vastaajista sitä mieltä, ettei niitä tulisi Helsingin vankilassa järjestää. Perusteluina esitettiin pitkäaikaisvankien vähyyttä ja sitä, että kellarikerroksessa sijaitsevia ikkunattomia tapaamishuoneita ei nähdä yön yli kestäviin tapaamisiin soveliaina tiloina edes aikuisille tapaajille, eikä suljettua vankilaa yleisesti ottaen paikkana, jossa lapsi yöpyy. Ulkoilumahdollisuuden, ruokahuollon ja valvonnan järjestäminen nähtiin käytännössä ongelmallisina. Yön yli kestävät tapaamiset tulisi henkilökunnan mielestä hoitaa poistumisluvulla vankilan ulkopuolella, avolaitosolosuhteissa ja perheleireillä.

Yön yli kestävien tapaamisten järjestymiseksi edellytettiin monenlaisia muutoksia Helsingin vankilaan liittyen. Vastauksissa nousi esiin tarve paljon nykyistä suuremmille resursseille. Nykyisten tilaresurssien ollessa esteenä esitettiin esimerkiksi erillisen kodinomaisen perhehuoneen tai vankilan muurien ulkopuolella sijaitsevien erillisten tapaamistilojen rakentamista. Yli yön kestäviin tapaamisiin tarkoitettujen tilojen tulisi olla ikkunalliset, nykyisiä viihtyisämmät ja neliömäärältään suuremmat. Valvomattomiin tapaamisiin tarkoitettuja tiloja tulisi olla myös määrällisesti enemmän, kuin nykyiset kaksi. Huoneiden varustelun tulisi olla kattava: liinavaate- ja keittiövarustus ja lelut tulisi suunnitella kokonaan uudenaikaiseksi. Lapsinäkökulman erityisyys nousi vastauksissa myös esille, esimerkiksi lasten liinavaatteiden ja iltapalatarvikkeiden hankinta ja tilan ”järjestely” etukäteen lasta ajatellen.

Tilaresurssien lisäksi myös henkilöstöresurssien vaikutukset yön yli kestävien tapaamisten järjestämiseen liittyen tulivat vastauksissa esille. Yön yli kestävien tapaamisten käytännön toteutuksen nähtiin vaativan suuria henkilöstölisäyksiä, tapaajien turvallisuuden takaavan soveliaan valvontamuodon kehittämistä sekä jopa valvontahenkilöstön lisäksi paikalla olevaa ympärivuorokautista sosiaalityöntekijää.

Lapsi- ja perhetyön linjauksissa (2013, 26, 36) määritellään valvomattomiin tapaamisiin käytettävien tilojen lapsiystävällisyys ja lapsen edun huomioiminen myös sisustukseen liittyen käytännön esimerkkien tasolla. Suuri osa kyselyyn vastanneista (37 %) oli tietoinen siitä, että Helsingin vankilan tapaamistiloissa on käytetty lapsille tarkoitettua kuvitusta, vaikkakin hiukan suurempi osa (47 %) ei tiennyt onko näin. (TAULUKKO 4) Suurin osa vastaajista (73 %) lisäksi tiesi, että tilojen sisustukseen kuuluu leluja, mutta 53 % vastanneista ei osannut sanoa, ovatko ne puhtaita ja kunnossa. Ikätason mukaisesti tilojen varustelusta ei monikaan (43 %) vastaajista tiennyt, mutta toiseksi suurin osa

vastaajista (33 %) oli sitä mieltä, että eri-ikäiset lapset on huomioitu. Linjausten mukaan valvomattomissa tapaamistiloissa ei tule olla sänkyä, vaikkakin Helsingin vankilan molemmissa tapaamistiloissa se onkin. 50 %:ssa vastauksista tapaamistilojen nähtiin olevan linjausten mukaisesti lähellä vankilan sisäänkäyntiä.

TAULUKKO 4. Linjauksissa määriteltujen lapsiystävällisten tapaamistilojen edellytykset Helsingin vankilassa

	kyllä	ei	en tiedä	Yhteensä
"Tilojen sisustuksessa on käytetty lapsille tarkoitettua kuvitusta"	11	5	14	30
"Tilojen sisustukseen kuuluu leluja ja piirustusvälineitä"	22	0	8	30
"Lelut ja kirjat ovat kunnossa ja puhtaita"	10	4	16	30
"Tilojen varustuksessa on huomioitu eri-ikäiset lapset"	10	7	13	30
"Valvomattomissa tapaamistiloissa ei ole sänkyä"	1	21	8	30
"Tapaamistilat ovat lähellä sisäänkäyntiä"	15	9	6	30

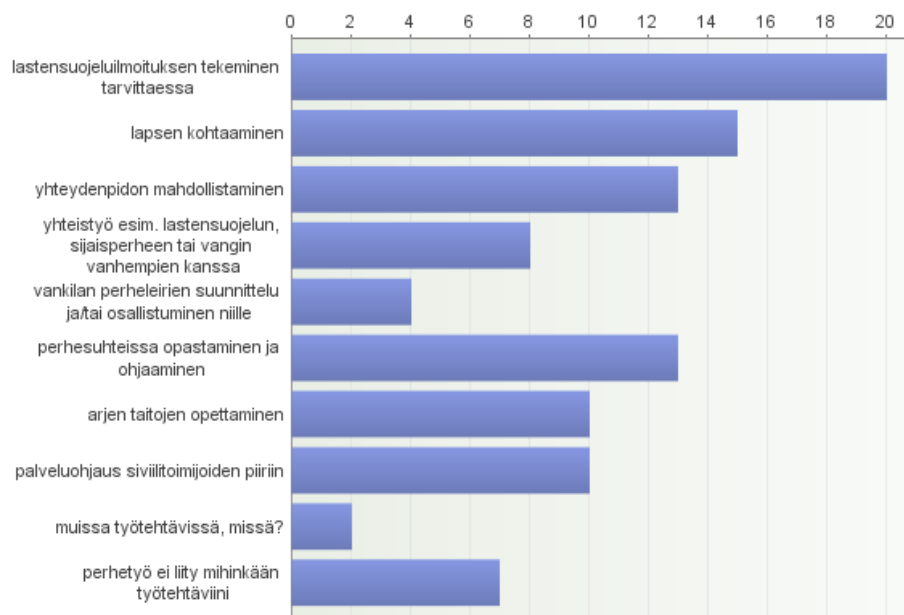
Vastaajien oma subjektiivinen arviointi näkyy olemassa olevien fyysisten puitteiden lapsiystävällisyyden arvioinnissa, esimerkiksi toisen mielestä tapaamistilat ovat linjausten mukaisesti lähellä vankilan sisäänkäyntiä, toisen ei. Tapaamistilojen lapsiystävällisyyden arvioinnissa huomion arvoiseksi nousee se, että noin puolet vastaajista eivät yksinkertaisesti olleet tietoisia, onko tilojen sisustuksessa käytetty lapsille tarkoitettua kuvitusta ja tilavarustelua vai ei. Yli puolet vastaajista ei tiennyt ovatko lelut ja kirjat kunnossa olevia.

8.3 Lapsi- ja perhetyön organisointi Helsingin vankilassa

Kuten edellä on todettu, nykyiset Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjaukset määrittelevät, että koko rikosseuraamusalan henkilöstön tulee omaksua lapsi- ja perhetyön osaksi omaa työtänsä. Linjauksissa kuvataan henkilöstön tehtäviin perhetyön osalta kuuluvan mm. lastensuojeluilmoitusten tekeminen tarvittaessa, lapsen kohtaaminen, yhteydenpidon mahdollistaminen, yhteistyö esim. lastensuojelun, sijaisperheen tai vangin vanhempien kanssa, vankilan perheleirien suunnittelu sekä osallistuminen niille,

perhesuhteissa opastaminen ja ohjaaminen, arjen taitojen opettaminen ja palveluohjaus siviilitoimijoiden piiriin. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 29.)

Kyselyyn vastannut henkilöstö koki eniten lastensuojeluilmoituksen tekemisen tarvittaessa sellaiseksi perhetyöhön kuuluvaksi työtehtäväksi, joka kuuluu myös omaan työnkuvaan (KUVIO 9). Lapsen kohtaaminen oli seuraavaksi yleisin, ja seuraavaksi yhteydenpidon mahdollistaminen sekä perhesuhteissa opastaminen. Perheleirien suunnittelu ja osallistuminen niille nähtiin omiin työtehtäviin vähiten liittyvänä. Muissa omissa työtehtävissä perhetyötä tehtiin vankia koskevaan päätöksentekoon ja hallinnollisiin tehtäviin liittyen. Seitsemän vastajaa (23 %) koki, että perhetyö ei liittynyt millään tavoin omiin työtehtäviin.

KUVIO 9. Linjauksissa luetellut perhetyön tehtävät käytännön työssä

8.3.1 Lapsi- ja perhetyö vartijoiden työnkuvassa

Lapsi- ja perhetyön linjauksissa (2013, 29, 38) tuodaan esiin vartijoiden työn tärkeys perhetyön näkökulmasta. Usein vartijat saavat esimerkiksi tapaamisten yhteydessä perheestä tietoonsa sellaisia asioita, joihin erityishenkilöstö ei omassa työssään törmää. Vartijoiden toimenkuvaa ollaankin kehittämässä siten, että myös lapsi- ja perhetyö tulee huomioiduksi vartijoiden toimenkuvissa.

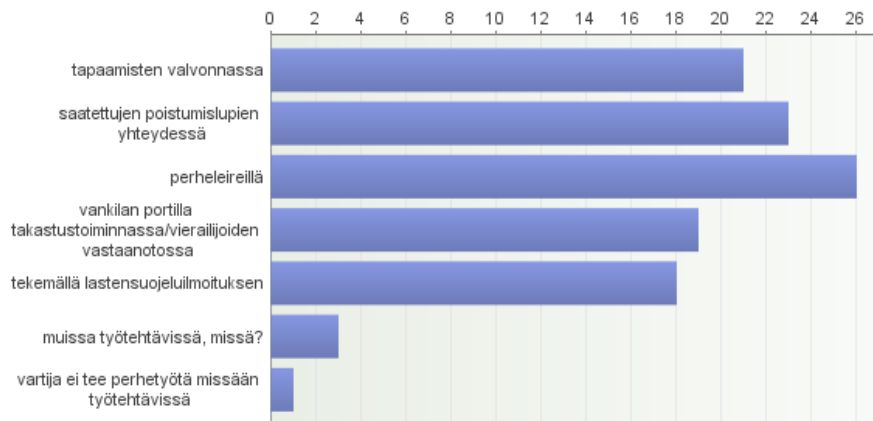
Hiukan alle puolet (47 %) vastaajista näki vartijoiden olevan henkilökuntaa, joka on eniten tekemisissä vankien perheiden kanssa (TAULUKKO 5). Kuitenkin yli puolet vastaajista (67 %) oli vähintäänkin jonkin verran samaa mieltä vartijan toimenkuvan kehittämistä perhetyötä sisältäväksi. Tämä kertoo henkilökunnan myönteisestä asenteesta valvonta- ja turvallisuuskoulutuksen sisällön muuttamisesta lapsi- ja perhetyön osa-alueita sisältäväksi, joka näkyi myös positiivisena suhtautumisena linjauksissa suunniteltuun lapsen kohtaamisen sisällyttämisen vartijakoulutukseen. Lasten kohtaamiseen liittyvän vartijoiden koulutuksen tarpeellisuudesta täysin tai jonkin verran samaa mieltä on jopa 83 % vastaajista.

TAULUKKO 5. Linjaukset vartijoiden työnkuvan kehittämisestä

	1 Täysin samaa mieltä	2 Jonkin verran samaa mieltä	3 Jonkin verran eri mieltä	4 Täysin eri mieltä	5 En osaa sanoa	Yhteensä
a) "Vartijoiden työnkuvaa ollaan kehittämässä. Kehittämisessä tulee huomioida lapsi- ja perhetyö vartijan toimenkuvassa."	13	7	3	5	2	30
b) "Käytännössä vartijat ovat vankilassa niitä henkilöitä, jotka ovat eniten tekemisissä vankien perheenjäsenten kanssa."	3	11	5	7	4	30
c) "Myös vartijat tulee kouluttaa lapsiystävällisen tarkastuksen tekemiseen ja lapsen kohtaamiseen."	20	5	3	0	2	30

Vastausten perusteella vartijan nähtiin yleisimmin voivan osallistua perhetyöhön perheleireillä (KUVIO 10). Poistumislupien saattajana toimiminen sekä tapaamisten valvonta olivat myös työtehtäviä, joiden nähtiin useissa vastauksissa liittyvän perhetyöhön. Yleisiä olivat myös tapaajien vastaanottoon ja tarkastustoimintaan liittyvä perheiden kanssa tehtävä työ. Vartijan tekemään perhetyöhön nähtiin kuuluvan myös lastensuojeluilmoituksen teko. Muita perhetyöhön liittyviä vartijan töitä olivat rangaistusaikasuunnitelmiin liittyvä työskentely sekä osasto- ja ohjelmatyö. Myös vangin kanssa perhetilanteesta keskusteleminen, neuvominen ja tukeminen nähtiin muina perhetyöhön liittyvinä työ-

tehtävinä, joita vartija voi osastolla tehdä. Ainoastaan yhden vastauksen mukaan vartijan ei nähty tekevän perhetyötä missään työtehtävissään.

KUVIO 10. Näkemykset vartijan tekemästä perhetyöstä

8.3.2 Vankilan perhetyöstä vastaavan virkailijan työnkuva

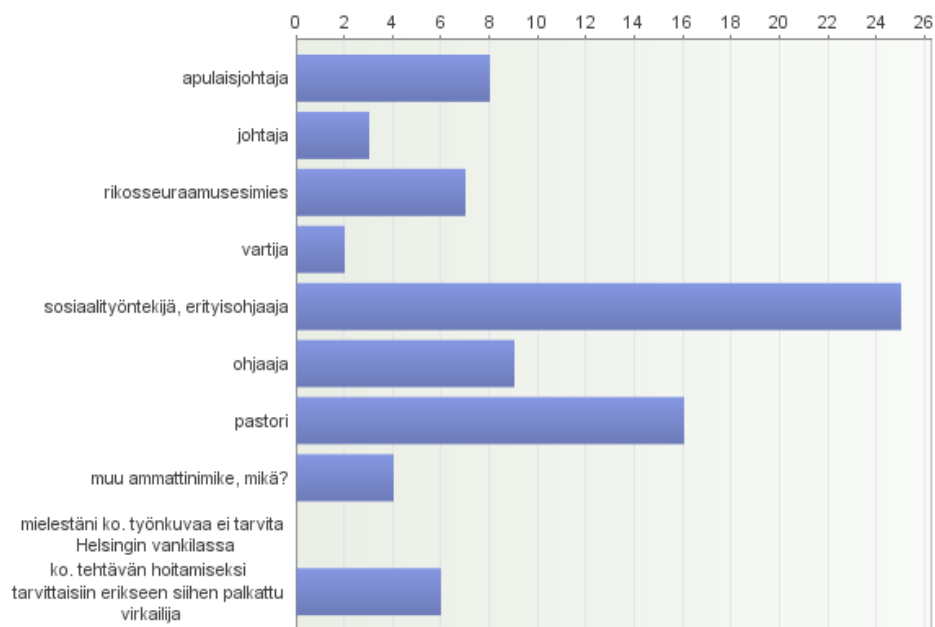
Linjaustyöryhmässä on keskusteltu, ettei kaikille rikosseuraamusalueille tarvitse perustaa alueellisia perhetyöntekijän virkoja, mutta jokaisessa rikosseuraamusalan yksikössä tulee olla perhetyöstä vastaava henkilö, jolle on linjauksissa määritelty vastuualueen tehtävät:

Perhetyöstä vastaavan tehtäviin kuuluu mm. edistää omassa yksikössään YK:n lapsen oikeuksien huomioimista, informoida henkilöstöä ja johtoa lapsiin liittyvistä asioista, suunnitella ja ylläpitää lapsiystävällistä ympäristöä ja vastata yksikön lapsi- ja perhetyön rutiineista, joita ovat: tietojärjestelmiin tehtävät kirjaukset, yhteistyö eri tahojen kanssa, perheenjäsenten välisen yhteydenpidon varmistaminen, lastensuojeluilmoitusvelvollisuuden toteuttaminen ja henkilöstön informointi lapsiystävällisestä näkökulmasta. Sen lisäksi henkilö osallistuu alueellisen perhetyön ja -leirien suunnitteluun sekä mahdollisten vankilan omien perheleirien valmisteluun. Perhetyön vastuuhenkilön tulee jakaa koko henkilöstölle tietoa perhetyöstä. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 29, 36.)

Kyselyyn vastanneista suurin osa ehdotti Helsingin vankilassa perhetyön vastuutehtävän hoitajaksi sosiaalityöntekijää tai sosiaalityön erityisohjaajaa (KUVIO 11). Pastoria eh-

dotettiin toiseksi useimmin, ja myös ohjaajan tehtävissä toimivia virkailijoita. Yhteensä kuntoutus-, koulutus- ja sosiaalsektoriin kuuluvaa virkailijaa ehdotettiin viisikymmentä kertaa, kun psykologi mainittiin kerran muihin ammattinimikkeisiin kuuluvana. Valvontapuolen edustajaa, eli vartijaa tai rikosseuraamusesimiestä ehdotettiin yhteensä vain yhdeksän kertaa.

Jokaisen vastaajan mielestä perhetyön vastaavan työnkuva on tarpeellinen Helsingin vankilassa, ja kuudessa vastauksessa ilmaistiin tarve palkata virkailija erityisesti perhetyötä tekemään. Muissa ammattinimikkeissä mainittiin myös lapsi- ja perhetyöntekijä, yhdessä vastauksessa todettiin vastuutehtävän sopivan ammattinimikkeestä riippumatta kenelle tahansa, jolla on asiaan kiinnostusta, kokemusta ja koulutusta.

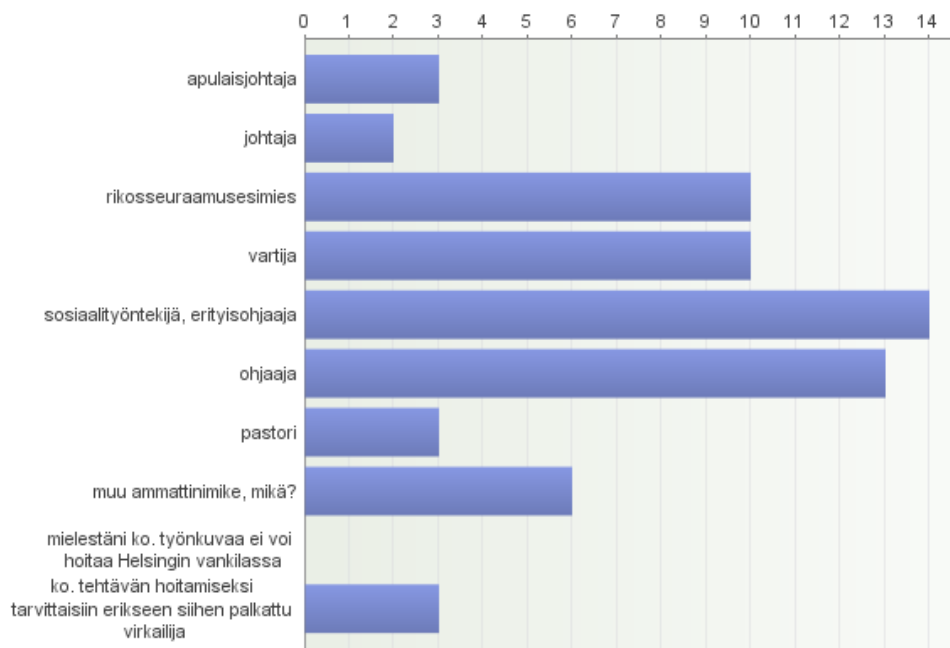
KUVIO 11. Ehdotukset lapsi- ja perhetyön vastaavasta virkailijasta Helsingin vankilassa

8.3.3 Lapsi- ja perhetapaamistiloista vastuussa olevan virkailijan työnkuva

Lapsi- ja perhetapaamistiloista vastuussa olevan virkailijan työnkuva on määritelty siten, että jokaisessa laitoksessa on oltava nimettynä henkilö, jolla on vastuu laitoksen tapaamistilojen kunnossapidosta, lelujen ja muiden tarvikkeiden kunnosta huolehtimisesta ja tarvittaessa uusien hankinnasta (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 29, 36). Henki-

lökunnan näkemyksen mukaan Helsingin vankilassa tätä vastuualuetta voisi parhaiten hoitaa vankilan sosiaalityöntekijä/erityisohjaaja (KUVIO 12). Seuraavaksi eniten tehtävään kannatettiin ohjaajaa, ja seuraavaksi eniten vastauksissa mainittiin yhtä monesti rikosseuraamusesimies ja vartija. Kuudessa vastauksessa tuotiin esiin muita ammattinimikkeitä, kuten siivooja, talousmestari ja lapsi- ja perhetyöntekijä. Kaikkien vastaajien mielestä työtehtävästä vastaamaan tulisi nimetä joku vankilan virkailija, ja kolmessa vastauksessa tuotiin esiin, että tehtävää tulisi hoitaa erikseen siihen palkattu työntekijä.

KUVIO 12. Ehdotukset tapaamistiloista vastaavasta virkailijasta Helsingin vankilassa

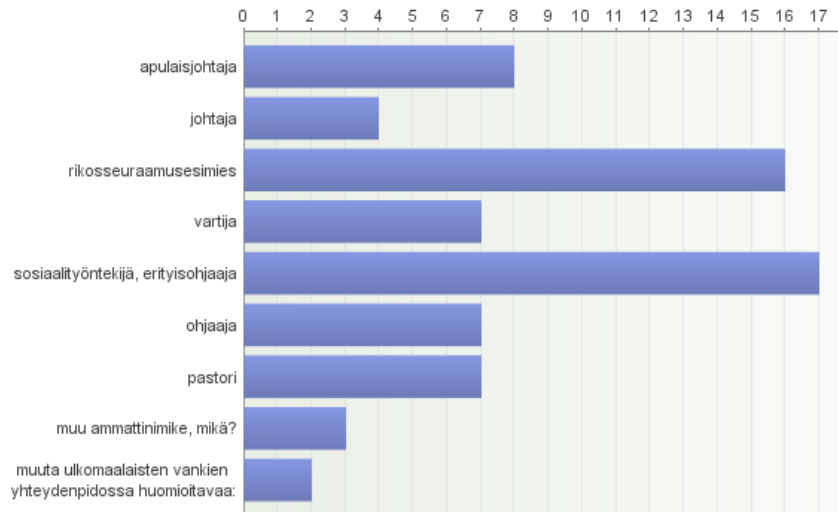
8.3.4 Ulkomaalaisten vankien perhetyö

Lapsi- ja perhetyön linjauksissa (2013, 16–17) todetaan, että ulkomaalaisten vankien vanhemmuutta tulee pyrkiä tukemaan suljetussa vankilassa mahdollisuuksien mukaan. Konkreettisina tukikeinoina linjauksissa mainitaan kuukausittaiset puhelut vankilan laskuun ja muun tekniikan, esimerkiksi Skype:n mahdollistaminen ulkomaalaisten vankien sosiaalisten suhteiden ylläpidossa. Tapaamisten pidentäminen pitkän matkan päästä tuleville omaisille tulee olla mahdollista, jos tapaamiset eivät toteudu säännöllisesti.

Henkilökunnan vastauksista erottuivat selkeästi linjauksissa mainitut yhteydenpidon ja puheluiden mahdollistamiset ulkomaalaisten vankien perhesuhteiden tukemisen keinoina. Myös joustavuus tapaamiskäytännöissä, kuten esimerkiksi pidennetyt tapaamiset nähtiin mahdollisina vanhemmuuden tukikeinoina. Skype nähtiin turvallisena ja halpana mutta puutteellisten henkilöstöresurssien vuoksi hankalana ratkaisuna. Vanhemmuuden kurssimuotoinen tuki, keskustelut, perheneuvonta ja -terapia nähtiin tarpeellisiksi myös ulkomaalaisille vangeille. Kulttuurien tuntemuksen lisääminen nousi esille vastauksissa, samoin kuin se, että vangin mahdollisuus keskustella perheasioista äidinkielellään voitaisiin turvata ulkopuolisen kielitaitoisen sosiaalityöntekijän avustuksella.

Kaksitoista (40 %) kyselyyn vastanneesta henkilökunnasta oli sitä mieltä, että ulkomaalaisvankien vanhemmuuden tukemiseen liittyviä linjauksia ei voi Helsingin vankilassa toteuttaa, tai he eivät osaa sanoa miten se olisi mahdollista. Osa vastaajista piti Helsingin vankilan nykykäytäntöjä ulkomaalaisten vankien vanhemmuuden tukemiseksi nykyresursseilla riittävinä, ja osa nosti esiin tasavertaisen kohtelun suomalaisten vankiperheiden kanssa silloin, kun ulkomaalaisen vangin perhe asuu Suomessa. Myös vankilan tapaamissääntöjen edellyttämien perheyhteyksien todentaminen ja luotettavan tiedon saaminen ulkomailla asuvasta perheestä nähtiin vaikeaksi. Tuomion täytäntöönpanon siirto ulkomaalaisen vangin kotimaahan perhesyistä tuotiin esiin joissain vastauksissa. Vastauksissa tuli myös esiin seikka, että varsinkin ulkomaalaista vankia voi joutua motivoimaan yhteydenpitoon lapsensa kanssa. Laakso (2012, 38) kuvaa ilmiötä ”vanhemmuuteen houkutteluna”.

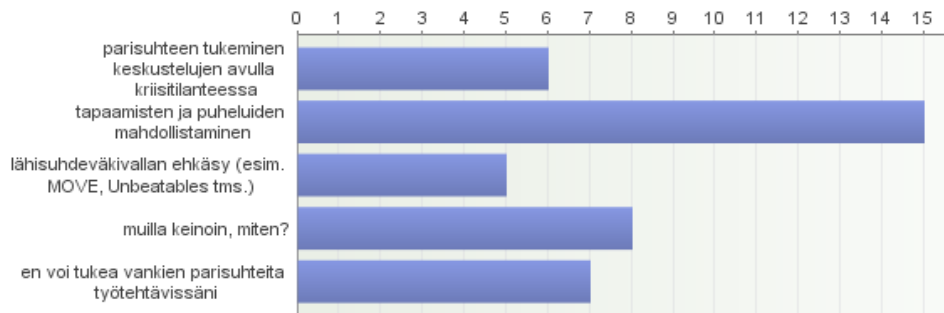
Henkilökunta näki vastuun ulkomaalaisen vangin yhteydenpidon järjestämisestä puheluihin ja esimerkiksi Skypen avulla olevan pääsääntöisesti sosiaalityöntekijällä tai erityisohjaajalla (KUVIO 13). Myös rikosseuraamuselimessä nähtiin useassa vastauksessa vaihtoehtona yhteydenpidosta vastaavaksi, kuten myös apulaisjohtaja, vartija, ohjaaja, pastori ja johtaja. Muina ammattiryhminä esiin nousi psykologit ja mahdollinen lapsi- ja perhetyöntekijä. Huomioitavina seikkoina erityisesti ulkomaalaisen vangin yhteydenpitomahdollisuuksien kehittämisessä tuotiin esiin tulkkipalvelujen tarve väärinkäytösten estämiseksi sekä lapsen henkilöllisyyden varmistamisen vaikeus.

KUVIO 13. Vastuu yhteydenpidon järjestämisestä ulkomaalaisten vankien ja kotimaassa olevien lasten välillä

8.3.5 Perhetyö parisuhteen ylläpitämiseksi

Lapsi- ja perhetyön linjauksissa (2013, 19) huomautetaan siitä, että vaikka linjaukset korostavatkin nimenomaisesti lapsiin liittyvää perhetyötä, on vankeusaikainen parisuhteiden ylläpito tärkeä osa vankilassa tehtävää perhetyön kokonaisuutta. Linjauksissa mainituista käytännön keinoista vangin parisuhteen tukemiseksi henkilökunta näkee eniten työtehtäviinsä liittyvänä yhteydenpidon mahdollistamisen (KUVIO 14). Muilla keinoilla parisuhdetta nähdään tuettavan kahdenkeskisin keskusteluin parisuhteeseen liittyen, palveluihin ohjauksella, vankeja koskevassa ja hallinnollisessa päätöksenteossa, välittämällä puolisolta tulleen viestin tai kuulumiset, tai antaa vangille mahdollisuuden soittaa, jos huoli on todellinen. Miltei yhtä moni käytti työssään toimintaohjelmia tai kriisiapua vangin parisuhteen tukena. Seitsemässä (23 %) vastauksessa ilmaistiin, ettei voi tukea vangin parisuhdetta missään omissa työtehtävissään.

KUVIO 14. Linjauksissa määritellyt työtehtävät vangin parisuhteen tukemiseksi

8.3.6 Henkilökunnan näkemyksiä linjauksista ja lapsi- ja perhetyön organisoinnista Helsingin vankilassa

Kyselylomakkeen viimeinen kysymys oli avoin, jossa vastaajat pystyivät vapaasti kertomaan ajatuksiaan lapsi- ja perhetyön linjauksiin liittyvistä asioista. Vangin perheen nähtiin helposti unohtuvan sekä organisaatiolta, työntekijöiltä että vangilta, ja perhetyö nähtiin yleisesti ottaen tärkeänä niin uusintarikollisuuden ehkäisyssä kuin inhimillisyydenkin kannalta. Lisäksi vankilan perhetyössä varsinkin lapsen ja vangin yhteisen ajan lisäämisessä tulisi kiinnittää huomiota siihen, että se todella on tarpeellista ja lapsen edun mukaista, eikä esimerkiksi sosiaalityöntekijän uskoman tarpeen tai voimaantulaiden linjausten vuoksi organisoitua.

Esiin nousi selkeä huomio siitä, että lapsi- ja perhetyön linjaukset eivät näy käytännön työtehtävissä. Vastauksissa ilmeni lapsi- ja perhetyön linjausten voimaan astumisen ja käytännön toteutuksen suunnittelun nurinkurisuus ja tarve kehittää vankilan perhetyötä käytännön tasolla linjausten mukaisiksi. Selkeää suunnitelmaa ja resursseja linjauksiin liittyen olisi tarvittu jo niiden suunnitteluvaiheessa. Linjausten koettiin jääneen nyt epämääräisiksi ”juhlapuheiksi”, ja tarkempia määritelmiä esimerkiksi vastuualueista koetaan tarvittavan edelleen kaksi vuotta linjausten voimaantulon jälkeen. Vaikka sekä tila-, että henkilöstöresurssipula koettiin todellisena ja turhauttavana haasteena linjausten toteuttamiseksi, nähtiin laajempien työnkuvien mahdollisesti tuovan uudenlaista mielekkyyttä omaan työhön. Koulutuksen, asennemuutoksen ja työtehtävien määrittelyn tarve nousi vahvasti esille. Lapsi- ja perhetyön kuuluminen jatkossa koko henkilökunnalle nähtiin hyvänä ajatuksena, mutta käytännön toteutuksen onnistumisen mahdolli-

suuksia pohdittiin monessa vastauksessa. Varsinainen lapsi- ja perhetyöntekijä nähtiin useassa vastauksessa ratkaisuna organisoituun lapsi- ja perhetyön linjausten toteuttamiseen Helsingin vankilassa.

9 YHTEENVETO

Kyselyn vastauksissa tuotiin esiin näkemyksiä käytännöntoteutuksesta Lapsi- ja perhetyön linjauksissa määriteltyihin vangin ja lapsen erilaisten tapaamisten valvontaan, niiden järjestelyihin sekä olemassa olevien tapaamistilojen käyttöön liittyen. Myös vankilassa tehtävän lapsi- ja perhetyön organisointiin eri ammattiryhmien välillä esitettiin käytännön ehdotuksia.

Tutkimustulosten mukaan Helsingin vankilan henkilökunta tarvitsee alalietulokoulutuksen kehittämisen lisäksi koulutusta lapsen kohtaamiseen ja mielipiteen kuulemiseen sekä lastensuojeluilmoituksen tekemiseen. Esimiehiä tulee kouluttaa, jotta lapsi- ja perhetyö saadaan osaksi mahdollisimman monen heidän alaisensa työnkuvaan. Lapsi- ja perhetyön toteuttamiseksi linjausten edellyttämällä tavalla Helsingin vankilassa tarvitaan koulutuksen lisäksi myös työtehtävien ja vastualueiden uudelleen organisointia.

Voimassaolevien lapsi- ja perhetyön linjausten tunteminen on oleellista, jotta niitä pystyttäisiin soveltamaan vankilan työtehtävissä ammattinimikkeestä riippumatta. Suurimmalle osalle vastaajista ei oltu linjausten miltei kahden vuoden voimassaoloaikana kirjattu lapsi- ja perhetyötä millään tavoin heidän työnkuviinsa, ja linjaukset tunnettiin enimmäkseen huonosti. Kyselyyn vastanneista vähemmistö koki työtehtävissään huomioivansa lapsen oikeuden tavata ja pitää yhteyttä vanhempaansa sen ollessa lapsen edun mukaista. Tämä voi selittyä sillä, että tyypillisesti vankilassa ajatellaan usein vangilla olevaa oikeutta, kun lapsen tapaamisessa merkittävää olisi huomioida nimenomaan lapsen oikeutta tavata vanhempaansa. Lapsen suojele kaikenlaista väkivaltaa vastaan on helppo ymmärtää vankilan kaltaisessa turvallisuuspainotteisessa ympäristössä, ja puolet vastaajista kokikin huomioivansa sen työtehtävissään jollain tapaa. Valvonnan tulisi myös Lapsi- ja perhetyön linjausten (2013, 23–37) mukaan kehittyä kohti laajempaa

lapsen edun huomioivaa työskentelyä liittyen esimerkiksi tapaamismahdollisuuksien monimuotoistamiseen.

Henkilökunta näki linjaustenmukaisen YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen huomioimisen vaihtelevasti, ja toi hyvin esiin näkökulmia linjauksissa korostuvaan lapsinäkökulmaan liittyen. Vastauksista ilmeni useita käytännön parantamishdotuksia lapsiystävällisiin tapaamisiin, lapsiystävällisiin tiloihin sekä lapsinäkökulman huomioimiseen käytännön työtehtävissä.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 18. ja 5. artiklojen mukaisesti vankilan henkilöstöllä on velvollisuus tukea vanhempaa lapsenkasvatustehtävässä vankeuden aikana. Suurin osa vastaajista ilmoittaa ottavansa tämän huomioon työtehtävissään. Tuloksen todentaessa selkeästi henkilökunnan positiivista suhtautumista vangin lapsenkasvatustehtävässä tukemiseen, voi siihen liittyvien työtehtävien päätellä olevan jokapäiväisiä. Tällaisia voivat olla esimerkiksi saatetun poistumisluvan tai puhelinyhteyden järjestäminen kotiin, kouluun tai muuhun lapseen liittyvään tahoon. Tuen tarjoaminen voi ilmetä monella eri työtehtävätasolla päätöksenteosta käytäntötoteutuksen järjestämiseen. Kuten Savolainenkin (2013, 32) tutkimuksessaan toteaa, vankeustuomion vaikutukset eivät rajoitu vain vankeustuomion keston, vaan ne alkavat jo ennen tuomiota, ja jatkuvat vielä tuomion päätyttyä. Lapsenkasvatustehtävässä tukeminen näyttäytyy siis laavassa mittakaavassa, johon Helsingin vankilan henkilökunta näyttäisi pyrkivän käytännön työtehtävätasolla vastaamaan.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3. artiklassa määritellään lapsen edun huomioiminen vankilan päätöksenteossa silloin, kun päätöksellä on jotakin vaikutusta lapseen. Yli puolet vastanneista ei näe tätä asiaa työtehtäviinsä kuuluvana, ja voikin olla, että päätöksenteolla käsitetään pääsääntöisesti esimiesvastuuseen kuuluvia vankien anomuksiin liittyviä seikkoja, kuten esimerkiksi perhetapaamis- tai kotiin kohdistuvat poistumislupapäätökset. Kuitenkin tulisi huomata, että myös muilla kuin hallinnollisia päätöksiä tekevillä virkamiehillä, esimerkiksi vartijoilla sekä kuntoutus-, koulutus- ja sosiaalisektorin työntekijöillä on jonkin verran valtuuksia harkita, kuinka toimia esimerkiksi yhteydenpidon mahdollistamisen ja lähestymiskieltojen selvittämisten suhteen. Näissäkin käytännön työtehtäviin liittyvissä päätöksenteoissa on yksittäisen virkamiehen otettava huomioon lapsen etu.

Jopa puolet vastaajista ei koe lapsen mielipiteen selvittämistä tämän iän ja kehitystason mukaisesti liittyvän työtehtäviinsä lainkaan, mikä luultavasti onkin realistinen näkemys. Helsingin vankilassa ei toistaiseksi ole ollut lapsen kuulemiseen liittyviä työtehtäviä hyvin satunnaisia valvotun koevapauden valmistelutapauksia lukuun ottamatta, mutta lasten kuulemiseen olisi kuitenkin valmistauduttava laajemmassa mittakaavassa. Lapsen kuulemista edellyttävät työtehtävät vaativat jatkossa vastuunjaon, prosessien sekä henkilöstön koulutuksen uudelleensuunnittelua.

Kyselyyn vastanneiden mukaan kuka tahansa vankilan työntekijä voi huomioda lapsinäkökulman työtehtävissään yksinkertaisimmillaan kiinnittämällä huomiota omaan asenteeseensa ja käyttäytymiseensä lasta kohdattaessa. Lapsen oikeuksien näkökulmasta olisikin tarpeellista varmistaa Helsingin vankilan henkilöstön koulutus lapsen kohtaamiseen. Asiassa on jo edistytty pyrkimyksellä liittää lapsi- ja perhetyö osaksi alalletulokoulutusta, mutta alalla jo kenties pitkäänkin olleiden valvontahenkilökunnan edustajien ja muiden virkailijoiden, kuten erilaisten ohjaajien lisäkoulutusta lapsi- ja perhetyöhön liittyen ei vielä linjausten edellyttämissä määrin ole.

Lapsi- ja perhetyön linjaukset määrittelevät vankiloiden tapaamistilojen ja -käytäntöjen lapsiystävällisyyden (2013, 23–27). Linjausten edellyttämät valvotut lapsi-vanhempitapaamiset tulisi henkilökunnan näkemyksen mukaan hoitaa Helsingin vankilassa pääsääntöisesti kameravalvotusti. Myös kunnan lastensuojelutyöntekijän suorittama valvonta nähtiin mahdollisena. Tämä voisi olla hyvä vaihtoehto, jonka soveltamista tulisikin harkita vankilan oman henkilöstöressurssipulan helpottamiseksi. Tuetuissa lapsi-vanhempitapaamisissa tulee linjausten mukaan olla mukana vankilan virkamies, ja henkilökunnan mukaan siihen soveltuisi parhaiten jokin muun ammattiryhmän kuin valvontahenkilöstön edustaja, pääsääntöisesti sosiaalityöntekijä tai vastaava. Yksin vankilaan saapuvan alaikäisen lapsen vastaanottaminen ja kuljettaminen tapaamiseen nähtiin yleisesti ottaen mahdollisena ainoastaan, jos saattajan yhteystiedot ovat saatavilla. Mahdolliseksi lapsen vastaanottajaksi mainittiin useimmiten vankilan sosiaalityöntekijä tai vastaava olettamuksena se, että sosiaalityöntekijöillä nämä yhteystiedot yleensä ovat saatavilla.

Vanhemman vankeus on lapselle usein kriisi jo pelkästään perheen sisäisen tukiverkon rikkoutumisen takia (Savolainen 2013, 37). Tämän vuoksi käytännön tuomista haasteista, kuten esimerkiksi kyselyn vastauksissa usein esiin nousseesta henkilöstöressurssi-

pulasta huolimatta olisi erilaiset tapaamiset tärkeää pyrkiä lapsen edun vuoksi toteuttamaan mahdollisimman rutiininomaisesti ja hyvin toimivasti.

Se, kuinka linjausten edellyttämiä erilaisia tapaamisia voidaan käytännössä toteuttaa, ei aina ole vankilan henkilökunnasta kiinni. Helsingin vankilassa sosiaalityötä tekeviä on neljä erilaisin työtehtäväpainotuksin, ja vastausten perusteella usein oletetaan lapsiin ja perheisiin liittyvien työtehtävien olevan automaattisesti heidän vastuullaan. Lapsen tapaamisten valmisteluun ja valvontaan liittyviä työtehtäviä voisi kuitenkin jakaa. Helsingin vankilan henkilöstön näkemysten mukaan vastuu yhteistyöstä lastensuojelun kanssa tulisi olla vankilan sosiaalityöntekijöillä, kun taas vastuu lähestymiskieltojen selvittämisestä kuuluisi rikosseuraamuselimiehille. Nykyisellään käytäntö on paljon tämän kaltainen, mutta näkemykseni mukaan lähestymiskieltojen ajantasaisen selvittämisen ja kirjaamisen käytännöt eivät vielä toimi aukottomasti.

Lapsi- ja perhetyön linjauksissa (2013, 26) esiteltyjä suljetun vankilan yön yli kestäviä tapaamisia Helsingin vankilan henkilökunta ei nähnyt realistisina tapaamistilojen soveltumattomuuden sekä perustoimintojen kuten esimerkiksi ulkoilun ja ruokahuollon järjestämisen ongelmallisuuden vuoksi. Myös valvonnan henkilöstöresurssit nähtiin haasteena. Yön yli kestävät tapaamiset voitiin nähdä mahdollisiksi avolaitosolosuhteissa tai vankilan ulkopuolella olevassa erillisessä tapaamistilassa, mutta ei Helsingin vankilan kaltaisessa suljetussa vankilassa. Yön yli kestävät perheen kanssa yhdessäolot nähtiinkin nykyisen käytännön mukaisesti olevan parhaiten hoidettavissa poistumisluvilla ja perheleireillä. Muhonen (2011) on pro gradu-tutkielmassaan kartoittanut omaisleireiltä saatavan tuen merkitystä vangeille sekä heidän omaisilleen. Tutkimustuloksissaan hän tuo Lapsi- ja perhetyön linjausten mukaisesti esiin, että perheen kanssa yön yli aikaa viettämällä vanki voisi luoda läheisempiä suhteita lapsiinsa ja totutella perheen yhteiseen arkeen.

Kyselyn vastaukset osoittavat, että Helsingin vankilan henkilökunnan mielestä valvomattomien tapaamistilojen käyttöä tulisi Lapsi- ja perhetyön linjausten (2013, 26, 35) mukaisesti lisätä. Vastauksista ilmenee, että tähän voidaan päästä lisäämällä tapaamisaikoja ja tihentämällä niitä, parantamalla tapaamisiin käytössä olevia tiloja sekä tehostamalla vankien tapaamishakemusten käsittelyä. Tapaamisten käytännön toteutukseen vaikuttavat Helsingin vankilan nykyiset heikot tilaresurssit, ja olemassa olevienkin tilojen kunnossapito jää vaillinaiseksi, jos linjausten määrittelemiä vastuuvirkailijoita ei jatkossa nimitä. Tapaamisten lisäämisen esteenä nähdään tilaresurssien lisäksi henkilös-

töresurssien riittämättömyys etenkin tapaamisten lieveilmiöiden, kuten lisääntyvän päihdevalvonnan tarpeen huomioimisessa.

Useimmin omaan työnkuvaan kuuluvaksi perhetyöhön liittyväksi työtehtäväksi nähtiin lastensuojeluilmoituksen tekeminen tarvittaessa. Lastensuojelulain (13.4.2007/417) viimeisintä uudistusta ajatellen Helsingin vankilan henkilökunnan asenne lastensuojeluilmoitusten tekemiseen on siis hyvä, mutta ristiriitaista tässä on se, että oman kokemukseni mukaan lastensuojeluilmoituksia vanki- ja tapaamismääriin nähden tehdään hyvin harvoin, ja pääsääntöisesti niitä ovat tehneet vankilan sosiaalityöntekijät ja vangit. Valvontahenkilöstön tekemiä lastensuojeluilmoituksia ei ole tullut työyhteisön sisäisissä keskusteluissa ilmi. Tämä voi johtua siitä käsityksestä, että virantoimituksessa ollessaan työntekijän on tehtävä ilmoitus omalla nimellään, josta taas tulee vankilaympäristössä selkeä turvallisuuteen liittyvä ongelma. Nieminen (2010, 45–46) tuo artikkelissaan esille valtioneuvoston tarkastajien vuoden 2006 kertomuksessa todetun, että vankila- ja lastensuojeluviranomaisten välisessä yhteistyössä oli tuolloin huomattavissa selkeitä puutteita. Tähän pyritään parhaillaan vastaamaan muun muassa vankilahenkilöstön lakimuuksiin keskittyvällä koulutuksella, jonka tulisi koskea vankilan koko henkilökuntaa valvontapuolta unohtamatta.

Henkilökunnan mukaan linjauksissa määritellyn perhetyöstä vastaavan virkailijan tehtävät voisivat olla vankilan sosiaalityöntekijän vastuulla. Vastuualueen sisältö on seikka-peräisesti määritelty lapsi- ja perhetyön linjauksissa (2013, 29), ja se on erittäin laaja. Perhetyöstä vastaavan tehtäviin kuuluu mm. edistää omassa yksikössään YK:n lapsen oikeuksien huomioimista, informoida henkilöstöä ja johtoa lapsiin liittyvistä asioista, suunnitella ja ylläpitää lapsiystävällistä ympäristöä ja vastata yksikön lapsi- ja perhetyön rutiineista, joita ovat: tietojärjestelmiin tehtävät kirjaukset, yhteistyö eri tahojen kanssa, perheenjäsenten välisen yhteydenpidon varmistaminen, lastensuojeluilmoitusvelvollisuuden toteuttaminen ja henkilöstön informointi lapsiystävällisestä näkökulmasta. Sen lisäksi henkilö osallistuu alueellisen perhetyön ja -leirien suunnitteluun sekä mahdollisten vankilan omien perheleirien valmisteluun, sekä hänen tulee jakaa koko henkilöstölle tietoa perhetyöstä. Edellä kuvatut vastuutyötehtävät eivät resurssipulan vuoksi voine ainakaan kirjaimellisesti toteutua käytännön tasolla yhden sosiaalityöntekijän toimesta. Helsingin vankilassa perhetyön vastuualuetta voitaisiin jakaa esimerkiksi tehostamalla moniammatillista yhteistoimintaa ja organisoida vankilan perhetyöryhmätoiminta entistä tehokkaammin.

Useissa vastauksissa tuli esiin vankilan lapsi- ja perhetyöntekijän tarve, vaikkei sellaista virkaa Helsingin vankilassa eikä koko Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella ole. Tämän hetken haasteena on se, kuinka hoitaa linjausten edellyttämät tehtävät ja vastuut esimerkiksi yhteistyöllä tai jollain tavoin kiertävällä vastuunjaolla. Jos ja kun varsinaista perhetyöntekijän virkaa ei Helsingin vankilaan perusteta, on vastuutehtävät hoidettava perustyön lisänä. Vastuualueet ovat niin laajat, että Helsingin vankilan kokoisessa vankilassa se vaatii yhteistoimintaa ja huolellisesti organisoitua työnjakoa. Henkilökunnan mielipiteen mukaan vankilan sosiaalityöntekijä tai vastaava voisi hoitaa ko. tehtäviä.

10 POHDINTA

Lapsi- ja perhetyön linjausten käytännön soveltamisen ongelmiin ja muutostarpeisiin tullaan onneksi vastaamaan lakimuutoksilla. Vankeutta koskevan lainsäädännön muutoksissa käsitellään muun muassa juuri Lapsi- ja perhetyön linjauksien sisältämiä vankien tapaamisia ja viestintää koskevia asioita. Hallitus on huhtikuussa 2014 antanut eduskunnalle esityksen HE 45/2014 vp, jossa vangin tapaamisia koskevia säännöksiä esitetään uudistettaviksi ja tapaamisten valvontaa koskevia säännöksiä selvennettäviksi. Vangin vanhemmuuteen liittyvä myönteinen esitys on, että vangin ja hänen alle 15-vuotiaan lapsensa tapaamisolosuhteita tulee parantaa luomalla vankiloihin nimenomaan lapsen tapaamiseen soveltuvat tilat. Myös sähköisen viestinnän valvontaa koskevia säädöksiä ehdotetaan täsmennettäväksi esimerkiksi sähköisen viestinnän suhteen. Sähköpostin käytöllä voitaisiin mahdollistaa vangin ja hänen perheensä ja lastensa välinen yhteydenpito ja samalla sillä tuettaisi vangin yhteiskuntaan integroitumista. Myös videoyhteyden välityksellä tehtävää yhteydenpitoa suositellaan. Teknologian hyödyntämisen mahdollistaminen vankiloissa olisi tärkeää erityisesti ulkomaalaisten ja pitkän välimatkan päässä asuvien perheiden ja lasten yhteydenpidon tukemiseksi. (Mohell 2014, 30–31.) Lakimuutokset tulevat voimaan 1.5.2015 (Eduskunta i.a). Vankiloissa on ryhdyttävä toden teolla miettimään, kuinka perhetyötä ja siihen liittyviä seikkoja lainmukaisesti käytännön tasolla voi uudistaa. Teknologian hyödyntäminen vankien perheyhteyksien tukemisessa vaatinee ainakin Helsingin vankilassa investointeja, jotka opinnäytetyötut-

kimuksen tekohetkellä vaikuttavat rikosseuraamusalan säästöpainneiden vuoksi nähdäkseni epävarmoilta.

Enroos (2008, 141–142) esittää tutkimuksessaan edellytyksiä vankeinhoidon perhetyölle, jolle ominaista on turvallisuusajattelun ja perhemyönteisyyttä puolustavan keskustelun tasapainottelu. Kun pyrkimyksenä on huomioida vankilassa lapsi- ja perhetyön linjausten mukaisesti lapsen tilanne ja samanaikaisesti lastensuojelulain mukainen lapsen etu, ollaan uusien haasteiden edessä. Enroos painottaa henkilökunnan koulutusta, vankilan ja lastensuojelun yhteistyön kehittämisen tarvetta sekä ohjeita lapsen edun arvioimiseksi.

Edellä mainittuja seikkoja nousi esiin myös Helsingin vankilan henkilökunnan näkemyksistä. Kyselyn vastauksista oli huomattavissa erilaisia lapsi- ja perhetyön linjauksiin liittyviä koulutustarpeita. Lapsen kuulemista edellyttävät työtehtävät vaativat oikein suunnattua täydennyskoulutusta varsinkin valvontahenkilöstölle, mutta myös niille, joiden sosiaali- tai kuntoutuspuolen pohjakoulutus ei tarjoa spesifiä tietotaitoa lapsen mielipiteen selvittämiseksi (lastensuojelullinen koulutus). Myös lapsen kohtaamiseen tulisi järjestää koulutusta etenkin valvontahenkilöstölle, koska vartijat ovat henkilökuntaryhmää, joka on paljon tekemisissä vankien perheiden kanssa myös vankilan ja virastotyöajan ulkopuolella. Lastensuojeluilmoituksen tekemiseen tarvitaan täydennyskoulutusta, jotta lapsen edun toteutuminen vankilassa voidaan lain edellyttämällä tavalla taata, ja erityistä esimiehille suunnattua työnkuvien yksilölliseen muokkaamiseen liittyvää koulutusta tarvitaan lapsi- ja perhetyön saamiseksi osaksi mahdollisemman monen työnkuvaa. Kuntoutus-, koulutus ja sosiaalihenkilöstön, mutta erityisesti vartijapuolen vastausten perusteella esiin nousi tarve lapsi- ja perhetyön linjauksien ottamiseksi yhdeksi kokonaisuudeksi sekä alalletulo- että täydennyskoulutustarjonnassa, koska muutoin ne eivät näytä siirtyvän käytännön työtehtäviin. Se, olisiko vankilassa jo työskentelevän henkilökunnan lapsen kohtaamiseen kouluttaminen aluevankiloiden, esimiesten vai kenties linjauksissa esitellyn perhetyön vastaavan virkailijan tehtävä, vaatii sekä vankilan sisäistä että alueellista suunnittelua ja resurssien uudelleen kartoittamista.

Tutkimukseen vastanneiden lukumäärä voi vankilan koko henkilöstön määrään verrattua vaikuttaa pieneltä, mutta yleisesti ottaen saatujen vastausten määrään ja laatuun voi olla tyytyväinen. Suurin osa kyselyyn vastanneista työskentelee vankilan kuntoutus-, koulutus- ja sosiaalsektorilla, ja heidän kohdallaan aiempi ammatillinen kosketuspinta lapsi- ja perhetyöhön on voinut helpottaa kyselyyn vastaamista. Vartijat olivat vastan-

neissa aliedustettuina. Vastaamatta jättäneet valvontapuolen edustajat eivät kenties kokeneet perhetyöhön liittyvää aihealuetta omakseen tai millään lailla omaan työnkuvaansa kuuluvaksi – kuten työnjaon vankeinhoidossa onkin perinteisesti nähty olevan. Esimiesasemassa olevien vastausedustusta pienentää se, että pelkästään hallinnollisessa esimiesasemassa työskentelevät eivät luultavasti ole vastanneet. Suurin osa vankilan esimiesasemassa työskentelevistä on vartijoiden esimiehinä työskenteleviä rikosseuraamisesimiehiä, jotka myöskin jättivät suurelta osin vastaamatta. Vastaajista suurin osa oli työskennellyt rikosseuraamusalalla yli 15 vuoden ajan, joten pitkän työkokemuksen voi nähdä madaltaneen kyselyyn osallistumiskynnystä.

Vastausmäärään vaikuttaa myös se, ettei kyselyn aihealuetta tunneta tarpeeksi hyvin. Aloitin opinnäytetyöni ideoinnin tammikuussa 2014 eli miltei vuoden kuluttua Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjausten julkistamisesta. Tuolloin linjaukset eivät kokemukseni mukaan vielä juurikaan näkyneet Helsingin vankilan käytännön työssä, eivätkä olleet nousseet työyhteisössämme yleisten keskusteluiden aiheeksi. Suurin osa vastanneista vanginvartijoista ei tuntenut linjauksia kyselytutkimuksen aikaan, eli vielä puolitoista vuotta linjausten julkaisemisen jälkeen. Kuntoutus-, koulutus- ja sosiaalisektorin työntekijöistä puolet vastasi tuntevansa linjaukset hyvin ja puolet huonosti, joka nostaa esiin täydennyskoulutuksen tarpeen myöskin sosiaalisektorilla. Esimiehet ovat avainasemassa sisällyttämässä lapsi- ja perhetyötä osaksi alaistensa työnkuvia, joten heidän tuntemuksensa lapsi- ja perhetyön linjauksista olisi tärkeää, vaikkakaan vastausten perusteella linjauksia ei esimiestasolla juurikaan tunnettu.

Olen työskennellyt vankilan sosiaalityössä melko kauan, mutta tutkimusaiheeni eli Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjaukset ovat suhteellisen uusi ja omaakin työtäni määrittelevä asia. Keskushallintoyksikön erityisasiantuntijalta ja muiden vankiloiden sosiaalityöntekijöiltä saamani tiedon mukaan lapsi- ja perhetyön linjaukset eivät vielä juuri ole tunnettuja muissakaan vankiloissa. Wikgren (2011, 19) tuo tutkimuksensa tuloksina esiin sen, että kun lapset ovat vankilaympäristössä konkreettisesti läsnä ja näkyvät huomioonotettavina henkilöinä vankityössä, herättävät he samalla ristiriitaisia tunteita vankiloiden työntekijöissä. Jatkossa haasteeseen olisikin hyvä vastata alueellisilla tasoilla miettien, kuinka lapsi- ja perhetyön linjauksia saadaan tunnetuiksi Suomen jokaisessa vankilassa.

Tarve erillisten vastuuvirkailijoiden nimeämiseen nähtiin suurena, mutta nykyisillä taloudellisilla resursseilla se on varmasti haasteellista. Linjausten määrittelemien vastuu-

virkaileijoiden nimeäminen ei kuitenkaan välttämättä vaatisi kovin massiivista koulutuksellista panostusta. Esimerkiksi tapaamistilojen ja niissä olevien tarvikkeiden ja lelujen kunnosta ja hankinnoista vastaavaksi virkaileijaksi ehdotettiin enimmäkseen vankilan sosiaalityöntekijää, mutta myös siivojaa, joka toisaalta voikin tuntua tilojen kunnosta vastaavana ammattilaisena johdonmukaisemmalta kuin esimerkiksi koulutettu sosiaalityöntekijä, ohjaaja tai vartija.

Vankilan perhetyöryhmän toiminnan kehittäminen on mielestäni keino, jolla voisi tehostaa Helsingin vankilan perhetyötä. Koska varsinaisen perhetyöntekijän viran perustaminen ei taloudellisen tilanteen eikä linjaustenkaan (2013, 28–29) mukaan Etelä-Suomen aluevankilan alueella ole mahdollista, täytyisi perhetyön vastuutehtävä suunnitella ja muokata Helsingin vankilan toimintoja tukevaksi.

Päättyessänii tutkia opinnäytetyössäni pelkästään kuntoutus-, koulutus- ja sosiaalisektorin sijaan koko vankilan henkilökuntaa, oli tarkoituksenani tiedon keräämisen ohella samalla myös levittää tietoa Lapsi- ja perhetyön linjauksista koko henkilökunnan keskuuteen. Toivon mukaan kysely ja siihen vastaaminen herätti henkilökunnan joukossa keskustelua ja lisäsi tietoa lapsi- ja perhetyön linjausten olemassaolosta ja niiden sisällöstä.

LÄHTEET

- Aarnio, Jorma; Gangnuss, Danila; Junkkari, Tuomo; Koskue, Sari; Lauerma, Hannu; Lautamäki, Jukka; Puusaari, Merja; Tamminen, Heli; Viikki-Ripatti Sari & Vartiainen, Heikki 2014. Itsemurhien ehkäisy ja kiireellisen hoidon tarpeen arviointi rikosseuraamusalalla. Opas. Rikosseuraamuslaitos 2014.
- Duwe, Grant & Clark, Valerie 2012. The Importace of Social Support for Prisoner Reentry: The Effects of Visitation on Offender Recidivism. *Corrections Today*. Apr/May 2012, Vol. 74 Issue 2, 46 – 50.
- Eduskunta i.a. Valtiopäiväasiat. Viitattu 15.4.2015.
<http://www.eduskunta.fi/valtiopaivaasiat/he+45/2014>
- Ekholm, Ulla 2014. Vertaistuen puutteeseen syntyi Vankien Omaiset VAO ry. Teoksessa Lindström, Janika & Kumlander, Kimmo (toim.) Auttamista, vaikuttamista, asiantuntemusta. Järjestöjen monet roolit kriminaalityössä. Humanistinen ammatikorkeakoulu. Sarja F 25, 119–135.
- Enroos, Rosi 2008. Vankila lapsuudessa - lapset vankilassa. Tutkimus lapsista, joiden elämää äidin vankeus värittää. Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2008. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Enroos, Rosi 2012. Perhe vankeinhoidon arviointikäytäntöjen ja moraalisen järjelyn kohteena. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järjely & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 45-74.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino
- Forssén, Katja; Laine, Kaarina & Tähtinen, Juhani 2002. Hyvinvoinnin tekijät ja uhat lapsuudessa. Teoksessa Juhila, Kirsi; Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Kopijyvä Oy, 81-104.
- HE 45/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle vankeutta ja tutkintavankeutta koskevan lainsäädännön muuttamiseksi. Viitattu 30.1.2015.
<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140045.pdf>

- Heikkilä, Tarja 2004. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2003. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Järvinen, Ritva; Lankinen, Aila; Taajamo, Terhi; Veistilä, Minna & Virolainen, Arja 2012. Perheen parhaaksi, perhetyön arkea. Helsinki: Edita.
- Karsikas, Vuokko 2014. Polku vapauteen – psykososiaalisen tuen kehittyminen ja rooli vankeinhoidon yhteiskunnallisessa tehtävässä. Teoksessa Linderborg, Henrik; Suonio, Mari & Lassila, Tytti (toim.) Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014. Helsinki: Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 91-112.
- Kaurala, Marjatta 2009. Mitä kuuluu vangin läheisille? Sosiaalisen tilanteen kartoitus. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Monisteita 3/2009.
- Kostiainen, Riikka 2014. Järjestöjen panos rikollisuuden ehkäisemisessä tärkeä. Haaste. Asiantuntevasti rikosentorjunnasta ja kriminaalipolitiikasta. 1/2014, 8-12.
- Kriminaalihuollon tukisäätiö i.a. Rikosseuraamusasiakkaan läheistyön verkosto. Viitattu 30.1.2015. http://www.krits.fi/fin/palvelut/ehja_perhe_toiminta/rikosseuraamusasiakkaan_laheistyön_verkosto/.
- Laakso, Riitta 2012. Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lastenkodissa. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 25–44.
- Lapsiasiainneuvottelukunnan aloite vankiperheiden lasten oikeuksien huomioimisesta. 14.3.2011. Viitattu 1.12.2014. <http://www.lapsiasia.fi/nyt/aloitteet/aloite/-/view/1556908>
- Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2014. Eriarvoistuva lapsuus. Lasten hyvinvointi kansallisten indikaattoreiden valossa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2014:3.
- Lapsi- ja perhetyön linjaukset. Rikosseuraamuslaitos 2013. Viitattu 6.10.2014. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6G5krDHMF/Lapsi- ja_perhetyön_periaatteet .pdf.

Lastensuojelulaki 2007/417, 13.4.2007. Viitattu 1.12.2014.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lehto, Juhani; Kananoja, Aulikki; Kokko, Simo & Taipale, Vappu 2001. Sosiaali- ja terveydenhuolto. Helsinki: WSOY.

Litmanen, Irene; Liukkonen, Marjo; Hynninen, Miika & Lindström, Janika (toim.) 2013. FLIP – Family Learning in Prison. Perhetyön hyvät käytännöt. Grundtvig-oppimiskumppanuushanke. Projektiraportti. Helsinki: Helsingin vankilan kirjapaino.

Mohell, Ulla 2014. Vankeuslainsäädäntöön useita täsmennyksiä. Haaste. Asiantuntevasti rikosentorjunnasta ja kriminaalipolitiikasta. 2/2014, 30–31.

Muhonen, Annika 2011. Omaisleireiltä saatavan tuen merkitys vangeille ja heidän omaisilleen. Tampereen yliopisto. Sosiaalitutkimuksen laitos. Pro gradu-tutkielma.

Nieminen, Liisa 2010. Lapset vankilassa – toteutuuko lapsen etu? Oikeus 2010 (39), 1: 45-49.

Nätkin, Ritva & Vuori, Jaana 2007. Perhetyön tieto ja kritiikki. Johdanto perhetyön muuttuvaan kenttään. Teoksessa Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 7-38.

Perhe muurin toisella puolella 2003. Työryhmän mietintö. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Pietilä-Hella, Riitta 2010. Tuntemattomista vertaistuttaviksi. Esikoisäitien ja –isien perhevalmennusprosessi Espoon uudentyyppisessä perhevalmennuskokeilussa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. A Tutkimuksia 29. Tampere: Juvenes Print Oy.

Pösö, Tarja 2012. Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaranieniemi, Leena (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 75–97.

Raninen, Janne 2013. Isänä vankilassa. Vanhemmuus vankilassa ja sen vaikutus lapsiin. Tampere: Mediapinta.

- Rikosseuraamusalan koulutuskeskus 19.11.2013. Rikosseuraamusalan tutkinto. Opinto-opas 2014-2015. Viitattu 2.12.2014.
http://www.rskk.fi/material/attachments/rskk/rskktiedostot/hg5ZCqQZL/Rikosseuraamusalan_tutkinto OPS_2014_15.pdf
- Rikosseuraamuslaitoksen määräys 12/004/2012. 27.11.2012. Viitattu 1.12.2014.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/rikosseuraamuslaitoksenarviointikeskustentoimintadnro360042010.html>
- Rikosseuraamuslaitos tiedottaa 6.3.2013. Viitattu 6.10.2014, Risen uudet lapsi- ja perhetyön linjaukset.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset/2013/04/museovirastosaavankejaavuksiolavinlinnanmuurienkorjaukseen.html>
- Ryynänen, Hanna-Kaisa & Suomela, Maarit 2011. Lähelle. Selvitys yhteydenpitokäytännöistä ja niiden mahdollisista esteistä vankien ja heidän läheistensä välillä. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 1/2011.
- Sassi, Tarja & Huhtimo, Petra (toim.) 2006. Kun perhe lusii. Opas vapaudessa rikostaustaisten henkilöiden ja heidän perheidensä kanssa toimiville. Kriminaalihuollon Tukisäätiö. Oppaita 1/2006.
- Sassi, Tarja & Huhtimo, Petra 2009. ”Koettiin olevamme se perhe...” Ehjä Perhe – Vankiperheiden vertaisryhmätoiminnan arviointi. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Monisteita 1/2009.
- Savolainen, Vilja 2013. Vankeuden värittävä elämä. Vanhemman vankeustuomio osana lapsuutta. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Yhteiskuntapolitiikka. Pro gradu-tutkielma.
- Scharff-Smith, Peter & Gampell, Lucy (toim.) 2011. Children of imprisoned parents. ©The Danish Institute of Human Rights, European Network for Children of Imprisoned Parents, University of Ulster and Bambinisenzasbarre. Skive: Handy-Print A/S.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Toimiva lapsi ja perhe. Lapset puheeksi – kun vanhemmalla on mielenterveyden ongelmia. Manuaali ja lokikirja. © Tytti Solantaus. Viitattu 6.10.2014.

http://www.thl.fi/attachments/kasvunkumppanit/tlp/Lp_manuaali_ja_lokikirja_kun_vanhemmalla_on_mtr_ongelmia_13112013.pdf

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Valli, Raine 2001. Johdatus tilastolliseen tutkimukseen. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Vankeuslaki 2005/767, 23.9.2005. Viitattu 1.12.2014.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>

Vankien Omaiset VAO ry 2012. Päivä kerrallaan -Opas läheiselle ja rangaistustaan suorittavalle. Helsinki: Painotalo Picaset Oy

Vidén, Sari 2007. Ammattilaisten neuvot vanhemmille. Teoksessa Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim.). Perhetyön tieto. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 106-127.

Vilkkä, Hanna 2007. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Wikgren, Jaana 2011. Kuka suojelee lasta vankilassa? Ensi- ja turvakotien liiton työpapereita 5. Viitattu 19.4.2015. http://www.e-julkaisu.fi/ensi_ja_turvakotien_liitto/tyopaperit/kuka_suojelee_lasta_vankilassa/

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (LOS). Viitattu 6.10.2014. http://www.lapsiasia.fi/lapsen_oikeudet/sopim_usteksti

LIITE 1: KYSELYLOMAKKEEN SAATEKIRJE

Hyvä kollega,

Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjaukset on julkaistu helmikuussa 2013. Niissä esitetään linjaustyöryhmän kanta ja ehdotukset vankeinhoidossa valtakunnallisesti toteutettavaan perhetyöhön. Niissä on esitetty lapsi- ja perhetyön olevan jatkossa vankilan koko henkilökunnan tehtävä. Linjauksissa otetaan kantaa vartijoiden työnkuvan muuttamiseen lapsinäkökulman huomioivaksi, ja lisäksi niissä on määritelty kaksi uutta vastuualueita vankiloiden perhetyön toteuttamiseen liittyen.

Olen työskennellyt Helsingin vankilassa sosiaalityön erityisohjaajana vuodesta 2001 lähtien. Tällä hetkellä opiskelen Diakonia-ammattikorkeakoulussa sosionomi YAMK-tutkintoa suuntautumisenani Päätteet ja syrjäytyminen. Opintoihin liittyvän opinnäyte-työni tarkoituksena on selvittää, kuinka hyvin Helsingin vankilan henkilökunta tuntee lapsi- ja perhetyön linjaukset. Kokemukseni mukaan linjaukset eivät vielä näy kovin-kaan hyvin vankilan arjessa, ja tämän vuoksi haluan kartoittaa henkilökunnan näkemyk-siä liittyen linjausten soveltamiseen vankilan käytännön työssä.

Henkilökunnan äänen esiintuominen on tärkeää. Vastaathan kyselyyn, jotta voin katta-vasti koota henkilökunnan näkemyksiä ja ehdotuksia siitä, kuinka lapsi- ja perhetyön linjauksia voisi Helsingin vankilassa toteuttaa. Vastauksesi on arvokas, vaikkot tuntisi linjauksia entuudestaan. Vastaaminen kestää noin 10 minuuttia, eikä se edellytä etukä-teisperehtymistä linjauksiin.

Vastaukset ovat nimettömiä, ja valmiissa työssäni ei voi tunnistaa yksittäisiä vastaajia.

VASTAUKSET VIIMEISTÄÄN 16.10.2014.

Kiitos!

Minulta saat tarvittaessa lisätietoa sekä lapsi- ja perhetyön linjauksiin, että kyselyyn liit-tyen. Alla linkki, jos haluat tutustua linjauksiin.

http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6G5krDHMF/Lapsi-_ja_perhetyon_periaatteet_.pdf

terveisin,

erityisohjaaja Marjo Liukkonen, p. 029 568 2020

huomioitava ensimmäiseksi lapsen etu silloin, kun päätöksellä on jotakin vaikutusta lapseen."

e) "Rikosseuraamuslaitoksessa tehtävissä päätöksissä on otettava huomioon lapsen mielipide hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti."

☐☐☐☐☐☐

LAPSI- JA PERHETYÖN LINJAUSRYHMÄN ESITYKSET LAPSIYSTÄVÄLLISISTÄ TAPAAMISISTA

5.

Linjaus: "Vankilassa tulee olla erityiset tilat alaikäisille lapsille tarkoitettuihin **valvottuihin vanhempi-lapsi-tapaamisiin**, joissa koskettaminen on sallittua." *

Lapsi- vanhempi-tapaamistiloissa valvonta tulisi hoitaa

☐

kameravalvontana

☐

välittömänä valvontana vartijan toimesta

☐

mahdollisen lastensuojelun työntekijän valvonnassa

☐

muutoin, miten?

☐

_____

6.

Linjaus: "Vankilassa tulee järjestää tarvittaessa, esim. vangin ja lapsen pitkän erossaolon tai vanhempien ristiriitojen vuoksi **ns. tuettuja lapsi-vanhempi-tapaamisia**, joissa on mukana vankilan virkamies." *

Kenen tulisi vastata tuetun tapaamisen valvonnasta?

☐

vartijan

☐

rikosseuraamusesimiehen

☐

muun vankilan ammattiryhmän edustajan, kenen?

☐

_____

7.

Linjaus: "Valvomattomia tapaamisia myönnettäessä on otettava huomioon lapsen etu. Valvomattomien tapaamisten ja valvottujen lapsitapaamisten suunnitteluvaiheessa on tehtävä tarvittavaa yhteistyötä kunnan lastensuojelun kanssa." *

Kenen tulisi olla vankilasta yhteydessä lastensuojeluun ennen valvomattomia tai valvottuja lapsi-vanhempitapaamisia?

☐

tapaamisen esittelevä virkamies, esim. rikosseuraamusesimies

☐

tapaamisen myöntävä virkamies, esim. apulaisjohtaja

☐

tapaamisen valvova virkamies, esim. osaston vartija

☐

vankilan sosiaalityöntekijä

☐

muu vankilan ammattiryhmän edustaja, kuka?

☐

_____

8.

Linjaus: "Ennen tapaamista on selvitettävä lähestymiskiellot, myös vanhentuneet." *

Kenen tulisi vastata lähestymiskieltojen selvittämisestä

ennen valvomattomia tai valvottuja lapsi-vanhempitapaamisia?

☐ tapaamisen esittelevä virkamies, esim. rikosseuraamusesimies

☐ tapaamisen myöntävä virkamies, esim. apulaisjohtaja

☐ tapaamisen valvova virkamies, esim. osaston vartija

☐ vankilan sosiaalityöntekijä

☐ muu vankilan ammattiryhmän edustaja, kuka?

☐

_____

9.

Linjaus: "Valvomattomien tapaamistilojen käyttöä on lisättävä mahdollisuuksien mukaan, jotta lapsella on mahdollisuus päästä tapaamaan vanhempansa mahdollisimman usein." *

Miten Helsingin vankilassa voitaisiin lisätä valvomattomien tapaamistilojen käyttöä?

_____

_____

_____

10.

Linjaus: "Suljetussa laitoksessa tulee harkita mahdollisuutta järjestää yön yli kestäviä tapaamisia." *

Mitä yön yli kestävät tapaamiset Helsingin vankilassa edellyttäisivät?

_____

_____

_____

11.

Linjaus: "Lapsen, lähinnä kouluikäisen, on voitava tulla tapaamaan vanhempansa yksin valvomattomaan tai lapsi-vanhempi-tapaamiseen silloin, kun se on lapsen edun mukaista (esimerkiksi lastensuojelun puollon perusteella). Tällöin lapsen vastaanottamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota mm. portilta tapaamistilaan ja takaisin saatettaessa." *

Kuinka tapaamiseen yksinsaapuvan lapsen vastaanottaminen ja kuljetus tapaamistilaan tulisi järjestää?

☐ vangin osastolla työskentelevä vartija ottaa lapsen vastaan ja kuljettaa tapaamistilaan

☐ vangin osastolla työskentelevä rikosseuraamusesimies ottaa lapsen vastaan ja kuljettaa tapaamistilaan

☐ vankilan virkailija ei voi ottaa vastuulleen yksintulevaa alaikäistä lasta, paitsi jos tapaamisen jälkeen noutamaan tulevan saattajan yhteystiedot ovat saatavilla

☐ lapsen vastaanottamisesta ja kuljetuksesta vastaa vankilan muun ammattiryhmän edustaja, mikä?

☐

_____

12.

Linjaus: "Valvomattomien tapaamistilojen sisustuksessa on otettava huomioon lapsiystävällisyys ja lapsen etu." *

Ovatko seuraavat linjauksissa määritellyt yksityiskohdat otettu huomioon Helsingin vankilan tapaamistiloissa?

kyllä ei en tiedä

"Tilojen sisustuksessa on käytetty lapsille tarkoitettua kuvitusta"

☐ ☐ ☐

"Tilojen sisustukseen kuuluu leluja ja piirustusvälineitä"	☐	☐	☐
"Lelut ja kirjat ovat kunnossa ja puhtaita"	☐	☐	☐
"Tilojen varustuksessa on huomioitu eri-ikäiset lapset"	☐	☐	☐
"Valvomattomissa tapaamistiloissa ei ole sänkyä"	☐	☐	☐
"Tapaamistilat ovat lähellä sisäänkäyntiä"	☐	☐	☐

13.

Linjaus: "Tapaamiseen tulevien lasten kohtaamisessa on otettava huomioon lapsinäkökulma, ja heidät tulee kohdata ikä huomioon ottaen." *

Kuinka voit ottaa huomioon lapsinäkökulman työtehtävissäsi Helsingin vankilassa?

LAPSI- JA PERHETYÖN LINJAUSRYHMÄN ESITYS TEHTÄVÄNJAOSTA VANKILASSA

Linjauksissa määritellään vankiloiden lapsi- ja perhetyön organisointi, tehtävänjako ja vastuualueet.

14. Lapsi- ja perhetyö vartijan toimenkuvassa. Kerro mielipiteesi kustakin kolmesta alla olevasta linjauksesta. *

	1 Täysin samaa mieltä	2 Jonkin verran samaa mieltä	3 Jonkin verran eri mieltä	4 Täysin eri mieltä	5 En osaa sanoa
a) "Vartijoiden työnkuvaa ollaan kehittämässä. Kehittämisessä tulee huomioida lapsi- ja perhetyö vartijan toimenkuvassa."	☐	☐	☐	☐	☐
b) "Käytännössä vartijat ovat vankilassa niitä henkilöitä, jotka ovat eniten tekemisissä vankien perheenjäsenten kanssa,"	☐	☐	☐	☐	☐
c) "Myös vartijat tulee kouluttaa lapsiystävällisen tarkastuksen tekemiseen ja lapsen kohtaamiseen."	☐	☐	☐	☐	☐

15. Missä työtehtävissä vartija voi tehdä perhetyötä? Voit valita useita vaihtoehtoja. *

- ☐ tapaamisten valvonnassa
- ☐ saatettujen poistumislupien yhteydessä
- ☐ perheleireillä
- ☐ vankilan portilla tarkastustoiminnassa/vierailijoiden vastaanotossa
- ☐ tekemällä lastensuojeluilmoituksen
- ☐ muissa työtehtävissä, missä?
- ☐ _____
- ☐ vartija ei tee perhetyötä missään työtehtävissä

16. Mitkä seuraavista linjauksissa luetelluista perhetyön tehtävistä kuuluvat sinun työtehtäviisi? Voit valita useita vaihtoehtoja. *

- ☐ lastensuojeluilmoituksen tekeminen tarvittaessa
- ☐ lapsen kohtaaminen
- ☐ yhteydenpidon mahdollistaminen
- ☐ yhteistyö esim. lastensuojelun, sijaisperheen tai vangen vanhempien kanssa
- ☐ vankilan perheleirien suunnittelu ja/tai osallistuminen niille
- ☐ perhesuhteissa opastaminen ja ohjaaminen
- ☐ arjen taitojen opettaminen
- ☐ palveluohjaus siviilitoimijoiden piiriin
- ☐ muissa työtehtävissä, missä?
- ☐ _____
- ☐ perhetyö ei liity mihinkään työtehtäviini

17. Linjausten mukaan lapsi- ja perhetyö on kirjattava useamman henkilön työnkuvaan, myös vartijoiden. *

Linjausten julkaisemisen (helmikuu 2013) jälkeen on esimies-alais- tai kehityskeskusteluissa työnkuvaani jollain tavoin kirjattu lapsi- ja perhetyö.

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei
- ☐ Lapsi- ja perhetyö on kuulunut työnkuvaani jo aiemmin

18. Lapsi- ja perhetyön linjauksissa on määritelty vankilan perhetyöstä vastaavan virkailijan työnkuva: *

"Perhetyöstä vastaavan tehtäviin kuuluu mm. edistää omassa yksikössään YK:n lapsen oikeuksien huomioimista, informoida henkilöstöä ja johtoa lapsiin liittyvistä asioista, suunnitella ja ylläpitää lapsiystävällistä ympäristöä ja vastata yksikön lapsi- ja perhetyön rutiineista, joita ovat: tietojärjestelmiin tehtävät kirjaukset, yhteistyö eri tahojen kanssa, perheenjäsenten välisen yhteydenpidon varmistaminen, lastensuojeluilmoitusvelvollisuuden toteuttaminen ja henkilöstön informointi lapsiystävällisestä näkökulmasta. Sen lisäksi henkilö osallistuu alueellisen perhetyön ja -leirien suunnitteluun sekä mahdollisten vankilan omien perheleirien valmisteluun. Perhetyön vastuuhenkilön tulee jakaa koko henkilöstölle tietoa perhetyöstä."

Minkä ammattiryhmän edustaja voisi toimia perhetyöstä vastaavana virkailijana Helsingin vankilassa?

- ☐ apulaisjohtaja
- ☐ johtaja
- ☐ rikosseuraamusiesimies
- ☐ vartija
- ☐ sosiaalityöntekijä, erityisohjaaja
- ☐ ohjaaja
- ☐ pastori
- ☐ muu ammattinimike, mikä?
- ☐ _____
- ☐ mielestäni ko. työnkuva ei tarvita Helsingin vankilassa

☐ ko. tehtävän hoitamiseksi tarvittaisiin erikseen siihen palkattu virkailija

19. Lapsi- ja perhetyön linjauksissa on määritelty vankilan tapaamistiloista vastaavan virkailijan työnkuva: *

"Tapaamistiloista vastaavalle virkailijalle kuuluu vastuu laitoksen tapaamistilojen kunnossapidosta, sekä lelujen ja muiden tarvikkeiden kunnosta huolehtimisesta ja uusien hankinnasta."

Minkä ammattiryhmän edustaja voisi toimia tapaamistiloista vastaavana virkailijana Helsingin vankilassa?

☐ apulaisjohtaja

☐ johtaja

☐ rikosseuraamusesimies

☐ vartija

☐ sosiaalityöntekijä, erityisohjaaja

☐ ohjaaja

☐ pastori

☐ muu ammattinimike, mikä?

☐ mielestäni ko. työnkuvaa ei voi hoitaa Helsingin vankilassa

☐ ko. tehtävän hoitamiseksi tarvittaisiin erikseen siihen palkattu virkailija

20.

Linjaus: "Ulkomaalaisille vangeille tulisi tarjota mahdollisuus soittaa esim. kerran kuussa vankilan laskuun lapsille. Tulevaisuudessa tulisi mahdollistaa myös tekniikan käyttö ulkomaalaisvankien sosiaalisten suhteiden ylläpidossa (esim. Skype).

*

Kenen tulisi vastata ulkomaalaisten vankien yhteydenpidon järjestämisestä kotimaassaan oleviin lapsiinsa?

☐ apulaisjohtaja

☐ johtaja

☐ rikosseuraamusesimies

☐ vartija

☐ sosiaalityöntekijä, erityisohjaaja

☐ ohjaaja

☐ pastori

☐ muu ammattinimike, mikä?

☐ muuta ulkomaalaisten vankien yhteydenpidossa huomioitavaa:

21.

Linjaus: "Ulkomaalaisvankien vanhemmuutta tulee tukea vankeuden aikana mahdollisuuksien mukaan." *

Miten tätä linjausta voisi Helsingin vankilassa toteuttaa?

22.

Linjaus: "Lapsiin liittyvän perhetyön lisäksi tärkeä osa perhetyötä on parisuhteiden ylläpitäminen vankeusaikana." *

Mitä seuraavista linjauksessa määritellyistä työtavoista käytät työssäsi?

☐ parisuhteen tukeminen keskustelujen avulla kriisitilanteessa

☐ tapaamisten ja puheluiden mahdollistaminen

☐ lähisuhdeväkivallan ehkäisy (esim. MOVE, Unbeatables tms.)

muilla keinoin, miten?

☐ _____

☐ en voi tukea vankien parisuhteita työtehtävissäni

23. Ajatuksiasi Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjauksista sekä työnkuvien ja vastualueiden kehittämisestä. Vapaa sana!
